

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Yhteiskunnallisen osallisuuden tukeminen

Kehittämistehtävinä tiedottaminen ja piirretyt viittomakuvat

Johanna Eskelinen, Sari Kivimäki

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus (240 op)

05 / 2018

www.humak.fi

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Viittomakielen ja tulkauksen koulutus

TIIVISTELMÄ

Työn tekijät Johanna Eskelinen ja Sari Kivimäki	Sivumäärä 97 ja 9 liitesivua
Työn nimi Yhteiskunnallisen osallisuuden kehittäminen. Kehittämistehtävinä tiedottaminen ja piirretyt viittomakuvat.	
Ohjaava opettaja Zita Kóbor-Laitinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaajat Vantaan kuurot ry/ Tuula Ekström Kehitysvammaliitto ry/ Virpi Yiannakou	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Yhteiskunta ja ympäristö tuotteineen ja palveluineen ovat saavutettavia silloin, kun ne on suunniteltu soveltumaan monenlaisille käyttäjäryhmille ottamalla niiden tarpeet laaja-alaisesti huomioon. Saavutettavuus tukee osallistumista ja osallisuutta kaikilla elämän osa-alueilla. Perustuslakiin kirjattu oikeus kielelliseen tasavertaisuuteen on merkittävä osa osallisuuden rakentumista.</p> <p>Opinnäytetyössä tarkasteltiin erityisryhmille suunnattuihin yhteiskunnallisiin palveluihin liittyviä tiedotus- ja kehittämistilanteita. Työssä etsittiin vastausta kysymykseen: Minkälaisilla toimintamalleilla ja työskentelymetodeilla voidaan päästä lopputulokseen, joka palvelee laajasti käyttäjäryhmiä ja lisää heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan? Aihetta tarkasteltiin kahden eri kehittämistehtävän kautta, jotka mahdollistivat aiheen tarkastelun eri näkökulmista ja eri mittakaavoissa. Kummassakin kehittämistehtävässä käytettiin osallistavia työskentelytapoja koko prosessin ajan palveluiden kehittämisen tietopohjan laajentamiseksi ja asiakaslähtöisen palvelun tuottamiseksi.</p> <p>Johanna Eskelisen Vantaan Kuurot ry:lle toteuttamassa kehittämistehtävässä tarkasteltiin pitkälle vietyä tiedonvälityksen ketjua, jossa liikuttiin valtaväestön ja kielivähemmistön välisen kieli- ja kulttuurirajan yli molempiin suuntiin ja tarkasteltiin tiedottamisen rakennetta ja kuurojen viittomakielisten tiedonsaantia omalla äidinkielellään. Tavoitteena oli tuoda esille vuorovaikutteisesta tiedonvälityksestä saatava hyöty ja osallisuuden lisääntyminen. Kehittämistehtävä toteutettiin toimintatutkimuksena. Toiminnallinen osuus sisälsi asiantuntijaluennon, ryhmähaastattelun, artikkelin kirjoittamisen ammattilehteen, että kirjoituksen tulkaamisen viittomakielelle. Kehittämistehtävään osallistettiin sekä viittomakielisiä, että terveydenhuollon edustaja. Työn produktina syntyi vuorovaikutteisen tiedottamisen malli.</p> <p>Sari Kivimäen Kehitysvammaliitolle toteuttamassa kehittämistehtävässä tutkittiin viittomakuvia välineenä, jolla voidaan tukea valtaväestölle harvinaisen ja totutusta poikkeavan kommunikaation tukimuodon oppimista. Kehittämistehtävä toteutettiin muotoilun tutkimuksen toimintamallin avulla, ja sen toteutukseen osallistettiin asiantuntijoina sekä viittomakommunikaatiota opettavia viittomakielen ja puhevammaisten tulkkeja, että äidinkieleltään viittomakielisiä henkilöitä. Työprosessin aikana määriteltiin viittomakuvan rooli osana viittomakommunikaation opetusta ja opiskelua, tuotiin esille niiden laaja käyttäjäkunta ja määriteltiin kyselytutkimusten tulosten perusteella selkeän viittomakuvan ominaispiirteet. Kehittämistehtävän produktina syntyi 33 viittomakuvan sarja, joka tullaan sijoittamaan osaksi Kehitysvammaliiton Papunet-verkkopalvelun avointa verkkokuvapankkia.</p> <p>Ympäristöä muuttamalla voidaan parantaa yhteiskunnallista osallisuutta. Osallisuus ja laadukkaat palvelut eivät rakennu vain yksittäisiä asioita tai palveluja muokkaamalla, vaan tarkastelemalla niitä jo kehittämisvaiheessa laaja-alaisesti ja mahdollistamalla kaikkien osapuolten osallistuminen ja kuulluksi tuleminen heti alkuvaiheesta lähtien. Toimivia yhdessä kehittämisen toimintamalleja löytyy esimerkiksi palvelumuotoilun kentältä. Tuotteiden ja palvelujen käyttäjäryhmien syvä ymmärtäminen ja heidän osallistamisensa kehittämiseen ohjaa kehittäjiä käyttämään taitojaan, tietojaan ja materiaalisia resurssejaan tavoilla, jotka ylläpitävät yhteiskunnan sosiaalisesti kestävästä kehitystä.</p>	
Asiasanat kommunikaatio, osallistaminen, osallisuus, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, saavutettavuus, tukiviittomat, viitottu puhe, viestintä	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Degree Programme of Sign Language and Interpreting

ABSTRACT

Authors	Johanna Eskelinen and Sari Kivimäki	Number of Pages	106
Title	Supporting Social Participation. Communication and Drawings of Signs as Development Processes.		
Supervisor	Zita Kóbor-Laitinen		
Subscribers and/or Mentors	Vantaa Deaf Club / Tuula Ekström; Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (FAIDD)/ Virpi Yiannakou		
Abstract	<p>Society, the environment, products and services can be considered as accessible when the needs of different user groups have been taken broadly into account during their development process. Accessibility supports participation and involvement across different areas of everyday life. The right to linguistic equality, which is documented in the constitution of Finland, is a significant part of establishing participation.</p> <p>The purpose of the thesis was to examine the development of social services for groups with special needs. The main question was: What kind of operational models and working methods would lead to good results, that serve user groups broadly and increase their social participation? The topic was studied through two different development tasks in order to examine it from different viewpoints and in different scales. Participatory methods were used in both projects in order to broaden the knowledge base and produce customer oriented service.</p> <p>Johanna Eskelinen's development task took place at Vantaa Deaf Club. The project aimed at a carefully implemented chain of communication over the linguistic and cultural border between the majority and a linguistic minority. The purpose was to create a communication environment, where it would be possible to cross the language border from both directions and to examine the structure of public relations and the possibilities of the Deaf to receive information in their native language. The aim was to examine and bring forward the benefit from the multi-channel and interactive exchange of information and its impact on increasing participation. The project was carried through activity analysis. The active part consisted of a lecture by a specialist, a group interview, writing of an article for a professional magazine, which was interpreted to sign language. Representatives of the Deaf community as well as a specialist from the health care system took part in the project. A model for interactive communication was developed during the project.</p> <p>Sari Kivimäki's development task was put into practice for the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (FAIDD). The task was to examine drawings of signs as a tool for supporting learning of signs as part of a supportive communication system. The development task was carried out as research-based design. Sign language interpreters and interpreters for people with speech disabilities and native signers took part in the project as specialists. Along the process, the role of drawings of signs in learning and teaching signed communication was defined, the broadness of the user groups were pointed out and, through the survey, the features of clear drawings of signs were determined. As a product of the process a set of 33 drawings were drawn and will be published in an open-access Papunet online database of FAIDD.</p> <p>Social participation can be enhanced by altering environment. Instead of modifying single phenomenon or service, the development of services should be considered in an all-round manner and enable the participation and the representation of the interests of all groups from the beginning. Practical methods for co-operation and co-creation can be found for example from the field of service design. By examining the possible user groups of products or social services widely and by involving them in the development processes, the use of knowledge, skills and resources in the process can be focused on ensuring socially sustainable development.</p>		
Keywords	accessibility, augmentative and alternate communication, communication, participation, participatory action, sign supported speech, signed speech		

Sisällys

1. JOHDANTO	6
2. TILAAJAT, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Tilajaat	7
2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	8
2.3 Kehittämistehtävien aihealueiden tietopohjaa ja aikaisempaa tutkimusta	10
2.3.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä	10
2.3.2 Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä	12
2.4 Termistön määrittelyä ja olemassa olevaa materiaalia	14
2.4.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä	14
2.4.2 Viittomat viittomakielessä ja viittomakommunikaatiossa	15
2.4.3 Viittomakommunikaation käyttäjäryhmät	16
2.4.4 Viittomakuva, valokuvattu tai piirretty	17
2.4.5 Olemassa olevaa viittomakuvamateriaalia	18
3. KEHITTÄMISTEHTÄVIEN TUTKIMUSPROSESSIT	22
3.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä (Johanna Eskelinen)	22
3.2 Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä (Sari Kivimäki)	25
4. VAMMAISUUS, SAAVUTETTAVUUS JA YHTEISKUNNALLINEN OSALLISUUS	28
4.1 Vammaisuudesta	28
4.2 Medikalisaatio, oralismi ja erityisopetus	29
4.3 Vammaisten yhteiskunnallinen herääminen	30
4.4 Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli	31
4.5 Esteettömyys ja saavutettavuus	33
4.6 Yhteiskunnallinen osallisuus ja sosiaalisesti kestävä kehitys	34
4.7 Sopimukset, lait ja säädökset	35
4.7.1 Kansainväliset sopimukset	35
4.7.2 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit	37
4.7.3 Kansallinen lainsäädäntö	38
5 VUOROVAIKUTTEISEN TIEDOTTAMISEN KEHITTÄMISTEHTÄVÄ	41
5.1 Työn toteutus	41
5.1.1. Taustaa	41
5.1.2 Kuurojenyhdistys kehittämisspaikkana	42
5.1.3 Sairaanhoidajan luento, ryhmähaastattelu ja tulkkaukset	44
5.1.4 Haastattelun kysymykset ja tulokset	45
5.1.5 Artikkelit gastroenterologiahoitajien ammattilehteen	45
5.1.6 Artikkelin tulkkaukset opiskelijatulkkauksena	46
5.1.7 Eija Mellinin ja Tuula Ekströmin haastattelu	46
5.2 Yhteenveto ja kehitetyn mallin monistaminen	47

6	PIIRRETTYJEN VIITTOMAKUVIEN KEHITTÄMISTEHTÄVÄ (Sari Kivimäki)	50
6.1	Viittomakommunikaatio-opetus	50
6.1.1	Viittomakommunikaation oppimisesta	51
6.2	Erilaisia opetusmateriaaleja	52
6.2.1	Viittomavideo opetuksessa	52
6.2.2	Viittomakuva opetuksessa	54
6.3	Selkeä viittomakuva	56
6.3.1	Kyselyt viittomakuvan selkeästä esitystavasta	58
6.3.2	Kyselykaavakkeet	58
6.3.3	Kyselyn tulos	60
6.3.4	Lähtökohta luonnossarjan piirtämiselle	64
6.3.5	Viittomakuvien sanasto	65
6.4	Piirustustyö	66
6.4.1	Viittomakuvan piirtämisen metodi	66
6.4.2	Nuolitukset	67
6.5	Ensimmäinen luonnossarja	68
6.5.1	Tulkkien ja ohjaajien kommentit	71
6.6	Toinen luonnossarja	73
6.6.1	Kommentit toisesta luonnossarjasta	76
6.6.2	Yleistä pohdintaa piirrosratkaisuihin	77
6.7	Tukiviittomaopetuksen materiaaleista ja viittomakuvien käyttöideoista	79
7.	KEHITTÄMISTEHTÄVIEN POHDINTAA	80
7.1	Vuorovaikutteinen tiedottaminen	80
7.2	Piirretyt viittomakuvat	82
7.3	Yhteisesti kehittämistehtävistä	86
8.	JOHTOPÄÄTÖKSET	87
9.	LÄHTEET	90
10.	LIITTEET	98
	Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä, liite 1: Teemahaastattelun kysymykset	98
	Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä, liite 2: Husin potilasohjevideoiden linkit	98
	Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistyö, liite 3: Artikkeli GE-hoitajien ammattilehden 2/2017	99
	Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 1: Tulkkihaastattelun kysymykset	101
	Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 2: Viittomakuvakyselyn kaavake	103
	Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 3: Kela TU 11 -lomakkeesta poimittu sanasto	105

1. JOHDANTO

Yhteiskunta ja ympäristö tuotteineen ja palveluineen ovat saavutettavia silloin, kun niiden suunnittelussa ja toteutuksessa on otettu monenlaisten käyttäjäryhmien tarpeet laaja-alaisesti huomioon. Saavutettavuus on näkökulmana laaja, sillä se kattaa alleen niin fyysisen ympäristön esteettömyyden kuin palveluiden ja välineiden saatavuuden ja käytettävyyden. Saavutettavuus on merkittävä perustekijä kansalaisten yhteiskunnallisen osallisuuden rakentamisessa. Esteettömän ja saavutettavan yhteiskunnan rakentaminen on perusedellytys siinä toimimiselle (Laitinen 2013, 9).

Yhteiskunnallinen osallisuus voidaan määrittää tunteeksi yhteiskuntaan kuulumisesta. Osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta koulutukseen, työelämään, terveyteen ja toimeentuloon, asumiseen ja sosiaaliseen elämään. Yhteiskunnallisella tasolla osallisuus näkyy oikeutena osallistua ja vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. (Euroopan nuorisoportaali 2018.) Edellä mainittujen edellytyksenä on tiedonsaannin saavutettavuus: näkemisen ja kuulemisen esteiden poistaminen, sähköisen viestinnän toimivuus, tiedon ymmärrettävyys ja kommunikaation mahdollistaminen. Tiedonsaannin saavutettavuutta tukee myös oikeus kielelliseen tasavertaisuuteen, joka on kirjattu Suomen perustuslakiin (1999/731).

Opinnäytetyössä tarkastellaan erityisryhmille suunnattuja yhteiskunnallisia palveluita ja niihin liittyviä tiedotus- ja kehittämisprosesseja. Tarkastelu tapahtuu kahden erillisen kehittämistehtävän kautta. Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävässä tarkastellaan pitkälle vietyä tiedonvälityksen ketjua, jossa liikutaan valtaväestön ja kielivähemmistön välisen kieli- ja kulttuurirajan yli molempiin suuntiin ja tarkastellaan tiedottamisen rakennetta ja kuurojen viittomakielisten tiedonsaantia omalla äidinkielellään. Tavoitteena on tuoda esille vuorovaikutteisesta tiedonvälityksestä saatava hyöty ja osallisuuden lisääntyminen. Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä tutkitaan viittomakuvia välineenä, jolla voidaan tukea valtaväestölle harvinaisen ja totutusta poikkeavan kommunikaation tukimuodon tai kielen oppimista. Työssä keskitytään niihin erityisryhmiin, joiden rajoitteet liittyvät pääsääntöisesti kuuloon ja kommunikointiin.

Kehittämistehtävissä hyödynnetään toimintatutkimuksen ja muotoilun tutkimuksen lähestymistapaa ja menetelmiä. Töiden yhteisenä teoreettisena perustana ja toimintaympäristön tarkastelun lähtökohtana toimii vammaisuuden ja yhteiskunnan välistä suhdetta luotaava pohdinta. Yhteiskunnan ja yhteisön asenne vammaisuutta kohtaan

vaikuttaa niihin palveluihin, joita eri vammaisryhmille tarjotaan - ja sitä kautta heidän osallisuuteensa. Teoreettinen perusta luo pohjan kehittämistehtävien tapahtumaympäristön ja asiakasryhmien ymmärtämiselle ja käytettyjen menetelmien valinnalle. Kehittämistehtäviä yhdistää myös asiakasryhmien edustajien osallistaminen. Vankan tietoperustan ja asiakkaiden osallistamisen kautta kehittämistehtäviä pyritään tarkastelemaan laajemmasta näkökulmasta, mikä parantaa lopputuloksen laatua.

Opinnäytetyön aluksi esittelemme kehittämistehtävien lähtökohdat ja luomme katsauksen niihin liittyviin keskeisiin käsitteisiin ja materiaali lähteisiin. Tämän jälkeen esittelemme kummankin kehittämistehtävän lähestymistavat ja käytetyt tutkimusmenetelmät. Luvussa neljä pureudumme vammaisuuden ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen sekä tarkastelemme työmme kannalta keskeisiä käsitteitä saavutettavuutta, osallisuutta ja sosiaalisesti kestävästä kehitystä. Lisäksi tarkastelemme, minkälaisella lainsäädännöllä muun muassa kielellistä saavutettavuutta ohjataan. Luvussa viisi esitellään Johanna Eskelisen toteuttama vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä ja luvussa kuusi Sari Kivimäen toteuttama piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä. Luvussa seitsemän kokoamme kehittämistehtävissä syntyneet huomiot yhteen ja viimeisessä luvussa tarkastelemme huomioita ja ideoita, jotka ovat niiden pohjalta syntyneet.

2. TILAAJAT, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tilaajat

Kehittämistehtävistä ensimmäisen, vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävän tilaaja oli Vantaan Kuurot ry - Vanda Döva rf. Työelämäohjaajana toimi yhdistyksen puheenjohtaja Tuula Ekström. Tässä työssä yhdistyksestä käytetään myös nimitystä "Vantaan kuurojen yhdistys". Yhdistys toimii vantaalaisten kuurojen edunvalvojana ja tarjoaa heille viittomakielisen ympäristön. Se järjestää jäsenistölleen kerhoiltoja ja muita virkistystapahtumia. Pääpaino on tiedottamisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Yhdistys pyrkii myös tiedottamaan kuuleville kuuroudesta ja viittomakielestä. Kerhotoiminta painottuu kuurojen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja tiedonsaantiin omalla äidinkielellä (Vantaan Kuurot ry.)

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävän tilaajana toimivat Kehitysvammaliiton saavutettavuusyksikön alla toimivat tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki ja Papunet-verkkopalvelu. Työelämäohjaajana toimi Tikoteekin asiantuntija, puhe-

vammaisten tulkki Virpi Yiannakou. Kehitysvammaliiton saavutettavuusyksikkö edistää selkeää tiedonvälitystä ja yhdenvertaisuutta, ja etsii keinoja edistää puhe- ja kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta, itsemääräämistä ja mahdollisuuksia kommunikoida (Kehitysvammaliitto 2018). Tikoteekki tiedottaa, neuvoa sekä konsultoi kommunikointimenetelmistä ja tietoteknisistä apuvälineistä sekä kouluttaa yhteisöjä ja ammattihenkilöstöä. Tikoteekki toimii kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa vaikuttaakseen yhteiskunnan palveluiden kehittämiseen. (Tikoteekki 2017a.)

Papunet on saavutettava verkkosivusto eri tavoin kommunikoiville ihmisille ja heidän yhteisölleen, kommunikaatioalan ammattilaisille ja opiskelijoille. Sivusto tiedottaa puhevammaisten ihmisten oikeuksista ja mahdollisuuksista sekä erilaisista kommunikointikeinoista ja apuvälineistä. Papunet tarjoaa myös materiaaleja ja työkaluja kommunikoinnin tukemiseen, sekä kouluttaa ja konsultoi selkokielisistä ja helppokäyttöisistä verkkopalveluluista ja -sovelluksista. (Papunet 2014). Papunetin verkkopohjaisen Kuvapankin sisältö on vapaasti tulostettavissa ja tallennettavissa ja käytettävissä kommunikoinnissa, kuntoutuksessa ja opetuksessa (Papunet 2017a).

2.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Opinnäytetyössä lähdettiin tarkastelemaan erityisryhmille suunnattuihin yhteiskunnallisiin palveluihin liittyviä tiedotus- ja kehittämistilanteita. Tarkastelu rajattiin tapahtumaan kahden erillisen kehittämistehtävän kautta. Työn päätutkimuskysymykseksi asetettiin:

Minkälaisilla toimintamalleilla ja työskentelymetodeilla voidaan päästä lopputulokseen, joka palvelee laajasti käyttäjäryhmiä ja lisää heidän yhteiskunnallista osallisuuttaan?

Johanna Eskelisen vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävän tavoitteena oli tuoda esille kielivähemmistölle tuotetun ohjemateriaalin jalkauttamisen prosessi. Lehitämistyön tutkimuskysymyksiksi asetettiin seuraavat:

1. Saavuttiko julkisen toimijan tuottama ohjemateriaali kohderyhmän?
2. Miten toteutui vuorovaikutteinen tiedottaminen julkiselta toimijalta kielivähemmistölle ja kielivähemmistöltä julkiselle toimijalle?
3. Miten ohjemateriaalin saavutettavuutta voitiin tukea?

Sari Kivimäen toteuttamassa piirrettyjen viittomakuvien kehitystyössä selvitettiin viittomakommunikaatio-opetuksen käytettyjä opetusmateriaaleja, ja niistä piirretyn viittomakuvan roolia ja tehtävää. Tarkoituksena oli selvittää:

- 1) Miksi ja milloin opetuksessa käytetään piirrettyjä viittomakuvia?
- 2) Ketkä kuuluvat piirrettyjen viittomakuvien käyttäjäryhmään?
- 3) Millainen olisi selkeä piirretty viittomakuva, joka toimisi mahdollisimman monelle käyttäjäryhmälle?

Työn tavoitteena oli kehittää piirrettyjä viittomakuvia oppimisen ja muistiinpalautuksen välineenä, ja toteuttaa kehittämistehtävässä tehtyjen havaintojen pohjalta viittomakuvien luonnossarja.

Erillisten kehittämistehtävien kautta saavutettavuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta lähestyttiin eri mittakaavoissa ja eri näkökulmista. Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävässä tapahtumaympäristö oli organisaation ja kielivähemmistön välistä toimintaa, ja toiminnan suunta oli vahvemmin julkisesta yksityiseen. Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä tapahtumaympäristö, viittomakommunikaation opetus oli yksilötasoista toimintaa, jossa asiakkaat ja heidän lähi-ihmisensä oppivat vaihtoehtoisia keinoja kommunikoida. Omitut keinot tukevat osallisuutta, ja toiminnan suunta oli yksityisestä julkiseen. Viittomakommunikaatiota voidaan tarkastella myös siihen kehitettyjen opetusmateriaalien, tässä tilanteessa piirrettyjen viittomakuvien kautta. Yksityisten opetus- ja oppimistilanteiden tueksi kehitettyjen materiaalien käyttäjäkuntaa laajasti tarkastelemalla saatiin tarkennettua niiden moninaisia käyttötarkoituksia, ja selvitettyä, minkälainen materiaali palvelisi heitä parhaiten.

Kehittämistehtävien lähtökohtana oli Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987/380), jonka tarkoituksena on "edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä". Kehittämistehtävien kautta pyrittiin lisäämään yhdenvertaisuutta. Kummassakin kehittämistehtävässä toiminnan keskipisteessä olivat asiakkaat ja heidän osallistamisensa prosessiin.

2.3 Kehittämistehtävien aihealueiden tietopohjaa ja aikaisempaa tutkimusta

2.3.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä

Onnistunut tiedottaminen vaatii riittävää viestintäosaamista. Viestinnän päämääränä on ymmärtää mitä muut sanovat ja tulla itse ymmärretyksi. Olennainen osa viestintää on vuorovaikutus. Organisaatioiden toiminnan kannalta sekä sisäisellä, että ulkoisella viestinnällä on merkittävä rooli (Koskelo 2005, 17). Yksi osa viestintää on etukäteen suunniteltu viestintä (Koskelo 2005,9.), mikä on tämän kehittämistehtävän lähtökohta. Viestintää tapahtuu lukuisilla eri tasoilla, yksilötasosta aina laajempiin viestintäkokoaisuuksiin. Viestintä on vuoropuhelua ympäristön kanssa (Juholin 2001, 18.)

Viestintään vaikuttaa oleellisesti myös kulttuuri. Kulttuuri vaikuttaa siihen, mitä odotuksia ja toiveita viestintään liitetään. Kieli on viestinnässä hyvin tärkeä. Kielen kautta ihminen jäsentää ympäristöään ja on yhteydessä muihin. Viestinnän tapaan vaikuttaa esimerkiksi se, mitä aistikanavaa vastaanottaja käyttää. Mikäli käytössä on pääasiasa visuaalinen kanava, on viestintämateriaali tuotettava visuaalisessa muodossa, jotta se on viestinnän vastaanottajan saavutettavissa.

Luotettavaan viestintään kuuluu asioiden ymmärtäminen. Tämä on erittäin oleellista erityisesti silloin, kun ihminen tarvitsee hoitoa. Kieli ei toimi vain verbaalisen viestin välittäjänä, vaan liittyy oleellisesti hoidon laatuun ja hoidettavan tunnekokemukseen. Yhteinen kieli, oikeus ymmärtää muita ja tulla itse ymmärretyksi on keskeistä ja potilaan oikeus sairauksien hoidossa ja asiakasta ohjeistettaessa. Hoito-ohjeiden riittävällä ymmärtämisellä voidaan saavuttaa paras mahdollinen hoitotulos ja välttää muun muassa asiakkaan palaaminen uudelleen hoitoon epäonnistuneen jälkihoidon seurauksena (Ollila 2017, 1-3). Koskelo (2005, 37) esittää viestinnän tehtäväksi luoda ymmärtämystä organisaation toiminnalle ja tavoitteille.

Viittomakielisiä on Suomessa yhteensä noin 14 000. Noin 5000 kuuroa ja huonokuuloista käyttää viittomakieltä äidinkielenään. Heille kirjoitettu suomen kieli on vieras kieli, suomen kieli on toisen kielen asemassa (Kulttuuria kaikille 2018.) Koska suomen kieli on viittomakielisille vieras kieli, suomeksi tekstinä tuotettu tieto ei palvele heitä riittävästi. Viranomaisten muiden muassa tulisi huomioida viittomakieliset tiedottamisessaan (Selin-Grönlund 2012, 296.) Vuonna 2012 Liikenne- ja viestintävaliokunta totesi viittomakielisten tarpeen saada ohjelmapalveluja sekä viittomakielisinä, että viittomakielelle tulkattuina (Viittomakielilakia valmistelevan työryhmän mietintö 42/2014, 35).

Tietoisuuden lisääminen on oleellinen osa yhteiskunnalliseen osallisuuteen tähtäävää toimintaa. Vuonna 2014 viittomakielilakia valmistelevalle työryhmälle totesi mietinnössään (42/2014, 60), että viranomaisten ja viittomakieliltä käyttävien tietoisuutta viittomakielisten kielellisistä oikeuksista tulee lisätä. Viranomaisten tulisi pyrkiä lisäämään viittomakielisten mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään, että saada tietoa omalla äidinkielellään, viittomakielellä. Mikäli mahdollisuutta äidinkielen palveluun ei ole, toteutuu oikeus oman kielen käyttöön monesti tulkkauksen kautta.

Tietoisuuden lisäämisellä on merkittävä rooli yhteiskunnallisia palveluja suunniteltaessa. Tietoisuus viittomakielisistä kieli- ja kulttuurivähemmistönä sekä lainsäädännöllinen perusta tuovat lisää pohjaa viittomakielisten huomioimiselle jo palvelujen suunnitteluvaiheesta lähtien. Tarvetta tälle olisi, sillä vuonna 2014 todettiin, että viranomaisten tiedottaminen viittomakielellä koettiin aika heikoksi. (mt., 65.)

Osallisuutta ja saavutettavuutta on käsitelty pro gradu -tutkielmissa. Yksi esimerkki on Tampereen yliopistoon vuonna 2003 tehty Merja Kovan Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, joka käsittelee kuurojen viittomakielisten tiedonsaantia. Pro gradu -työssä on tutkittu viitotun ja kirjoitetun uutistiedon merkitystä tamperelaiskuuroille. Toinen esimerkki saavutettavuuteen liittyvästä pro gradusta on Eeva Tupin oikeustieteelliseen tiedekuntaan vuonna 2013 valmistunut pro gradu -tutkielma, joka käsittelee hätänumeron 112- saavutettavuutta. Tupin tutkielman lähtökohtana oli selvittää toteutuvatko kuurojen ja huonokuuloisten perus- ja ihmisoikeudet hätänumeron saavutettavuuden näkökulmasta. Pro gradu -tutkimusta on tehty myös viittomakielisille tarjottavasta palveluohjauksesta. Tutkimuksen on tehnyt Marjatta Astrén Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekuntaan vuonna 2017. Astrénin tavoitteena oli selvittää kuurojen asiakkaiden näkemyksiä viittomakielisen palveluohjauksen merkityksestä. Palveluohjauksen tavoitteena on kuurojen yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksien parantaminen muun muassa neuvonnan, tuen ja tiedottamisen keinoin.

Ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä on lähestytty tiedottamista esimerkiksi tuottamalla viittomakielistä tiedotusmateriaalia. Esimerkkinä Jenni Peltolan Diakonia-ammattikorkeakouluun vuonna 2009 valmistunut opinnäytetyö, jonka produktina syntyi viittomakielinen käännös pelastussuunnitelman toimintaohjeista. Toinen esimerkki on Sanna Sojakan Humanistiseen ammattikorkeakouluun 2015 valmistunut opinnäytetyö, jonka aiheena oli viittomakielinen käännös Maailmankauppojen liitto ry:n internetsivuille. Työn tavoitteena oli jakaa tietoa reilun kaupan erikoisliikkeistä, Maailmankauppojen liitosta sekä niiden toiminnasta suomalaisella viittomakielellä. Vuonna 2015 on val-

mistunut Humanistiseen ammattikorkeakouluun lines Pääkkösen opinnäytetyö, joka käsittelee vatsan ultraäänitutkimuksen asiakasohjeiden kääntämistä suomalaiselle viittomakielelle. Työssä tehtiin aiheesta viittomakielinen käännös, joka hyödyttää sekä viittomakielisiä tutkimuksiin menijöitä, että tulkkeja, jotka voivat hyödyntää terminologiaa työssään. Keväällä 2018 Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistunut Dorotea Kulo on tuottanut opinnäytetyönsä produktissa turvallisuustietoa risteilyalusten matkustajille suomalaisella viittomakielellä. Edellä mainittujen opinnäytetöiden aihepiireistä ei oltu aiemmin tuotettu viittomakielistä materiaalia.

Kielellistä saavutettavuutta käsittelee Ida Heliävirran ja Milja Uusitalon Diakonia ammattikorkeakouluun vuonna 2014 tekemä opinnäytetyö KELAA SITÄ, Esteetöntä tiedotusta Kelan palveluista monikanavaisesti. Opinnäytetyössä tuotettiin Kelalle tukivii-tottua materiaalia.

Vuonna 2014 viittomakielilakia valmisteleva työryhmä toi esiin mietinnöissään viittomakielisiä uutisia seuraavan keskimäärin 400 000 katsojaa. Yleisradion suuri vaalikeskustelu on myös tulkattu suomalaiselle viittomakielelle. Lisäksi internet-tarjontaa pyritään lisäämään. (Viittomakielilakia valmistelevan työryhmän mietintö 42/2014, 36.) Viittomakielistä materiaalia on tuotettu muun muassa kuntavaalien äänestyskäytännöistä (Oikeusministeriö 2017). Videomateriaalia on tuotettu useita videoita aina ennakoäänestyksestä varsinaiseen äänestykseen.

2.3.2 Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä

Tukiviittomista puhetta tukevana ja korvaavana menetelmänä on tutkimustietoutta ja julkaistua materiaalia pitkältä ajalta. Alan perusteoksena voidaan pitää von Tetzchnerin ja Martinsenin alunperin vuonna 1991 julkaisemaan ja 1999 suomeksi käännettyä teosta Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Merkittävä kokonaisuus on myös puheterapeutti Kaisa Launosen väitöskirja vuodelta 1998, Eleistä sanoihin, viittomista kieleen, jossa tutkittiin Downin syndrooma -lasten kielen ja kommunikaatiokykyjen kehittymisen tukemista ottamalla perheissä tukiviittomat käyttöön hyvin varhaisessa vaiheessa. Hyvän kuvan kommunikaatioalan menetelmistä saa puheterapeutti Kristina Huuhtasen toimittamista Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa -kokoomateoksista vuosilta 1992, 2001 ja 2012, joissa Huuhtanen itse yhdessä moniammatillisen kirjoittajajoukon kanssa koostaa ajantasaisen katsauksen laajaan aiheeseen.

Siinä, missä logopedia tieteenalana tarkastelee tukiviittomia kielen ja vuorovaikutuksen kehittymisen ja kuntouttamisen näkökulmasta, niin niiden käyttöä selventävää ja tukevaa materiaalia ovat julkaisseet erilaiset vammaisjärjestöt. Hyviä esimerkkejä näistä on Kuuloliiton vuonna 2011 julkaisema ohjekirja Päivähoidossa on kuulovammainen lapsi ja Kehitysvammaliiton Tikoteekin vuonna 2017 julkaisema opasvihko Viittomat kommunikoinnissa. Tärkeänä tukiviittomatietopankkina niin ammattilaisille kuin käyttäjillekin toimivat Kehitysvammaliiton Papunet-verkkosivut (Papunet 2014).

2000-taitteen molemmin puolin on julkaistu sekä järjestöjen että yksityisten toimijoiden toimesta erilaista tukiviitottua materiaalia, esimerkiksi Kuulovammaisten lasten vanhempien liiton julkaisema DVD Iloa silmille ja korville, lastenlauluja laulaen ja viittoen (2006). Materiaalia, joka tukee tukiviittomien käyttöä varhaiskasvatustyössä, on toteutettu opinnäytetöinä ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmissa. Esimerkkinä näistä Jonna Kontisen Diakonia-ammattikorkeakouluun tekemä työ (2015), jonka produktina toteutettiin erilaisiin ryhmätilanteisiin tarkoitettuja kuva- ja viittomakuvatauluja ja niitä vastaavia irtokuvavivuja, ja Mari Kallion ja Moona Mäkitalon Laurea-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö (2018), jonka kehittämistehtävässä toteutettiin tukiviittomaopetusmateriaali ja koulutustilaisuus varhaiskasvatuksen henkilökunnalle.

Viittomakielen ja tulkkauksen koulutusalojen opinnäytetöissä on luonnollisesti tuotettu tukiviitottua materiaalia myös, mutta sen lisäksi niissä on lähestytty tukiviittomia esimerkiksi moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Sohvi Kosken ja Tanja Koskiniemen 2011 Diakonia-ammattikorkeakouluun tehdyssä työssä on kehitetty toimintamallia viittomakommunikaatio-opettajien ja puheterapeuttien väliselle yhteistyölle. Toinen tarkastelunäkökulma liittyy pedagogiaan ja opetustilanteisiin. Mari Ahtiaisen, Noora Miromaan ja Päivi Ojalan 2017 Diakonia-ammattikorkeakouluun tekemässään työssä selvitettiin tukiviittomaopetuksen perhe- ja ryhmäopetuksen opetusmenetelmiä, opetuksen yksilöllistämisen keinoja ja opettajan antamaa tukea lähinnä vuorovaikutuksen näkökulmasta, ja Henna Anttilan ja Heli Kaislan työssä (2012) pohdittiin, kuinka tukiviittomaopetus järjestetään oppijakeskeisestä näkökulmasta ja minkälaiset opetusmenetelmät tukevat opittujen tukiviittomien käyttöä. Jatta Koljonen on tarkastellut Humanistiseen ammattikorkeakouluun tekemässään työssä (2014) tulkattua viittomakommunikaatio-opetusta ja tulkkauksen vaikutusta viittomakommunikaatio-ohjaukseen.

Edellä esitellyissä lähestymistavoissa, kommunikaatiomenetelmän esittelyissä, sen käytön ja opettamisen tukemisessa ja pohtimisessa on kiinnitetty melko vähän huomiota viittomakommunikaatio-opetuksessa käytettäviin opetusmateriaaleihin. Viittomakiel-

ten, ja sitä kautta myös viittomien erilaisista merkitsemistavoista on kirjoittanut Leena Savolainen vuonna 2000 julkaistussa kokoomateoksessa Viittomakieliset Suomessa (Savolainen 2000, 189-200). Olemassa olevaa viittomakuvamateriaalia, niin verkko-pohjaista kuin painettua, on käsitelty tämän työn alaluvussa 2.3.5. Viittomakommuni-kaation opetusmateriaalina käytettävistä viittomakuvista ei mahdollisesti aikaisemmin ole Suomessa julkaistu tutkimustietoa.

2.4 Termistön määrittelyä ja olemassa olevaa materiaalia

2.4.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä

Vuorovaikutteisen viestinnän tavoitteena on luoda luottamusta ja pohjaa yhteistyölle (Sitra 2018). Vuorovaikutteinen viestintä antaa molemmille osapuolille tietoa ja lisää täten osapuolten tietoisuutta toisistaan.

Hyvinvointiteknologia on “teknologia, jonka tavoitteena on edistää ja ylläpitää terveyttä, hyvinvointia ja itsenäistä suoriutumista” (TEPA-termipankki 2018). Hyvinvointitekno-logian tavoitteena on terveyden ja toimintakyvyn kohentaminen ja ylläpitäminen tekniikan ja tietotekniikan avulla (Hyvinvointiteknologian koulutusohjelma 2018). Potilasohje on potilaalle annettava ohjeistus toimenpiteeseen valmistautumisesta, toimenpiteestä tai sen jälkeisestä hoidosta.

Asiakkuuden määritelmä tässä opinnäytteessä on totuttua laajempi. Palvelun asiakkaiksi katsotaan kaikki tahot, jotka hyötyvät kehitettävästä palvelusta. Palvelun yhteis-kehittely (eng. *co-creation*) on palvelusta hyötyvien laajaa osallistamista koko prosessiin (Stickdorn & Schneider 2011, 38-39.) Asiakkuus rakentuu yhteiskehittelyn pohjalta, jossa monipuolisella yhteistyöllä pyritään luomaan toimivia ratkaisuja. Vuorovaikuttei-sen tiedottamisen kehittämistehtävässä asiakkaiksi katsotaan viittomakielisen yhteisön lisäksi potilasinformaatiota tuottanut Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) sekä viittomakielen tulkit viestintään liittyvinä mahdollistajina. Piirrettyjen viittomakuvi-en kehittämistehtävässä asiakkaiksi katsotaan viittomakommunikaatio-opetusta saavien asiakkaiden ja heidän lähiyhteisönsä lisäksi Kehitysvammaliiton Papunet, viittomakom-munikaation opettajat ja puheterapeutit, varhaiskasvatuksen ja vammaispalvelujen hoi-tohenkilökunta ja muut mahdolliset kuntouttavat tahot. Ajatustasolla kaikki edellä luetel-lut ryhmät on pidetty kehittämistehtävissä mukana, mutta töiden rajauksen takia kaikkien ryhmien osallistaminen itse prosessiin ei ole ollut mahdollista.

2.4.2 Viittomat viittomakielessä ja viittomakommunikaatiossa

Viittomakieli rakentuu erilaisista visuaalisista signaaleista. Viittoja tekee niitä paitsi käsillään, mutta myös vartalonsa ja suunsa asennoilla ja liikkeillä, katseensa suuntaamisella ja kasvojensa ilmeillä. (Lappi & Malm 2001, 40; Specialpedagogiska skolmyndigheten 2017c.) Eri kehonosilla tuotettuja signaaleja tehdään samanaikaisesti, simultaanisti (Skolpedagogiska skolmyndigheten 2017c). Viittomakielen viittomat vastaavat puhuttujen kielten sanoja (Lappi & Malm, 2001, 41).

Viittomakommunikaatiolla taas tarkoitetaan kahta puhutun kielen tukimenetelmää, tukiviittomista ja viitottua puhetta. Niissä tuetaan puhetta tuottamalla viittomakielestä lainattuja viittomia samanaikaisesti puhutun kielen sanajärjestyksen mukaan. (Haaksilahti 2012a, 147; Vatanen & Rantala 2006, 12.) Kuten viittomakielessä, myös viittomakommunikaatiossa toimivan kommunikoinnin edellytyksenä on katsekontakti (Haaksilahti 2012a 147).

Viittomakommunikaation menetelmät eroavat toisistaan viittomisen määrässä (Haaksilahti 2012a, 147). Tukiviittomat¹ ovat puhuttua kieltä tukevia yksittäisiä perusviittomia, joilla tuetaan puhuttua kieltä ja sen kehittymistä (Papunet 2017b), tai helpotetaan puhutun kielen ymmärtämistä (Huuhtanen 2012, 28). Tukiviittomisessa puhutaan ääneen ja viitotaan viestin merkitykselliset sanat samanaikaisesti puheen kanssa. Viitottavien sanojen määrä vaihtelee: viittomisen tiheyteen vaikuttavat tilanne, painotettava asia, kommunikointikumppanien tarpeet ja kyvyt tuottaa ja vastaanottaa viittomia. (Haaksilahti 2012a, 147.) Erityisesti pienten lasten kanssa viitotaan vain lauseen keskeiset, niin sanotut avainsanat (Papunet 2017b), joihin puhuja haluaa vastaanottajan kiinnittävän huomiota (Vatanen & Rantala 2006, 12). Lapsen taitojen edistyessä viittomien käyttöä aletaan lisätä, jotta lapsi saa mallia viittomien yhdistämisestä ja monipuolisemmasta kommunikoinnista (Launonen 2012, 38).

Viitottu puhe on huulilta lukua tukeva kommunikaatiomenetelmä, joka perustuu puhuttuun kieleen ja sen rakenteeseen (Haaksilahti 2012a, 148). Viitotussa puheessa joko puhutaan ääneen tai sanat lausutaan äänettömästi huuliolla, korostetaan huulion selkeyttä ja tuotetaan samalla puhutun kielen tahtiin ja sen sanajärjestyksen mukaisesti viittomia (Lappi & Malm 2001, 40, 46; Haaksilahti 2012a, 148). Viitotun puheen käyttäjät ovat useimmiten kuuroutuneita tai huonokuuloisia ja heidän äidinkieltensä on

¹ Tukiviittomista on aiemmin käytetty termejä puhetta vahvistavat viittomat, selkoviittomat ja avainviittomat (Huuhtanen 2012, 28; Papunet 2017b).

puhuttu kieli. Tältä pohjalta viitotun puheen tärkeimpänä osatekijänä pidetään puhutun kielen huulion selkeyttä ja sanojen artikulointia loppuun saakka. (Lappi & Malm 2001, 46; Laurén 2006, 216.) Puhetta tukevat viittomat viitotaan selkeästi, ja ne toteutetaan erillisinä, sulauttamatta niitä toisiinsa (Laurén 2006, 216). Miltei kaikki sanat viitotaan, ja viittomien valinnassa otetaan huomioon puhutun sanan merkitys (Haaksilahti 2012a, 148). Viitotun puheen tulkkauksessa voidaan tulketta jossain määrin selkeyttää viittomakielen kuuluvien paikantamisen, osoitusten ja roolinvaihtojen avulla, mutta niiden käyttö ei saa estää eikä häiritä puhutun kielen huulion seuraamista (Laurén 2006, 217-218). Myös suun edessä tapahtuvien viittomien paikkaa tulee muuttaa, jotta huulio on koko ajan nähtävissä (Laurén 2006, 216).

Sekä viittomakielen että viittomakommunikaation perusyksiköitä ovat viittomat. Niiden rakenteesta voidaan erottaa neljä käsiin liittyvää osatekijää: käsimuoto, orientaatio, paikka ja liike (Haaksilahti 2012a, 147). Käsimuodolla tarkoitetaan sormien asentoa, ja orientaatiolla sormien tai kämmenen suuntaa viittoman aikana. Paikalla tarkoitetaan viittoman fyysistä sijoitusta viittojan keholla tai hänen edessään olevassa tilassa, ja liikkeellä yleisimmin käden tai käsien liikettä viittoman aikana. (Malm & Östmalm 2000, 22-24.)

Edellä mainittujen neljän osatekijän lisäksi viittomakielen ja sen viittomien olennaisiin rakennusosiin kuuluvat kasvojen, kehon ja pään liikkeet, ilmeet, silmien ja kulmakarvojen liikkeet, katseen suunta ja huulio. (Malm & Östman 2000, 25.) Sen sijaan viittomakommunikaatiossa viittoma rajoittuu käsissä tapahtuvaan toimintaan, käsimuotoon, orientaatioon, paikkaan ja liikkeeseen. Muu non-manuaalinen ilmaisu vaimenee ja huulion muodostaa vahvistettu puhutun kielen huulio.

2.4.3 Viittomakommunikaation käyttäjäryhmät

Tukiviittomista hyötyvien henkilöiden puheenkehitys voi olla hidastunutta tai poikkeavaa, tai heillä saattaa olla kuulonalenema tai jonkinasteinen kehitysvamma. Tukiviittomien tarve voi olla ohimenevää, jolloin niitä käytetään siihen saakka kuin lapsen tai nuoren puhekyky on kehittynyt (Papunet 2017b, Specialpedagogiska Skolmyndigheten 2017a.) Osalla käyttäjistä puheen kehityksen häiriö voi olla niin vaikea, että tukiviittomisesta tulee heille pysyvä kommunikointimenetelmä (Papunet 2017b).

Viitotun puheen käyttäjät ovat yleisimmin huonokuuloisia tai kuuroutuneita (Laurén 2006, 215). He viestivät sanottavansa pääsääntöisesti itse, ja tarvitsevat kuulemisen

apuvälineitä, viitotun puheen tulkkeja ja kirjoitustulkkeja välittämään kuulon kautta tulevia viestejä. Puhutun kielen hyvin hallitsevina he turvautuvat kommunikoinnissaan voimakkaammin huulioon kuin viittomiin (Laurén 2006, 216). Pääsääntöisesti he ovat opiskelleet viittotua puhetta aikuisiällä (Laurén 2006, 217).

Fast ja Kalela (2006, 7-8) ovat määritelleet viittomakommunikaation käyttäjäryhmiksi edellä mainittujen lisäksi dysfaatikot, afaatikot, kuurosokeat, sisäkorvaistutteen käyttäjät, viittomakielen tulkit ja kuuroutuneiden ja huonokuuloisten läheiset. Käyttäryhmiin voidaan lisätä edellä mainittujen lisäksi heidän lähiyhteisönsä, jolloin mukaan tulevat muun muassa päiväkotien ja koulujen henkilökunta, kuntouttavina toimijoina puheterapeutit ja kaikki, jotka kommunikoivat viittomakommunikaatiota tarvitsevan henkilön kanssa (Papunet 2017d).

2.4.4 Viittomakuva, valokuvattu tai piirretty

Viittomakuvalla tarkoitetaan viittomaa esittävää kaksiulotteista kuvaa. Kuva voi olla valokuva (yksittäinen valokuva tai videon pysäytyskuva (Savolainen 2000, 191)) tai piirretty esitys. Viittomakuvia käytetään viittomakielten ja viittomakommunikaation opiskelussa sana- ja oppikirjoissa sekä verkkopohjaisissa kuvapankeissa (Savolainen 2000, 190; Laurén 2006, 216; Tikoteekki 2017b). Viittomakuvien käyttöpaikkoja löytyy opetustilanteiden lisäksi arkielämän ympäristöistä, kodeista, päiväkodeista, kouluista, asumisyksiköistä, hoitolaitoksista ja tuetun työskentelyn yksiköistä (kuva 1).

Kuva 1: Viittomakuvia esikouluympäristössä. Kuva on Ruotsista, seinällä on Språkbussenin eteistilojen toimintoja tukemaan suunniteltu viittomataulu (Språkbussen 2018). Kuva: Tecken som stöd 2018a, kuvaan on käyttö lupa.

Valokuvattu viittomakuva on tarkka otos yhdestä viittoman vaiheesta. Viittomasta kuvataan alkutilanne tai perustellusti joku muu vaihe, jonka jälkeen kuva varustetaan nuolilla. Nuolet kertovat viittomaan liikkeestä ja suunnista sekä käsimuodoissa mahdollisesti tapahtuvasta muutoksesta (Savolainen 2000, 190; tulkki K).

Piirretty viittomakuva toteutetaan yleensä viivapiirroksena. Se voidaan piirtää perinteisesti paperille lyijy- tai tussikynällä ja sen jälkeen skannata digitaaliseen muotoon, tai piirtää piirtopöydän, tabletin tai elektronisen paperin kautta suoraan kuvankäsittelyohjelmaan. Kuvan nuolitus voidaan tehdä piirtäen tai lisätä kuvaan kuvankäsittelyohjelmassa.

2.4.5 Olemassa olevaa viittomakuvamateriaalia

Seuraavassa esitellään Suomessa käytössä olevia viittomakuvien lähteitä keskittyen pääsääntöisesti piirrettyjen viittomakuvien lähteisiin ja sivuten vain maininnan tasolla valokuvälähteet. Piirrettyjen viittomakuvien lähteistä kaksi ensimmäistä ovat kansallisella tasolla toimivia laajoja viittomakuvapankkeja, Kehitysvammaliiton Papunet-verkkopalvelun Kuvapankki ja ruotsalainen Specialpedagogiska skolmyndighetenin ylläpitämä Ritade tecken -kuvapankki. Kolmantena on yksityisen yhdistyksen ylläpitämä Handlaget.fi:n kuvapankki. Edellä mainitut kolme lähdeä ovat verkkopohjaisia, ja seuraavat kaksi edustavat painettua materiaalia. Aivoliiton Viittis-kansio on yleisesti käytössä oleva materiaali. Nalleviittomat taas on esimerkki vanhemmasta selkoviittomamateriaalista, jonka käytöstä on luovuttu, mutta jonka viittomia edelleen liikkuu kentällä.

Suomalaisen viittomakielen viittomavalokuvien perinne ulottuu aina 1910-luvulle, jolloin Fritz ja Maria Hirn dokumentoivat viittomia valokuvaten, ensin pohjoismaisten viittomakielten yhtenäistämistä varten ja sittemmin suomalaisen viittomakielen sanakirjaa varten (Salmi & Laakso 2005, 314). Teknisesti korkeatasoisiin valokuviin oli piirtäen lisätty nuolitukset ja viittomisjärjestystä kuvaavat kirjaimet. Seuraavia mittavia viittomien dokumentaatiokokonaisuuksia olivat vuonna 1965 ilmestynyt Viittomakielen sanakirja ja vuonna 1973 ilmestynyt Viittomakielen kuvasanakirja viittomavalokuvineen (Salmi & Laakso 2005, 319; Kuurojen Liitto 1977, V). Videomateriaaliin pohjautuva Suomalaisen viittomakielen perussanakirja julkaistiin painettuna versiona 1998 ja verkkoversiona 2003 (Salmi & Laakso 2005, 326). Lisäksi on julkaistu pienempiä valokuvattuja viittomistoja viittomakielen tai viitotun puheen opiskeluun liittyen: esimerkiksi Juha Paunun Viito elävästi -opettajan kirja 1983 ja Lea Härmän ja Minna Pelkosen Viitotun puheen oppikirja 1992.

Papunet-verkkopalvelu - <https://www.papunet.net>

Kehitysvammaliiton Papunet-verkkopalvelu on merkittävä materiaalilähde kommunikaatioalalla, kuntoutuksessa ja opetuksessa. Papunetin Kuvapankkiin on tallennettu 28 000 valokuvaa, viittomakuvaa, piirroskuvaa ja piktogrammia, joiden jakaminen ja käyttäminen on sallittua epäkaupallisissa tarkoituksissa alkuperäinen lähde mainiten. (Papunet 2017a.) Kuvapankissa on kaiken kaikkiaan 2000 viittomakuvaa, joista suurin osa on piirrettyjä viivapiirroksia. Tärkeä osa kuvamateriaalien hyödyntämisessä on Papunetin tarjoama Kuvatyoäkalu, jonka avulla kuvamateriaalia on helppo järjestää, varustaa tekstein, tallentaa ja tulostaa (Papunet 2017e).

Papunetin viittomakuvakokonaisuus on rakentunut useamman piirtäjän kokonaisuutena. Vanhimman sarjan on aikoinaan piirtänyt Kalevi Puistolinna Kehitysvammaliitolle, ja se sijoitettiin Papunetin verkkokuvapankkiin vuonna 2004. Viittomakuvakokonaisuudesta leijonanosa on graafikko Elina Vannisen piirtämiä vuosina 2005-2007 ja viimeisimmät vuonna 2015. Uusia viittomakuvia on piirtänyt vuodesta 2017 viittomakielen tulkki Malla Hihnala. (Honkonen 2018a.)

Papunetin viittomakuvat ovat käytössä Aki Niemen kehittämässä iOS-mobiiliympäristössä toimivassa Viito-aplikaatiossa (App Store 2018) sekä Juha T. Helmisen kehittämässä PapunetViittomat Android-aplikaatiossa (Google Play 2018). Sovellukset ovat kehittäjiensä itsenäisiä tuotoksia, joissa käytetään luvallisesti Papunetin materiaalia - mutta Papunet ei ole vastuussa niiden toimivuudesta tai käyttöliittymästä (Honkonen 2018b).

Ritade tecken - <https://www.ritadetecken.se/>

Ritade tecken on ruotsalainen, verkkopohjainen piirrettyjen viittomakuvien pankki, jota ylläpitää Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), erityisopetuksen ja koulujen kansallinen viranomaistoimija (Ritade tecken 2016, 5). Viittomakuvapalvelu on toiminut vuodesta 2008 ja se sisältää lähes 2700 piirrettyä viittomakuvaa (Svahn 2018, Ritade tecken 2016, 5). Kuvapankkia voi selata verkossa ilmaiseksi, mutta koko kuvapankin saa käyttöönsä maksamalla vuosittaisen käyttömaksun (Ritade tecken 2016, 11). Palvelulla on lähes 3000 rekisteröityä tilaajaa (Svahn 2018). Tilaajille kuvien käyttö yksityisessä käytössä ja kotisivuilla on ilmaista, mutta kaupallisesta käytöstä tulee tehdä erillinen sopimus (Ritade tecken 2016, 11). Ritade tecken on osa Specialpedagogiska skolmyndighetenin oppimateriaaliosastoa (Forsman 2017) ja siitä vastaa kaksi työntekijää, hankevastaava Ann-Sofie Forsman ja graafikko Henry Svahn. Kuvapankkia päivitetään kaksi kertaa vuodessa käyttäjiltä tulleen palautteen perusteella. (Ritade tecken 2016; Svahn 2018.)

Vaikka Ritade tecken -viittomakuvapalvelu perustuu ruotsalaisen viittomakielen viittomiin (Ritade tecken 2016, 6), on se Suomessa käytössä suomenruotsalaisten tukiviittomia käyttävien perheiden keskuudessa. Myös suomenruotsalaisille perheille viittomakommunikaatiota opettavat tulkit etsivät sieltä oppimateriaalia, esimerkiksi ruotsinkielisiin juhlaperinteisiin liittyviin viittomiin. (Tulkit B, C.)

Ritade tecken -kuvapankin viittomakuvat ovat sosiaalisessa mediassa käytössä muun muassa kahdessa blogissa. Toinen on karlstadilaisen esikouluopettajan blogi Tecken som stöd - Topbloggare på Womsa (Instagram: @_teckensomstod_), joka toimii tukiviittomisen yksityisena materiaali- ja tietopankkina (Tecken som stöd 2018a). Toinen on Downin syndrooma -tyttö Adelinan perheen pitämä blogi Tecken som stöd, jonka kautta perhe levittää tekemäänsä kuvakommunikaatiomateriaalia sekä tietoutta tukiviittomista. (Tecken som stöd 2018b.) Perhe aloitti Instagram-tilin @teckensomstod Adelinan ollessa pieni jakaakseen hänen käyttämiään viittomia sukulaisten ja ystävien kanssa. He postaavat ajankohtaisten viittomien Ritade tecken -viittomakuvia ja niiden yhteydessä videon, jossa Adelina ja perheenjäsenet viittovat kyseisiä viittomia. Avaimesta tilistä on tullut hyvin suosittu, sillä on tällä hetkellä yli 46 000 seuraajaa: vanhempia, varhaiskasvatuksen ja kuntoutuksen ammattilaisia ja muita vaihtoehtoisista kommunikaatiomuodoista kiinnostuneita. (Tecken som stöd 2018c.)

Handlaget rf - <http://www.handlaget.fi/>

Handlaget rf on ruotsinkielinen yhdistys, jonka toiminnan tavoitteena on tukea viittomakieltä tai viittomakommunikaatiota käyttäviä henkilöitä muun muassa julkaisemalla viittomamateriaalia (Handlaget rf 2018a). Yhdistys ylläpitää verkkosivuillaan piirrettyjen viittomakuvien kuvapankkia, joka sisältää sekä suomalaisen että suomenruotsalaisen viittomakielen viittomia. Viittomakuvat ovat kuvataiteilija, kirjallisuustieteilijä Hannele Rabbin piirtämiä, ja niitä saa käyttää yksityisesti sekä opetuskäytössä. (Handlaget rf 2018b; Handlaget rf 2018c.)

Viittis, viittomia perheille

Aivoliiton julkaisema Viittis - viittomia perheille -aineistokansio on tarkoitettu kielellisiä erityisvaikeuksia omaavien lasten perheille viittomien käyttöönoton tueksi. Kansio sisältää 399 piirrettyä viittomakuvaa, piirretyt sormiaakkoset sekä viisi piirrettyä toimintakuvaa keskusteluharjoitusten tueksi. Kansio on tarkoitettu sekä perheen omatoimiseen käyttöön että käytettäväksi osana viittomaopetusta, mutta myös tukimateriaaliksi lapsen kanssa työskenteleville muille lähi-ihmisille, kuten päivähoiton työntekijöille ja puheterapeuteille. (Salo 2011, 3.)

Nalleviittomat

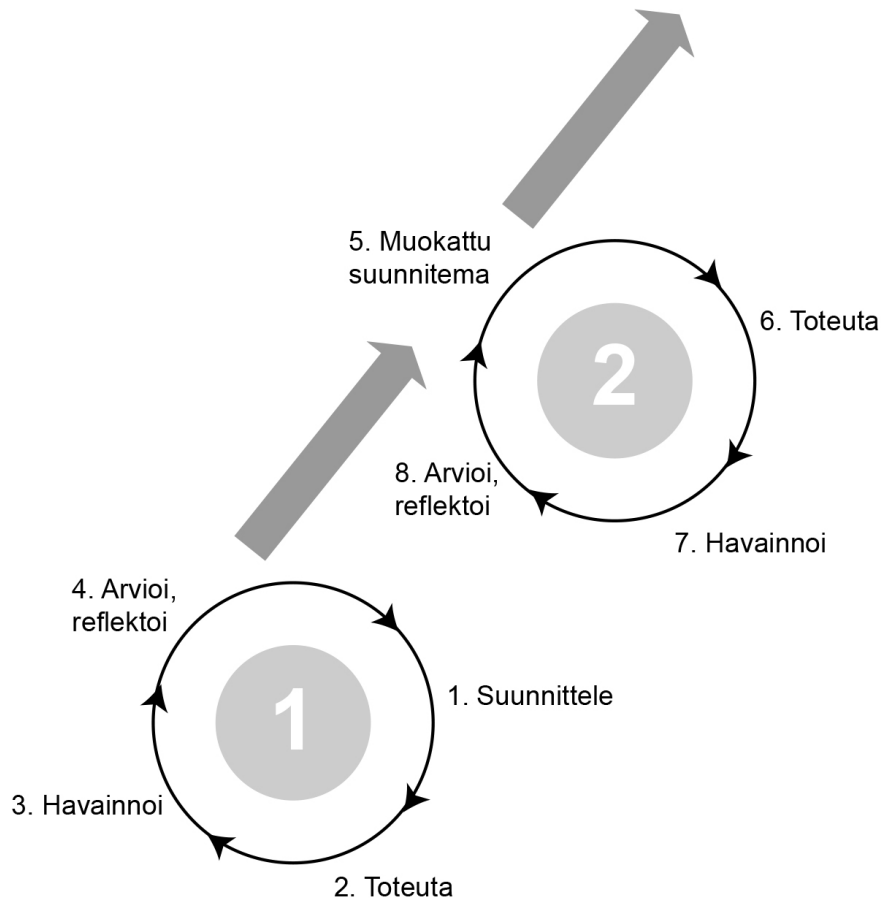
1980-90 -lukujen taitteessa julkaistu Nalleviittomat-materiaali (1989, 1991) sisälsi 216 suomalaisen viittomakielen viittomaa, joista kolmasosa (67 kpl) oli helpotettuja viittomaversioita, selkoviittomia (Pulli 1989, 4; Pulli 1990, 11). Viittomat oli tarkoitettu esimerkiksi kehitysvammaisten, dysfaattisten ja cp-vammaisten henkilöiden käyttöön. Materiaali sisälsi aineistoa kuvaavan ja taustoittavan tekstimateriaalin, 216 piirrettyä viittomakuvaa pahviarkeilla, tunnin mittaisen videonauhan, jossa oli 170 viittomaa upotettuina hitaisiin lauseisiin ja tuettuina Pictogram-kuvilla sekä lomakesarjan lasten vaihtoehtoisten ilmaisujen kehittymisen seurantaan (Pulli 1990, 2).

3. KEHITTÄMISTEHTÄVIEN TUTKIMUSPROSESSIT

3.1 Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä (Johanna Eskelinen)

Seuraavassa tarkastellaan opinnäytetyön sisältämien kahden kehittämistehtävän tutkimusprosesseja. Ensimmäisessä kehittämistehtävässä kehitetään vuorovaikutteisen tiedottamisen mallia. Kehittämistehtävää lähestytään toimintatutkimuksen menetelmin.

Toimintatutkimus perustuu toiminnan kehittämiseen tutkimuksen avulla (Heikkinen & Huttunen 2008a, 200). Ajatuksena on, että kun todellisuutta yritetään muuttaa, siinä alkaa näkyä uutta (Heikkinen 2008b, 28). Toimintatutkimus tavoittelee käytännön hyötyjä ja näin ollen toimintatutkija osallistuu koko prosessiin ja tavoittelee muutokseen tähtäävää toiminnan muutosta eli interventiota. Toimintatutkimuksella ei tavoitella vain tietoperustan löytämistä, vaan pyritään löytämään ne asiat, joilla voidaan tehdä käytännön muutoksia ja parannuksia. Toimintatutkimus on tutkimuksen teorian ja käytännön toimin-

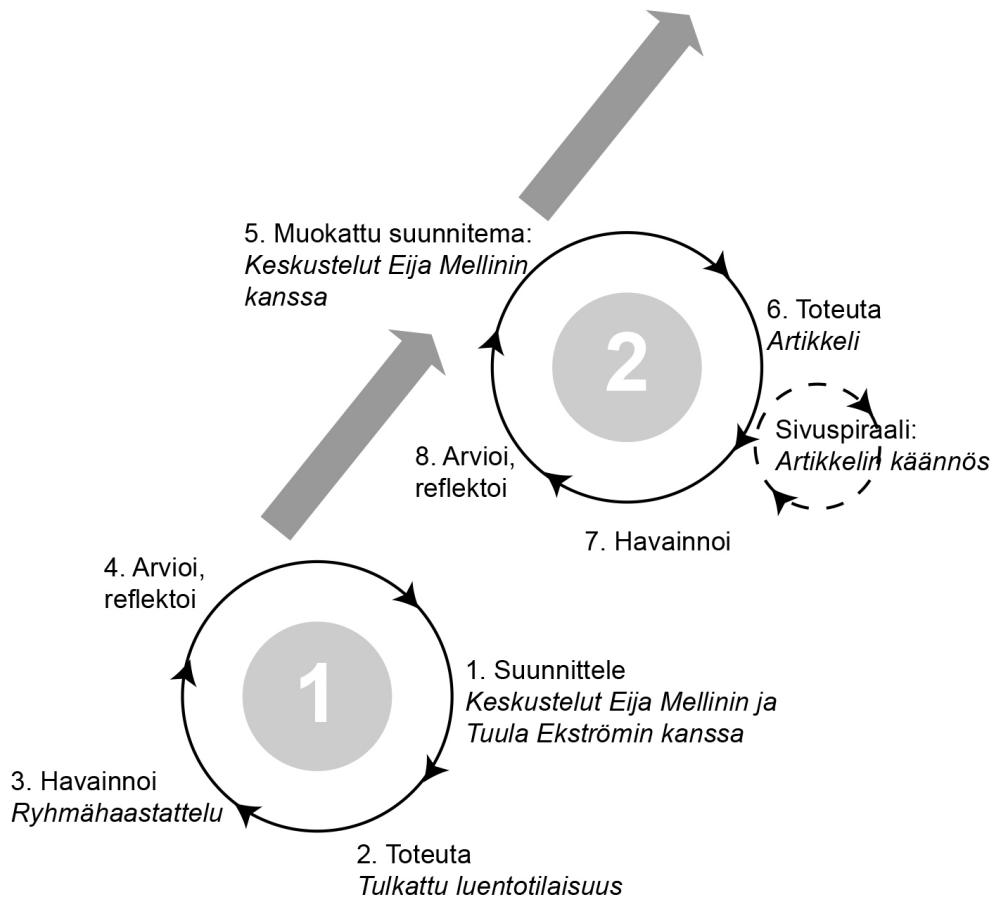
Kaavio 2. Toimintatutkimuksen spiraalimainen eteneminen. Kaavio: Sari Kivimäki, Ojasalo, Moilanen & Ritalahti (2014a, 60) mukaan. Lähde: Ojasalo, Moilanen & Ritalahti (2014a, 60). Viittaa Perry, C & Rao, S (2007). Action research for enterprise research. Teoksessa Hine & Carson (toim.): Innovative Methodologies in Enterprise Research. Edward Elgar, Cheltenham, UK.

nan vuoropuhelua (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 60). Näin ollen toimintatutkimuksen lähestymistapa ei hae ainoastaan teoreettisia tuloksia, vaan vie tulokset käytäntöön (Heikkinen 2015, 209).

Toimintatutkimus tähtää muutokseen, jossa kaikki osapuolet ovat aktiivisesti mukana kehittämistyössä (Ojasalo ym. 2014, 61). Toimintatutkimuksen eteneminen voidaankin esittää kaaviossa 1 esitettynä spiraalimaisena mallina, jossa toiminta alkaa suunnittelusta, etenee tämän jälkeen suunnitelman toteuttamiseen ja toteutusvaiheen havainnointiin ja päättyy arviointiin ja reflektointiin. Tämän jälkeen uusi syntynyt käytäntö voidaan viedä testaukseen, havainnoida ja arvioida ja sen jälkeen mahdollisesti uudelleen muokata (Ojasalo ym. 2014, 60). Toimintatutkimuksen edetessä voi syntyä myös ns. sivuspiraaleja, aiheita ja kysymyksiä, jotka nousevat esiin interventioprosessin aikana (Heikkinen 2015, 213). Toimintatutkimuksen yhtenä piirteenä voidaan nähdä yhteisöllisyys. Tutkija ei pyri olemaan passiivinen, vaan tekee aloitteita ja on yhteistyössä kohteensa kanssa. Tutkijan väliintulo, muutosinterventio, tähtää muutokseen. Tutkija saa vaikuttaa tilanteeseen, ja tiedon ajatellaan katsottavan henkilökohtaisen kokemuksen silmälasien läpi (Heikkinen 2015, 214).

Toimintatutkimuksen avulla pyrittiin tiedottamisen kolmiportaiseen rakennelmaan ja luomaan uutta vuorovaikutteista toimintamallia. Ojasalon ym. spiraalimallin (2014, 60) mukaisesti työ eteni seuraavasti (kaavio 2). Vaiheessa yksi suunniteltiin kehittämistehtävän sisältöä ja tavoitteita sekä sairaanhoitaja Eija Mellinin, että Vantaan Kuurot ry:n puheenjohtajan Tuula Ekströmin kanssa. Vaiheessa kaksi toteutettiin sairaanhoitaja Eija Mellinin luento Vantaan kuurojen yhdistysillä. Heti luennon päätyttyä seurasi teemahaastattelu, joka toteutettiin ryhmähaastatteluna. Haastattelu, tai enemmänkin keskustelu, antoi osallistujille mahdollisuuden kertoa kokemuksiaan ja näkemyksiään julkisten terveydenhuoltopalveluiden toiminnasta ja saavutettavuudesta. Spiraalimallin kolmas kohta, havainnointi, tapahtui kehittäjän toimesta sekä luennon, että teemahaastattelun aikana.

Tämän jälkeen siirryttiin spiraalimallin "toiseen kierrokseen", jonka suunnitteluvaiheessa, yhdessä Mellinin kanssa pohdittiin artikkelia kirjoitettavaksi gastroenterologiahoitajien ammattilehteen. Mellin toimi vuonna 2017 lehden päätoimittajana. Suunnitteluvaiheessa huomattiin, että artikkeli tulee saattaa viittomakielisille kielellisesti saavutettavaan muotoon, jolloin syntyi spiraalimallin sivuspiraali. Sivuspiraalin havaitsemisen jälkeen, tehtiin päätös esittää artikkelin sisältö opiskelijatulkauksena Vantaan Kuurojen yhdistyksellä kesäkuussa 2017. Viittojina toimivat tämän opinnäytetyön tekijät Johanna Eskelinen ja Sari Kivimäki. Koko toteutunutta toimintamallia arvioitiin ja reflektointiin sekä Mellinin, että Ekströmin kanssa.

Kaavio 2. Toimintatutkimuksen vaiheet spiraalimalliin sijoitettuna. Kaavio: Sari Kivimäki Ojasalo, Moilanen & Ritalahti (2014a, 60) mukaan. Viittaa Perry, C & Rao, S (2007). Action research for enterprise research. Teoksessa Hine & Carson (toim.): Innovative Methodologies in Enterprise Research. Edward Elgar, Cheltenham, UK.

Havainnointi tapahtui ryhmähaastattelutilanteessa, jossa Johanna Eskelinen toimi havainnoijana. Havainnoitsija voi seurata valitsemaansa tilanteita ulkopuolisena tai osallistua itse toimintaan ja tehdä samalla havainnoita (Ojasalo ym. 2014, 42). Havainnointi voi olla piilohavainnointia tai osallistuvaa havainnointia (Grönfors 2015, 151). Tässä kehittämistehtävässä kehittäjän rooli oli täysin osallistuva ja avoin havainnoija. Havainnoinnissa tulkintaan liittyy aina ymmärtäminen eli kerätyn aineiston punaisen langan löytäminen. Kehittäjän on pystyttävä perustelemaan tarinan juoni aineiston perusteella (mt., 119.) Kehittämistehtävä ei ole vain suoraa aineistoanalyysiä, vaan on löydettävä ne asiat, jotka korostuvat keskustelussa. Tietoon tarvitaan kehittäjän, aineiston ja teorian välistä keskustelua (mt., 119).

Ryhmähaastattelussa ryhmä ihmisiä, usein 6-12 henkeä, keskustelee teemasta, jonka haastattelija virittää. Ryhmähaastattelu tai pikemminkin ryhmäkeskustelu on usein hyvin käyttökelpoinen menetelmä kehittämistyössä. Sen avulla saadaan usein hyvin

arvokkaita ideoita esimerkiksi tavaroiden tai palvelujen kehittämisen tueksi. (Ojasalo ym. 2014, 41.) Ryhmähaastattelu antaa tilaa myös haastateltavien keskinäiselle vuorovaikutukselle.

Lähestymistapana käytettiin puolistrukturoitua ryhmähaastattelua, koska vastaajia ei haluttu ohjailta liikaa. Puolistrukturoitu haastattelu eli teemahaastattelu sopii tilanteeseen, jossa ei täysin tunneta tutkimuksen kohdetta etukäteen eikä haluta liikaa ohjailta vastaajia (Ojasalo ym. 2014, 40). Haastattelu toimii keskustelun pohjana, mutta pääpaino on vapaalla ryhmäkeskustelulla kyseessä olevasta aiheesta.

Kehittäjän ei tarvitse pyrkiä passiivisuuteen, vaan toimimaan keskustelujen vetäjänä ja olemaan tilanteessa vuorovaikutuksellinen. Havainnointi oli tärkeässä roolissa, sillä havainnoimalla pyrittiin löytämään keskustelujen punainen lanka. Keskustelujen ydin oli oleellista löytää, jotta tulevassa artikkelissa osattaisiin nostaa esiin juuri niitä asioita, joita viittomakieliset itse kokivat tärkeinä. Ryhmähaastattelun kautta asiakkaita osallistettiin artikkelin suunnitteluun, mikä lisäsi sen arvoa (Wilson, Zeithaml, Bitner & Gremler 2016, 7). Haastateltavien nähtiin toimivan artikkelin yhteisluojina.

3.2 Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä (Sari Kivimäki)

Opinnäytetyön toisessa kehittämistehtävässä pureudutaan viittomien opetuksessa ja opiskelussa yleisesti käytettyyn muistiinpalautusvälineeseen, piirrettyyn viittomakuvaan. Lähestymistavaksi kehittämistehtävään valittiin muotoilututkimus (eng. *research-based design*), joka keskittyy esineiden, tuotteiden ja palveluiden kokeelliseen suunnitteluun (Leinonen 2013, 74).

Muotoilututkimuksen työprosessi alkaa tietoperustan keräämisellä (*contextual inquiry*), jonka kautta pyritään ottamaan aiheen toimintaympäristö ja siihen liittyvät suunnitteluhaasteet haltuun (Leinonen 2013, 77). Seuraavassa vaiheessa prosessiin osallistetaan aiheeseen liittyviä ryhmiä, esimerkiksi kyselyjen ja työpajojen kautta (*participatory design*). Tuote- ja palvelusuunnitteluvaiheessa (*product design*) sekä prototyyppien rakentamisvaiheessa (*prototypes as hypothesis*) edellisissä vaiheissa tuotettu aineisto vedetään yhteen ja analysoidaan. (mt., 80.) Aineistosta saatavat huomiot vaikuttavat muotoilupäätöksiin ja saman tien tehtäviin ensimmäisiin prototyyppeihin. Prototyyppien tulee olla selkeitä luonnoksia, joiden perusteella niitä voidaan kokeilla yhteisössä, jota varten ne on suunniteltu. (mt., 80.) Tavoitteena on palvelun arvon tuottaminen,

joka saavutetaan osallistamalla asiakkaat suunnitteluun (Battencourt, Lusch & Vargo 2014, 53).

Kehittämistehtävän tietoperusta kerättiin kommunikaatioalan julkaisuista sekä tulkeille suunnatusta haastattelututkimuksesta. Haastatteluissa kysyttiin tukiviittomia opettavilta viittomakielen ja puhevammaisten tulkeilta viittomakuvien käyttämisestä opetus- ja oppimistilanteessa. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna, sillä haastateltavia haluttiin haastatella samalla kysymysrungolla, haastatteluun haluttiin kuitenkin jättää tapauskohtaista väljyyttä ja haastattelun avulla haluttiin kerätä sen laatuista tietoa, josta ei ollut saatavilla julkaistua aineistoa (Ojasalo ym. 2014, 107). Haastattelut äänitettiin, ja litteroitiin jälkeempään.

Haastateltavia tukiviittomia opettavia viittomakielen ja puhevammaisten tulkkia etsittiin ottamalla yhteyttä tulkkialan yrityksiin sekä kyselemällä kiinnostuneita haastateltavia Suomen puhevammaisten tulkit -Facebook-ryhmässä. Haastatteluun osallistui yhteensä yksitoista tulkkia, neljä viittomakielen tulkkia, neljä puhevammaisten tulkkia sekä kolme tulkkia, joilla oli molemmat tutkinnot. Tulkkien työnantajina toimivat yksityiset tulkkialan yritykset, potilasjärjestöt sekä kuntayhtymien kuntoutusyksiköt, ja toimialueina pääkaupunkiseutu ja Tampereen seutu ympäryskuntineen sekä Itä-Suomi. Haastattelututkimus toteutettiin tammikuussa 2018. Litteroitaessa kullekin haastatellulle annettiin koodikirjain, jonka avulla kunkin haastatteluun viitataan tässä työssä.

Kehittämistehtävän seuraavassa vaiheessa, sen osallistavassa osuudessa kysyttiin parivertailukyselyiden avulla kahdelta eri ryhmältä heidän mielipidettään selkeän viittomakuvan ominaisuuksista. Ryhmät olivat 1) viittomakieliset (n=16) ja 2) tukiviittomia opettavat viittomakielen ja puhevammaisten tulkit (n=11). Näistä ryhmistä ensimmäisen edustajat osallistuivat tutkimukseen äidinkielisten ja toisen edustajat opettajien roolissa.

Parivertailu on määrällinen menetelmä, joka sopii osaksi laajempaa selvitystä silloin, kun jokin vertailtavien esimerkkien joukko pitää laittaa esimerkiksi paremmuusjärjestykseen (Valli 2015, 133-134). Vastaajalle annetaan yhtäaikaisesti verrattavaksi kaksi esimerkkiä, ja vertailupareja esitetään niin monta, että kutakin verrattavaa tulee vertailtua kertaalleen jokaiseen muuhun verrattavaan (em., 134). Vastausten analysoinnin yhteydessä lopputulokseksi saadaan looginen järjestys vertailtujen esimerkkien kesken (Valli 2015, 135; Valli 2015b, 63).

Parivertailukyselyiden perusteella tuote- ja palvelusuunnitteluvaiheessa luotiin suunta- viivat sille, minkälaiselta visuaaliselta pohjalta viittomakuvien ensimmäistä prototyyp- pisarjaa lähdettiin piirtämään. Visuaalinen lähtökohta yhdistettynä tietoperustan kautta kerättyyn käyttöympäristö- ja -tapatietoon toimi määrittelynä työssä toteutetulle n. 30 piirretyn viittomakuvan ensimmäiselle sarjalle. Viittomakuvat toteutettiin mahdollisim- man pitkälle suomalaisten viittomakielten verkkosanakirjan Suvin sekä SignWikin pe- rusteella.

Muotoilun tutkimukseen kuuluu syklisyys ja toisteisuus, jossa prosessin aikana toteu- tetut prototyypit alistetaan testaukselle ja arvioinnille (Leinonen 2013, 75). Tutkimus- työssä syntyvät artefaktit, tässä tapauksessa viittomakuvat, ovat osa tutkimuksen ar- gumentaatiota ja niiden tekemisellä on tutkimustyössä keskeinen rooli ja arvo (mt., 70). Tässä kehittämistehtävässä toteutetun viittomakuvien ensimmäisen sarjan arvioi yhdeksän haastatteluihin osallistuneen tulkin joukko, työn ohjaajat sekä Papunetin asiantuntijat. He keskittyivät arvioinnissaan piirrosten käytettävyyteen, viittomien esi- tyksen oikeellisuuteen ja esitystekniikan selkeyteen. Saadun palautteen perusteella tehtiin lopullinen piirrossarja, jonka lopuksi tarkisti 2 viittomakielistä henkilöä. Valmis materiaali, viittomakuvat, luovutetaan työn valmistuttua Papunetin käyttöön.

Kehittämistehtävän kohderyhmänä ovat nuoret ja aikuiset henkilöt, jolla on tarve käyt- tää viittomia kommunikaation tukikeinona tai jotka työssään käyttävät/ opettavat tu- kiviittomia tai viitottua puhetta. Kohderyhmiin kuuluvat kuurojen lasten kuulevat van- hemmat ja lähi-ihmiset; huonokuuloiset tai hankitun kuulo- tai puhevamman aikuisena saaneet henkilöt ja heidän lähi-ihmisensä sekä varhaiskasvatuksen työntekijät, ohjaa- jat, hoitolaitoisten henkilökunta, opettajat, puheterapeutit sekä viittomakommunikaati- on opettajat ja tulkit.

4. VAMMAISUUS, SAAVUTETTAVUUS JA YHTEISKUNNALLINEN OSALLISUUS

4.1 Vammaisuudesta

Toiminta- ja muotoilututkimuksen lähestymistapojen alkuvaiheeseen kuuluu tietoperustan kerääminen tutkittavista aiheista, eli vuorovaikutteisesta viestinnästä tai selkeästä viittomakuvasta. Laajan tietoperustan avulla ymmärrys aiheesta syvenee, kehitettävän aiheen toimintaympäristö reunaehtoineen hahmottuu, yhtä lailla kuin aiheeseen liittyvät erilaiset asiakasryhmät käyvät selville. Koska tavoitteena on tarkastella kehittämistehtäviä osallisuutta lisäävinä käytännön prosesseina, tulee taustoittava tarkastelu ulottaa myös töiden ulkopuolelle niihin rakenteisiin, jotka määrittävät erikoisryhmien asemaa yhteiskunnassa ja luovat pohjaa erityisryhmille suunnatuille palveluille. Seuraavassa tarkastellaan ensin vammaisuuden erilaisia määrittelytapoja kautta aikain sekä pohditaan vammaisuuden yksilöllistä ja sosiaalista mallia. Tämä jälkeen työ jatkuu määrittelemällä esteettömyyttä ja saavutettavuutta yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollistajina. Lopuksi luodaan katsaus sopimuksiin, lakeihin ja asetuksiin, joiden varaan erityisesti kommunikaatioon ja saavutettavuuteen liittyvät palvelut yhteiskunnassamme rakentuvat.

Voimassa oleva vammaispalvelulaki määrittelee vammaisen henkilöksi, jolla on “vamma tai sairauden vuoksi pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista” (1987/380, 2 §). Tarkastelun rajaaminen ihmisen ominaisuuksiin, toimintakykyyn tai aistitoimintoihin liittyviin rajoitteisiin tai puutteisiin on tyypillistä varhaisemmille lähestymistavoille (Raike 2018). YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006), jonka Suomi ratifioi vuonna 2016, määrittelee vammaisuuden yksilön ja erilaisten esteiden välisenä vuorovaikutussuhteena. Näkökulma on eri: ympäristön esteet tai asenteet aikaansaavat vammaisuutta ja estävät vammaisten henkilöiden täysimääräistä osallistumista (Raike 2018).

Aiheen käsittelyssä tulee erottaa elimellinen vamma (eng. *impairment*) ja vammaisuus (*disability*). Elimellisellä vammalla viitataan joko osittain tai kokonaan puuttuvaan raajaan, elimeen, ruumiin tai mielen toimintoon. Vammaisuus sen sijaan on sosiaalinen ilmiö, joka syntyy yhteisön ja vammaan omaavan yksilön välisessä vuorovaikutuksessa. (Vehmas 2005, 17.) Lähestyttäessä vammaisuutta käsitteenä, on aina otettava huomioon, etteivät vammaiset ole yhtenäinen ryhmä, jossa kaikki ajattelevat ja kokevat asioita samalla tavalla. Osa kokee elimellisen vammaan haittaavan heitä, toiset taas yhteiskunnan järjestelyjen. Kaikki eivät myöskään samaistu vammaisuuteen vaan

määrittävät identiteettiään muulla tavalla: esimerkiksi kuulumalla kieli- ja kulttuurivähemmistöön, kuten viittomakieliset. (mt., 126, 144.)

4.2 Medikalisaatio, oralismi ja erityisopetus

Käsitteenä vammaisuus on otettu käyttöön 1900-luvulla, ja siitä on muodostunut ihmisiä määrittävä, leimaava piirre (Vehmas 2005, 112.) Vammaistutkimuksen professorin Simo Vehmaksen mukaan (2005, 21) vammaisuuden määrittelyssä lähtökohtina ovat aina tietyt elimellisen vamman ominaispiirteet yhdessä yhteisön sille antamine tulkintoineen, yhdistettynä laajempaan poliittiseen ja taloudelliseen yhteyteen.

Perinteisesti yksilön vammaisuuden syntymekanismien uskottiin liittyvän taikuuteen tai mitä erilaisempiin yliluonnollisiin syy ja seuraus-suhteisiin. Kautta aikain vammaisuuteen on liitetty moraalista painolastia, kun henkilön elimellisen vamman on katsottu johtuvan joko hänen itsensä tai hänen sukunsa moraalisisista rikkeistä (Vehmas 2005, 111). 1800-luvun puolivälin jälkeen yleinen käsitys lääketieteen mahdollisuuksista alkoi vähitellen voimistua. Kehittyvä lääketiede alkoi toimia sosiaalisen kontrollin, eli poikkeavuuden säätelyn ja vähentämisen tukena. Vammaisia alettiin sopeuttaa ja kuntouttaa yhteiskuntakelpoisiksi lääketieteellisin keinoin, toisin sanoen vammaisuus ja poikkeavuus medikalisoitiin. Yhteiskunnassa määritettiin keskiarvoinen ihmisyyys, johon vammaisia verrattiin. Tämän jälkeen heidät pyrittiin tuomaan mahdollisimman lähelle "normaalia" ihmistä (mt., 76.)

Samaan aikaan lääketieteen kehittymisen kanssa länsimainen yhteiskunta oli 1800-luvulla murroksessa, kun aiemmin maatalouteen perustunut yhteiskunta vähitellen muuttui teollistumisen ja kapitalismin myötä. Työskentely siirtyi enenevässä määrin kodin ulkopuolelle ja yksilöllinen tehokkuus ja suorituskyky alkoivat määrittää ihmistä. 1800-luvulla yhteiskunnan vaikutus vammaisten ihmisten elämään alkoi korostua ja asenteet vammaisia kohtaan jyrkentyä. Useat vammaistutkijat ovat todenneet, että tuolloin luotiin ne vammaisten elämää säätelevät rakenteet, jotka vaikuttavat yhä tänäkin päivänä. (Vehmas 2005, 53-54.)

1800-luvun lopulla nationalismi, evolutionismi ja teollistuminen vaikuttivat koulutusajatteluun. Inhimillisen toiminnan katsottiin kehittyvän yksinkertaisista muodoista kohti monimutkaisempia muotoja kulloisenkin johtavan kulttuurin asettamien kehityslinjojen mukaisesti. Näiden ajatusmallien mukaan "alemmat" kielimuodot, kuten viittomakieli,

tulee korvata ”ylemmällä” muodolla eli puheella (Salmi ym. 2005, 144.) 1800-luvun lopulla vahvistui ajatus, että köyhänä ja epä-älyllisenä pidetyn viittomakielen käyttö eristää kuurot ”normaaleista” ihmisistä (mt., 173). Yhteiskunnan suhdetta kuuroihin alkoi kuvata oralismi, aatehistoriallinen kokonaisuus, jossa viittomakielen merkitystä kuurojen elämässä ei tunnustettu (mt., 28).

Vehmas (2005, 64) toteaa oralismin olleen osa laajempaa poikkeaviin vähemmistöihin kohdistunutta yhdenmukaistamispolitiikkaa. Työmarkkinoilta syrjäytyvä vammaisten ryhmä piti saattaa yhteiskuntakelpoiseksi. Tätä varten 1800-luvulla perustettiin laitoksia, sairaaloita ja vankiloita, jotka mahdollistivat poikkeavuuden säätelyn ja vähentämisen ja toimivat siten sosiaalisen kontrollin mekanismeina (Vehmas 2005, 56). Erityisopetus ja erityispedagogiikka ovat olleet merkittävä osa vammaisten elämää 1800-luvulta lähtien ja instituutioina luoneet tiettyä kuvaa vammaisuudesta (mt., 83) Erityisopetuksen tehtävänä oli normaalista määritellystä keskiarvosta poikkeavat yksilöt (mt., 64).

Oralismiin kiinteästi liittyneen oraalisen opetusmetodin eli puheella opetuksen kautta kuurot pyrittiin pakkosulauttamaan kuulevaan yhteiskuntaan (Salmi ym. 2005, 144). Viittomakielen julkinen käyttäminen kiellettiin ja opetus kouluissa tapahtui puhuen. Vuodesta 1846 eteenpäin jatkunut, Carl Oscar Malmin työstä alkunsa saanut kuurojen opetus muuttui 1800-1900 -lukujen vaihteessa vähitellen kokonaan oralistiseksi puhe-metodiopetukseksi (Salmi ym. 2005 159; Lappi & Malm 2001, 39.) Vasta 1960-70 -luvuilta alkaen kuurojen kouluissa oppilaiden sallittiin käyttää keskenään viittomakieltä, ja sittemmin vähitellen myös oppitunneilla (Lappi & Malm 2001, 39).

4.3 Vammaisten yhteiskunnallinen herääminen

1960- ja 1970- luvulla alkoi vammaisten poliittinen herääminen, jota taustoittivat 1960-luvun poliittinen liikehdintä ja kansalaisoikeusliikkeet (Vehmas 2005, 109). Vammaiset alkoivat ajatella olevansa sorretti vähemmistö ja vammaisuuden olevan yhteiskunnallisista järjestelyistä juontuva ilmiö. Merkittävä vaikutus oli vammaisaktivistien aktiivisella otteella ja heidän tuottamillaan kirjoituksilla, joista esimerkkinä voi mainita 1975 Englannissa Union of the Physically Impaired Against Segregation -järjestön (UPIAS) tuottaman julistuksen vammaisuuden peruseräpäätteistä. Siinä vammaisuus määriteltiin haittana ja toimintarajoituksena, jonka yhteiskunnalliset järjestelyt aiheuttavat fyysisesti vammaisille ihmisille (Vehmas 2005, 110.) 1960 -ja 1970 luvuilla vam-

maiset alkoivat aktivoitua poliittisesti ja vaatia suurempaa päätösvaltaa omassa elämässään. Kun aiemmin fokus oli ollut lääketieteellisessä lähestymistavassa, haluttiin nyt siirtää huomiota niihin sosiaalisiin rakenteisiin, jotka vaikeuttivat vammaisten jokapäiväistä elämää. (mt., 109.)

Valtaväestön asenteiden muutos antoi myös kuuroille mahdollisuuden ajaa asioitaan ja oikeuksiaan yhä enemmän. Syksyllä 1972 Yhdysvalloissa perustettiin kuurojen ihmisoikeuksien parantamiseen pyrkivä Deaf Pride (Deaf Awareness) -liike, jonka tarkoitus oli nostaa kuurojen itsetuntoa ja rohkaista heitä käyttämään viittomakieltä. Kuurotietoisuus tarkoitti vahvan identiteetin omaamista ja ylpeyttä siitä, tasa-arvoisen kohtelun vaatimista ja omien oikeuksien ajamista (Salmi ym 2005, 302-303). Suomen ensimmäinen kuurotietoisuusseminaari järjestettiin vuonna 1980. Kuurojen Liitossa pyrittiin saamaan järjestötyöhön kuuroja nuoria hoitamaan tehtäviä, jotka aiemmin olivat olleet kuulevien käsissä. (mt., 308.) Perus- ja ihmisoikeusjärjestö Kynnys ry vuonna perustettiin 1973. Se oli toimijana uudenlainen, sillä sen jäsenet identifioituivat vammaisaktivisteiksi. Järjestön tavoitteena on vammaisten etujen ajaminen poliittisessa päätöksenteossa ja hallinnon eri tasoilla (Laitinen 2017.)

4.4 Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli

1900-luvun alkuun mennessä yksilöllinen, medikalisoiva vammaisuuden määrittäminen oli juurtunut länsimaihin (Vehmas 2005, 111). Vammaisuuden yksilöllisessä mallissa yksilö nähdään hänen vammansa kautta ja keskitytään muuttamaan yksilöä sopimaan paremmin yhteiskuntaan (mt., 112). Vammaisuuden yksilöllisen mallin mukaan esimerkiksi kuurous nähdään yksilön ominaisuutena, ja se pyritään poistamaan tai vähintäänkin vähentämään sen vaikuttavuutta. Medikalisaation näkökulmasta tarkasteltuna kuurous nähdään lääketieteellisenä haasteena, johon yhtenä ratkaisuna tarjotaan sisäkorvaistutetta¹.

Yksilöllisen mallin vastaiseksi katsantokulmaksi kehittyi 1970-1980 -luvuilla sosiaalinen vammaistutkimus. Sen sisällä määritettiin vammaisuuden sosiaalinen malli, jossa tarkastellaan yhteiskunnan rakenteita ja sosiaalisia muodostelmia, jotka aiheuttavat ja ylläpitävät vammaisuutta (Vehmas 2005, 121). Vammaisuutta aiheuttavat esimerkiksi

¹ Sisäkorvaistutteella (SI) tarkoitetaan sähköistä kuulokojetta, joka asennetaan leikkauksessa. Sisäkorvaistutteesta hyötyvät ne kuurot, vaikeasti ja erittäin vaikeasti kuulovammaiset henkilöt, joille tavallinen kuulokoje ei riitä. Laitteen avulla ei pystytä saavuttamaan normaalia kuuloa, mutta puhekielen oppiminen ja puheella kommunikoiminen kuulonvaraisesti mahdollistuvat. (Kuuloavain 2017.)

syrijivät asenteet, työpaikan saamisen estävä institutionaalinen syrjintä tai fyysisen ympäristön esteellisyys. Sosiaalinen malli näkee vammaisuuden johtuvan ennen kaikkea yhteiskunnan rakenteista, eikä yksilön henkilökohtaisista ominaisuuksista (mt., 120).

Esimerkiksi vammaisuuden rajoja määrittävästä instituutiosta voidaan ottaa yhteisön käyttämä kieli. Puhutun kielen ja kuulon kautta toimiva yhteiskunta aiheuttaa toiminnallaan vammaisleiman kuuroille ja muunlaisia kommunikaatiokeinoja tarvitseville huonokuuloisille ja puhevammaisille. Mikäli yhteiskunta muuttuisi viittomakieliseksi, kuurot eivät enää muodostaisi yhtä vammaisryhmistä; mikäli viitottu puhe tai kuvakommunikaatio olisivat yhteiskuntamme virallisten kielten rinnalla, huonokuuloisten ja kuvista hyötyvien puhevammaisten täysipainoinen yhteiskunnallinen osallistuminen helpottuisi. Heidän fyysinen vammansa säilyisi, mutta heidän vammaisleimansa häviäisi, kun esteet kommunikoinnille poistuisivat. Ympäristö ei enää määrittäisi heitä yhteiskunnan marginaaliin.

Sekä vammaisuuden yksilöllinen että sosiaalinen malli pyrkivät vammaisuuden yleiseen ja yhtäläiseen selittämiseen. Yksilöllisessä mallissa vamman olemassaoloon keskittyminen ajoi vammakeskeisiin ratkaisuihin, joiden kautta vammoista ja niihin liitetystä negatiivisista mielleyhtymistä tuli ihmisiä määrittävä piirre (Vehmas 2005, 112). Sosiaalisessa mallissa taasen huomio keskittyy yhteiskunnan aiheuttamiin rajoituksiin (mitä ihmiselle tapahtuu), ja elimellisten vammojen vaikutukset (mitä ihmisellä on) sivuutetaan. Sosiaalinen malli on ollut keskeinen ja selkeä väline vammaisliikkeen toiminnassa ja pyrkimyksessä kohti yhteiskunnallista tasavertaisuutta. Se on toiminut merkittäväällä tavalla vammaisten itsetunnon ja keskinäisen yhteenkuuluvuuden rakentajana ja tukenut heitä roolissaan yhteiskunnan järjestelyjen kyseenalaistajina. (mt., 142-144.) Malli sellaisenaan kuitenkin yksinkertaistaa tilanteita, eikä ota huomioon biologisten, kulttuuristen ja sosiaalipoliittisten tekijöiden vaikutusta, josta vammaisuus loppujen lopuksi koostuu. Tiukimmillaan sosiaalinen malli jakaa ihmiset vammaisiin ja vammattomiin, eikä tue identiteetin rakentamista muiden tekijöiden perusteella. (mt., 142-143.)

Vehmaksen mukaan (2005, 146) 2000-luvun alun vammaistutkimuksessa näkyvin teema on ollut sorto tai syrjintä. Hän ottaa esimerkiksi yhdysvaltalaisen politiikan tutkijan Iris Marion Youngin (1949-2006) lähestymistavan, jossa sortoa voidaan tarkastella viiden eri ulottuvuuden kautta: hyväksikäytön, marginalisoinnin, voimattomuuden, kulttuurisen imperialismin ja väkivallan kautta. Eri ihmisryhmien kohdalla sorto ilmenee eri tavoin, mutta yleisesti sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa jotakin ryhmää estetään ilmaisemasta omia tarpeitaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. (mt., 146.)

Vehmas (2005, 137) tuo esille myös sen, että vammaistutkimuksessa tutkimusta tuottavat melko suurelta osalta valtaväestön edustajat, ja vammaisten edustajat ovat vähemmistössä. Tässä tutkijoiden pitää pohtia omaa asemaansa. Vammaisuus on vuorovaikutuksellinen ilmiö, jossa määrittyvät niin vammainen kuin vammaatonkin mieli ja keho (Vehmas 2005, 140). Jos tutkimusta tekee vain suppea ryhmä, saadaan vammaisuuden ilmiöstä huomattavasti kapeampi kuva kuin turvautumalla useamman ryhmän näkökulmiin. Professori Vehmas toteaa (2005, 140), että vammaisten kokemuksen näkyminen akateemisessa tutkimuksessa on ehdoton vaatimus sen edistymiselle. Tämän voi rinnastaa myös kommunikointiin. Puheterapeutti Kristina Huuhtanen totesi 2000-luvun alussa (2001, 9), että tärkeä asennemuutos oli tapahtunut: aikaisemman yksilö- ja vammakeskeisen ajattelun sijasta tarkastelun alle oli otettu koko kommunikointiympäristö vahvuuksineen ja heikkouksineen.

4.5 Esteettömyys ja saavutettavuus

Esteettömyys (eng. *barrier-free*) on rakennetun ympäristön, välineiden käytettävyyden ja palvelujen saatavuuden toteuttamista niin, että kaikki, myös toimintarajoitteiset ihmiset pystyvät toimimaan, osallistumaan ja hyödyntämään niitä yhdenvertaisesti. (Virtanen 2014, 18; Raike 2018). Invalidiliitto (2018) laajentaa esteettömyyden fyysistä ympäristöä laajemmalle ja sisällyttää käsitteen alle myös näkemisen, kuulemisen, ymmärrettävyyden, kommunikaation ja sähköisen viestinnän näkökulmat. Esteettömyys on yhdenvertaisuutta ja sujuvaa osallistumista elämän eri osa-alueilla, työssä, opiskelussa, harrastuksissa ja kulttuurissa, sekä mahdollisuutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon (Raike 2018; Invalidiliitto 2018).

Esteettömyys on ennen kaikkea asenne, jossa otetaan ihmisten moninaisuus huomioon ja lähtökohtaisesti toteutetaan sellaisia ympäristöjä, joissa ihmisiä ei erotella heidän toimintakykynsä perusteella. Kun esteettömyys otetaan lähtökohdaksi sekä suunnittelussa että suunnitelmien toteuttamisessa, ei kustannustenkaan tulisi nousta. (Invalidiliitto 2018.) Esteettömyysperiaatteen mukaan toteutetuissa ympäristöissä toimivuus, turvallisuus, käytettävyys ja saavutettavuus hyödyttävät kaikkia käyttäjiä (Tepa 2018).

Esteettömyys ja saavutettavuus (eng. *accessibility*) ovat käsitteitä, joita käytetään rishtiin ja osin toistensa synonyymeinä. Antti Raike (2018) määrittelee esteettömyyden osaksi saavutettavuutta. Saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakes-

kus Celia ohjaa käyttämään esteettömyys-käsitettä fyysiseen ympäristöön liittyvissä tilanteissa ja saavutettavuus-käsitettä erityisesti verkkopalvelujen kanssa. Saavutettavuus kuvaa tiedon, järjestelmän, laitteen, ohjelman tai palvelun helppokäyttöisyyttä ja saatavuutta kaikille, käyttäjien ominaisuuksiin katsomatta. Saavutettavuus ei kata vain järjestelmien ja palvelujen käytettävyyttä, vaan myös tiedon ja kielen ymmärrettävyyttä ja selkeyttä. (Könkkölä 2013,19; Kehitysvammaliitto 2017; Celia 2018; Raike 2018.)

Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry on laatinut kulttuurialan toimijoille Kulttuuria kaikille -tietokokonaisuuden saavutettavuudesta. Siinä lähestytään saavutettavuutta seitsemästä eri näkökulmasta: 1) ymmärtämisen tukeminen, 2) fyysinen saavutettavuus, 3) saavutettavuus eri aisteille, 4) viestinnän saavutettavuus, 5) taloudellinen saavutettavuus, 6) sosiaalinen ja kulttuurinen saavutettavuus ja 7) päätöksenteon saavutettavuus (Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry 2018; Virtanen 2014, 18).

Vehmas (2005, 129) tuo hyvin esiin esteettömyyteen tähtäävien ratkaisujen moninaisuuden välttämättömyyden. Hän toteaa, etteivät kaikki joilla on sama vamma, ole samoista ratkaisuista hyötyviä. Esimerkiksi näkövammaiset tarvitsevat eri keinoja päästä tiedonsaantiin: joku hyötyy pistekirjoituksesta, toinen toivoo materiaalin kuunneltavassa muodossa ja kolmas tarvitsee isokokoista, selkeää tekstiä.

4.6 Yhteiskunnallinen osallisuus ja sosiaalisesti kestävä kehitys

Osallisuuden voidaan katsoa muodostuvan kolmesta eri osa-alueesta: 1) osallisuudesta omaan elämään, 2) osallisuudesta lähipiiriin, palveluiden, elinympäristön ja yhteiskunnan vaikuttamisprosesseihin sekä 3) osallisuudesta paikalliseen hyvään ja sen kautta luotuihin vuorovaikutussuhteisiin. (Isola ym. 2017, 23; Koivisto, Isola & Lyytikäinen 2018, 8.) Osallisuus ilmenee päätösvaltana omassa elämän kulussa, vaikutusmahdollisuuksina yhteiskunnassa ja vuorovaikutteisena kuulumisena paikalliseen kokonaisuuteen (Isola ym. 2017, 23). Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO:n loppuraportissa luetteloidaan osallisuuden ja osallistumisen edellytyksiä. Niitä ovat esteetön rakennettu ympäristö, saatavilla olevat, toimivat ja saavutettavat palvelut, käyttökelpoiset tuotteet ja tavarat sekä tieto- ja viestintäteknologian mukanaan tuomat mahdollisuudet itsenäiseen elämään. (Sjöblom 2016, 21.) Voidaan sanoa, että esteettömyys ja saavutettavuus ovat merkittäviä osatekijöitä vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisessa osallisuudessa (Ahola 2018).

Osallisuuden kautta edellä mainitut käsitteet sisältyvät sosiaalisesti kestävä kehityksen näkökulmaan (Invalidiliitto 2018). Sosiaalisesti kestävä kehitys pyrkii poistamaan ihmisen välistä eriarvoisuutta, varmistamaan mahdollisuuden koulutukseen ja toimeentuloon, asianmukaiseen terveydenhuoltoon ja turvaamaan perusoikeuksien toteutumisen (Suomen YK-liitto 2018). Ajattelu- ja toimintamallina se perustuu yhdenvertaisuuteen, oikeudenmukaisuuteen, yhteisöllisyyteen ja syrjäytymisen ehkäisyyn (Haaksilahti 2012b, 58). Alila, Gröhn & Volk (2011, 8) ovat määritelleet sosiaalisesti kestävä kehityksen seuraavasti:

- 1) Riittävän toimeentulon, riittävien hyvinvointipalvelujen ja turvallisuuden takaaminen.
- 2) Resurssien ja toimintamahdollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen ja yksilön mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä.
- 2) Osallisuus, yhteisöllisyys ja kiinnittyminen yhteiskuntaan.

Keskeisenä kysymyksenä on taata hyvinvoinnin edellytysten siirtyminen sukupolvelta toiselle. Sosiaalisella kestävyydellä on merkittäviä vaikutuksia, sillä kansalaisten perushyvinvointi toimii edellytyksenä ekologisesti kestävä ajatusmallin ja elämäntavan edistämiseksi ja sen yhteiskunnalliselle hyväksyttävyydelle. (Ympäristöministeriö 2017.)

4.7 Sopimukset, lait ja säädökset

4.7.1 Kansainväliset sopimukset

Sosiaalisessa vammaistutkimuksessa pyritään hahmottamaan vammaisuutta sosiaalisena, poliittisena ja kulttuurisen ilmiönä. Sen lähtökohtaisena asenteena on ottaa yhteiskunnan kaikkien jäsenten tarpeet tasapuolisesti huomioon. Vammaistutkimus on myös avoimen poliittista ja vammaisten etujen ajamiseen sitoutunutta. (Vehmas 2005, 116.) Vammaispolitiikan tavoitteena on tunnistaa osallistumisen ja osallisuuden esteitä ja poistaa niitä. Tämän toteutumisen tueksi tarvitaan lainsäädäntöä turvaamaan yhtiäisten oikeuksien toteutumista.

Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävien kohteena olevien palvelujen lainsäädännöllinen pohja koostuu kansainvälisistä sopimuksista, suomalaista lainsäädäntöä ohjaavista EU-direktiiveistä ja sekä suomalaisesta lainsäädännöstä, mukaan lukien lait

ja niiden soveltamista koskevat valtioneuvoston asetukset. Seuraavassa on esitelty keskeisimpiä näistä sopimuksista, direktiiveistä ja laeista.

Kansainvälisistä sopimuksista tärkeimpiä ovat kaksi YK:ssa määriteltyä asiakirjaa, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (*Universal Declaration of Human Rights* (UDHR), 1948) ja Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (CRPD), 2006; 2016/27), joista jälkimmäisen Suomi ratifioi 2016.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen mukaan kaikki ihmiset syntyvät tasa-arvoisina arvoltaan ja oikeuksiltaan (1. artikla). Mikään tekijä ei poista ihmisiltä julistuksessa esitettyjä oikeuksia ja vapauksia (2. artikla). Jokaisella on oikeus mielipiteen- ja sananvapauteen, ja oikeus hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden kautta (19. artikla). Jokaisella on oikeus saada opetusta ja jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, taiteisiin ja tieteisiin (27. artikla).

Vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksessa vahvistetaan, että vammaisille kuuluvat yhdenvertaisesti ja täysimääräisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet (1., 6., 7. artikla) ja että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä (5. ja 12. artikla). Sopimuksessa rinnastetaan viittomakielet ja muut ei-puhutut kielen muodot puhuttuihin kieliin (2. artikla). Sopimus kieltää kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella (5. artikla) ja velvoittaa mahdollistamaan vammaisille henkilöille yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään ja muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla (9. artikla). Sopimus myös velvoittaa poliittiset päättäjät neuvottelemaan vammaisten kanssa heitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa (4. artikla). Sopimus velvoittaa antamaan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamista esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksistä (9. artikla). Sopimus velvoittaa sopijaosapuolia varmistamaan vammaisten henkilöiden sanan- ja valinnanvapauden, mukaan lukien vapauden etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimusosapuolten tulee hyväksyä, että vammaiset henkilöt käyttävät virallisessa vuorovaikutuksessa esimerkiksi viittomakieltä tai puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää, ja näiden käyttöä tulee helpottaa. Heidän tulee myös tehdä palvelunsa vammaisille henkilöille saavutettavaksi ja tunnustaa viittomakielten käyttö ja edistää sitä. (21. artikla.)

Yleissopimuksen mukaan sopimusosapuolten tulee myös mahdollistaa elinikäinen oppiminen, jonka tarkoituksena on muun muassa mahdollistaa vammaisten henkilöiden täysimääräinen ja yhdenvertainen osallistuminen koulutukseen, yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Tätä varten tulee helpottaa pistekirjoituksen, korvaavan kirjoituksen, puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, keinojen ja -muotojen sekä erilaisten liikkumistaitojen oppimista ja mahdollistaa vertaistuki, sekä helpottaa viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä. Samoin tulee varmistaa, että vammaisten ja erityisten lasten koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksen mukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla ja sopivissa ympäristöissä asiantuntevien opettajien johdolla - joista osa voi olla myös vammaisia. (24. artikla.) Kuntouttavat palvelut ja ohjelmat tulee aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja niiden tulee perustua yksilöllisten tarpeiden ja vahvuuksien monialaiseen arviointiin (26. artikla). Yleissopimuksen 30 artiklassa puhutaan vammaisten oikeudesta kieli- ja kulttuuri-identiteettiin. Kuuroilla viittomakielisillä tämä tarkoittaa kuurojen kulttuuria ja viittomakieltä.

4.7.2 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit

Euroopan parlamentin ja neuvoston **direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta** (2016/2102), niin kutsuttu saavutettavuusdirektiivi, tuli voimaan loppuvuodesta 2016. Sen tarkoituksena on säätää julkisen hallinnon verkkopalveluiden minimitasosta sekä keinoista, joilla saavutettavuuden toteutumista tulee valvoa (Valtiovarainministeriö 2018).

Toinen merkittävä esteettömyyteen liittyvä EU-asiakirja on **direktiivi tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksia koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä** (2015/0278), jolla helpotetaan vammaisten mahdollisuuksia käyttää tuotteita ja palveluja. Direktiivi on työn alla, Euroopan neuvosto on vahvistanut kantansa siitä joulukuussa 2017 ja puheenjohtajamaa Viro voi alkaa neuvottelut Euroopan parlamentin kanssa. Direktiivi keskittyy kuluttajille suunnattuun viestintäelektronikkaan, sähköisiin viestintäpalveluihin, verkkokauppaan ja liikenne- ja pankkipalveluiden saavutettavuuteen. (Eurooppa-neuvosto 2018.)

Vammaisten henkilöiden työelämäkohteluun liittyy **Euroopan neuvoston direktiivi yhdenvertaisesta kohtelusta työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista** (2000/78/EC). Sen mukaan ihmisiä on kohdeltava tasa-arvoisesti eikä ketään saa syrjiä esimerkiksi vamman perusteella.

Kansallinen perustuslaki toimii jokaisen EU-maan kansalaisten perusoikeuksien taakana. EU-tasolla vastaava on EU:n perusoikeuskirja, joka on ollut sitova vuodes-

ta 2009 alkaen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin toimii EU-kansalaisen viimeisenä keinona hakea oikeutta, sitä ennen oikeutta on haettava kunkin maan kansallisesta oikeuslaitoksesta. EU on sitoutunut ihmisoikeuspolitiikallaan edistämään muun muassa vähemmistöjen oikeuksia (Euroopan unioni 2018.)

4.7.3 Kansallinen lainsäädäntö

Suomen perustuslain (1999/731) mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi kielen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella (6 §, niin sanottu yhdenvertaisuusperiaate). Perustuslain 17 §:ssä määritellään kansalliskieliksi suomi ja ruotsi, ja todetaan, että saamelaisilla, romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Viittomakieltä käyttävien ja vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Yhdenvertaisuuslain (2014/1325) tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (1 §). Laki koskee sekä julkista että yksityistä toimintaa (2 §), ja siinä eritellään erikseen viranomaiset (5 §), koulutuksen järjestäjät (6 §) että työnantajat (7 §). Ketään ei saa syrjiä esimerkiksi kielen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilökohtaisen syyn perusteella. Syrjintää on myös kohtuullisten mukautusten epääminen (8 §). Yhdenvertaisuuslain 15 § mukaan “viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla”.

Kielilain (2003/423) 18 §:ssä määrätään viranomaiset järjestämään maksuton tulkkaus tilanteissa, joissa henkilö käyttää laissa määriteltyä oikeuttaan käyttää omaa kieltään, joka poikkeaa viranomaisen kielestä. Lain 20 § määrää tietyt oikeustoimen asiakirjat myös virallisesti käännettäviksi asianosaisen kielelle siltä osin kun se koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan.

Viittomakielilain (2015/359) tavoite on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista (1 §). Se määrittää viranomaisille ja muita julkisia hallintotehtäviä hoita-

ville edistämisvelvoitteen, sillä 2 § mukaan heidän “on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään”.

Lain vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (tulkkauspalvelulaki, 2010/133) tehtävänä on edistää vammaisen henkilön mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä (1 §). Tulkkauspalvelua järjestetään, jos vammaisen henkilö ei saa riittävää tai hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla tai muun lain nojalla annettavaan palvelun saaminen viivästyy (3 §). Tulkkauksella tarkoitetaan viittomakielellä tai jollakin kommunikaatiota täydentävällä tai selventävällä menetelmällä tapahtuvaa tulkkausta, sekä kahden kielen välistä että kielen sisäistä. Viimeksi mainitussa tulee käyttää jotakin kommunikaatiota täydentävää tai selventävää menetelmää (4 §). Lain mukaisen tulkkauspalvelun kehittämis- ja toimeenpanon seurantavastuu on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöllä, ja toimeenpanovastuu on Kansaneläkelaitoksella (9 §). Kansaneläkelaitoksen pitää tulkkauspalvelua järjestettäessä ottaa huomioon palvelun käyttäjän toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa (10 §).

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammais- palvelulaki 1987/380), säädettiin 1987. Sen tarkoitus määritellään sen ensimmäisessä pykälässä: “edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä”. Lain 3 § määrittelee kunnan velvollisuudeksi järjestää vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet sisällöltään ja laajuudeltaan voimassa olevan tarpeen mukaisina, selvittämään kunkin vammaisen henkilön palvelutarpeen ja tekemään palvelusuunnitelman (3 a §). Laki velvoittaa kunnan viranomaisia pyrkimään toiminnallaan ehkäisemään epäkohtien syntyä ja poistamaan haittoja, jotka rajaavat vammaisten toimintamahdollisuuksia ja osallistumista (6 §). Laki määrittää, että kunnan yleisten palvelujen tulee soveltua myös vammaisille henkilöille ja heidän tarpeensa ja näkökohtansa ottaa huomioon niitä kehitettäessä. Vammaista henkilöä on palveltava ja palvelu on järjestettävä ottaen huomioon hänen äidinkieltensä. (7 §.) Lain 8 § mukaan vammaisille annetaan kuntoutusohjausta ja sopeutumisvalmennusta ja muita lain tarkoituksen toteuttamiseen liittyviä tarpeellisia palveluja. Näitä palveluja voidaan antaa myös vammaisen henkilön lähiomaiselle tai hänestä huolehtivalle tai muutoin läheiselle henkilölle. Kunnan tulee järjestää myös päivätoimintaa, henkilökohtaista apua ja palveluasumista, sekä kohtuullista kuljetuspalvelua niihin liittyvine saattajapalveluineen (tosin ilman erityistä velvollisuutta palveluasumisen ja henkilökohtaisen avun järjestämisen suhteen) (8 §). Laissa määritellään myös sen määrittämien tukitoimien kustannusten korvauksesta (9 §).

Edellä käsitelty vammaispalvelulaki on perustana lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvalla kuntoutussuunnitelmalle, kuten myös **laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista** (2000/812). Siinä 7 § todetaan, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma yhteisymmärryksessä asiakkaan tai hänen edustajansa kanssa. Sosiaalihuollolla laissa tarkoitetaan **sosiaalihuoltolain** (2014/1301) 14 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä (3 §).

Myös viittomaopetuksen saaminen perustuu myös vammaispalvelulakiin (1987/380), mutta myös **asetukseen vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista** (1987/759). Sen mukaan kunnan tulee ehkäistä ja poistaa vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia rajoittavia esteitä ja haittoja siten, että he voivat toimia yhteiskunnan yhdenvertaisina jäseninä (1 §). Asetuksessa käsitellään sekä kuntoutusohjausta (14 §) että sopeutumisvalmennusta (15 §). Viimeksimainittuu kuuluu neuvonta, ohjaus ja valmennus vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä sosiaalisen toimintakyvyn edistämiseksi, mitä voidaan toteuttaa yksilöllisesti tai ryhmäkohtaisesti ja tarvittaessa se voi olla toistuvaa.

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785) sanotaan, että potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon hoidossa ja kohtelussa. Laissa viitataan kielilaisissa (2003/423) määritettyyn tulkkaus-oikeuteen.

Perusopetuslain (1998/628) 10 §:n mukaan opetuskieli kouluopetuksessa on suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös viittomakieli, jolla opetusta voidaan antaa kuulovammaisille tarvittaessa. Laki takaa viittomakielisille oikeuden viittomakielen opetukseen äidinkielenä (12 §). Samat oikeudet on kirjattu **lukiolakiin** (1998/629, 6 ja 8 §) ja opetuskielen suhteen **lakiin ammatillisesta koulutuksesta** (531/2017, 24 §).

Laissa Yleisradio Oy:stä (1993/1380) on Yleisradiolle säädetty velvollisuus tuottaa palveluja viittomakielellä (7 §). Oikeudesta käyttää viittomakieltä tai viranomaisen järjestämästä tulkitsemisesta ja kääntämisestä säädetään lisäksi hallintolaissa (434/2003), hallintolainkäyttölaissa (586/1996), esitutkintalaissa (805/2011), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997), ulosottokaareissa (705/2007), vankeuslaissa (767/2005), tutkintavankeuslaissa (768/2005), poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) sekä muussa eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä (Viittomakielilaki (2015/359)). Lisäksi hallintolaissa (2003/434) vaaditaan, että viranomaisen on käytettävä hyvää ja selkeää kieltä (9 §).

5 VUOROVAIKUTTEISEN TIEDOTTAMISEN KEHITTÄMISTEHTÄVÄ

(Johanna Eskelinen)

5.1 Työn toteutus

5.1.1. Taustaa

Sairaanhoitaja Eija Mellin (2016) on kirjoittanut hyvinvointiteknologian ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ”Tähystysohje viittomin”: Potilasohjeita käännettynä suomalaiselle viittomakielelle. Mellinin kehittämistehtävän aiheena oli tuottaa suomalaisella viittomakielellä viitottuja potilasohjevideoita tavallisimmin suoritettavista tähystyksistä. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä (HUS) tuotettiin potilasohjevideoita verkkoon viittomakielellä (Mellin 2016, 2). Mellin on työskennellyt gastroenterologiaan kuuluvassa endoskopiayksikössä. Gastroenterologia on sisätautien erikoisala, jossa tutkitaan ja hoidetaan vatsaelinsairauksia. Tavallisia siihen kuuluvia sairauksia ovat muun muassa tulehdukselliset suolistosairaudet, keliakia ja maha- ja pohjukaissuolihaava. Gastroenterologiaan kuuluu endoskopiayksikkö, jossa suoritetaan ruoansulatuskanavan ja keuhkoputkien tähystystutkimuksia (HUS 2018).

Opinnäytetyössään Mellin tuotti neljä viittomakielelle käännettyä potilasohjevideota. YuoTubesta HUS-videot -kanavalta löytyvät videot käsittelevät seuraavia aiheita: bronkoskopia - keuhkoputkien tähystys, kolonoskopia - paksusuolen tähystys, Movi-prep-ohje, paksusuolen tyhjennysohje ja gastroskopia - mahan tähystys (2016, liite 2). Työssään Mellin on tarkastellut muun muassa maailmalla tuotettuja tutkimuksia viittomakielisten kommunikaatiovaikeuksista terveydenhuollossa.

Mellin tuo esiin potilasohjevideoissaan Meilahden sairaalan endoskopiayksikössä suoritettavat tähystykset, jotka edellyttävät potilailta esivalmisteluja. Potilaat saavat ohjeet kotiin kirjallisina ja mahdollisia lisäkysymyksiä voi esittää soittamalla tähystysyksikköön. Viittomakielisillä tämä toteutuu tulkin välityksellä. Mikäli esivalmistelut syystä tai toisesta epäonnistuvat, aiheutuu potilaalle vaivaa ja kustannuksia ja sairaalalle mahdollisesti tyhjäkäyntiä, kun asiakkaalle varattu aika jää käyttämättä. Viittomakielisten kohdalla esivalmistelujen onnistumista helpottaisi heidän omalle äidinkielelleen käännetty potilasohje. Vaikka kunnalliset palvelut ovat viittomakielisten lähellä, voi niiden hyödyntäminen epäonnistua, jos palvelu ei ole kielellisesti saavutettavissa (Selin-Grönlund 2012, 296). Vuonna 2016 HUS:n sivuilta ei löytynyt yhtään viittomakielistä

materiaalia (Mellin 2016) ja edelleen vuonna 2018 viittomakielinen materiaali on hyvin vähäistä. Viranomaisten tulisi kuitenkin edistää tiedonsaannin kielellisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilakiin (2015/359) kirjatussa viranomaisen edistämisvelvoitteessa sanotaan: "Viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään."

Alkuvuodesta 2016 Mellin haki itselleen avustajaa työnsä viittomakieliseen käytettävyydestä. Testauksen jälkeen keskustelimme hänen ammatistaan sairaanhoitajana sekä hänen hyvinvointiteknologian (YAMK) lopputyönä tuottamistaan HUS:n potilasohjeideoista. Keskusteluissa sivuttiin myös kirjoittajan viittomakielen -ja tulkkauksen opiskelua Humanistisessa ammattikorkeakoulussa ja hänen lähestyvän opinnäytetyönsä kehittämistehtävää. Pohdittiin, kuinka kehittämistehtävässä voitaisiin yhdistää kehittäjän tietämystä viittomakielisistä ja Mellinin ammatillista toimijuutta terveydenhuoltoalalla. Keskustelujen pohjalta päätettiin kehittämistehtävä toteuttaa moniammatillisena projektina. Tämän jälkeen laadittiin suunnitelma, joka sisälsi vuorovaikutteista tiedottamista julkiselta toimijalta viittomakielisille ja viittomakielisiltä julkiselle toimijalle. Seuraavassa vaiheessa sovittiin Vantaan Kuurot ry:n puheenjohtajan Tuula Ekströmin kanssa toimintamallin toteuttamisesta ja testaamisesta yhteistyössä Vantaan Kuurojen yhdistyksen kanssa.

5.1.2 Kuurojenyhdistys kehittämispaikkana

Kehittämistehtävän toteutuspaikaksi valittiin Vantaan Kuurojen yhdistyksen vakituinen kokoontumispaikka Pakaritupa Helsingin pitäjän kirkonkylässä Vantaalla. Haastattelun olisi voitu etsiä yksittäisiä ihmisiä ja haastatella heitä mutta kuurojen yhdistys on viittomakielisille luonnollinen paikka kokoontua, joten luennon ja ryhmähaastattelun toteuttaminen yhdistyksen normaalissa yhdistyksessä oli hyvä ratkaisu. Luento ja sen jälkeinen ryhmähaastattelu oli luontevaa toteuttaa siellä, missä viittomakieliset kokoontuvat, eikä heitä tarvinnut erikseen pyytää haastattelutilanteisiin. Haastattelu-ympäristön valinnassa huomioitiin myös se, että yhdistyksellä käy senioreita ja näin ollen haastatteluun osallistuminen pyrittiin tekemään heille mahdollisimman vaivattomaksi järjestämällä haastattelu heidän normaalin yhdistysiltansa puitteissa. Paikka ja yhdistys ovat kehittäjälle tuttuja, sillä hän on ollut useita vuosia mukana yhdistyksen toiminnassa. Vantaan kuurojen yhdistys kokoontuu kahden viikon välein.

Kuurojen yhteisö muodostuu viittomakieltä käyttävistä henkilöistä. Kieli on heitä yhdistävä mutta samalla muusta väestöstä erottava tekijä. Kuurojen yhdistyksillä on ollut

merkitystä paikkana, jossa saa vapaasti käyttää omaa kieltään ja jossa ovat välittyneet tavat, perinteet ja tieto. (Salmi & Laakso 2005, 77.) Kuurojen yhdistyksiä alettiin perustaa maailmalla 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun vaiheilla (Wallvik 2000, 48-49). Kuurojen yhdistysten syntyyn vaikuttivat muun muassa oralismin ajan koulukokemukset kuurojenkouluissa, yhteinen kieli ja samaistuminen yhteisöön.

Kuuroille viittomakielisille yhdistystoiminta on aina ollut merkittävää. Yhdistykset ovat toimineet sosiaalisen elämän kohtaamispaikkoina, jossa voi kommunikoida luonnollisesti omalla kielellä (Takala & Lehtomäki 2005, 256). Kuuroja viittomakielisiä yhdistää kieli ja kulttuuri. Kuurojen yhdistysten toiminnassa on mahdollista tavata uusia ihmisiä ja osallistua esimerkiksi yhdistysten harrastustoimintaan, tapahtumiin ja koulutuksiin. (Koivisto 2012, 309.) Kehittämistehtävä ja toteutuspaikan valinta olivat viittomakieliseen yhteisöön kulttuurisesti sopivia, sillä luennot ja esitelmät ovat perinteisesti olleet osa yhdistysiltojen sisältöä (Wallvik 2000, 58-59; Salmi & Laakso 2005, 88).

Tilaisuuden suunnittelussa oli keskeistä huomioida, onko tiloissa mahdollista toteuttaa esteetöntä viestintää. Antti Raike (2018) on määritellyt saavutettavaa viestintäympäristöä seuraavasti:

- Ennakoivuus: saavutettavuuden ja esteettömyyden kehittäminen ennakoivasti
- Läpäisevyys: Kaikessa toiminnassa ja palveluissa poistetaan esteitä aktiivisesti. Toimintaa arvioidaan kaikkien osapuolten, luovuuden ja vuorovaikutuksen näkökulmista.
- Vuorovaikutteisuus, esteettömän toimintaympäristön toteuttaminen kaikkien asianosaisten kesken avoimen keskustelun kautta.
- Kestävyys: toteutuksessa sovelletaan kestävän kehityksen piirteitä: sosiaalista, kulttuurista, eettistä, esteettistä ja ekologista.

Todettiin, että Pakarituvan ympäristö soveltuu viestintään. Rakennukseen ei valitettavasti ole kuitenkaan luiskaa, vaan sinne on kuljettava portaita pitkin. Sisäänkäynnin esteettömyys ei toteudu rakennuksessa. Kehittämistehtävän toteutukseen paikan katsottiin kuitenkin olevan riittävä, sillä se on toiminut jo useita vuosia viittomakielisten kokoontumispaikkana.

Viittomakieli on visuaalinen kieli, jossa viestin vastaanottamiseen käytetään näköaistia. Kuuroille katsekontakti on oleellinen osa toimivaa viestintää (Malm 2000, 94). Tämän vuoksi tilaa valitessa tulee kiinnittää huomiota valaistukseen. Pakarituvan valaistus oli

hieman hämärä, mutta valoja pystyy kohdentamaan ja näin ollen kuurojen yhdistyksen tilaamien tulkkien tulkausta oli mahdollista seurata. Tila oli sopivan kokoinen ja toimi-vaan vuorovaikutukseen soveltuva.

5.1.3 Sairaanhoidajan luento, ryhmähaastattelu ja tulkkkaus

Mellin piti endoskopiayksikön toimintaa koskevan luennon Vantaan kuurojen yhdistyksellä keväällä 2017. Luennon näkökulmana oli nimenomaan kielellinen saavutettavuus terveydenhuoltopalveluihin. Aiheena oli HUS:n endoskopiayksikön toiminta. Luennon tavoitteena oli välittää tietoa siitä, millaisia toimenpiteitä endoskopiayksikössä tehdään ja millaisin oirein tutkimuksiin hakeudutaan, miten niihin valmistaudutaan ja millaisia jälkioireita tutkimuksesta voi seurata. Samassa yhteydessä Mellin esitteli YAMK opin-näytetyönään tuottamia HUS:in potilasohjevideota.

Luento kesti 45 minuuttia, jonka jälkeen ryhmähaastattelulle oli varattu aikaa tunnin verran. Kahden ammattitulkin toimesta luento tulkattiin suomalaiselle viittomakielelle ja ryhmäkeskustelu tulkattiin sekä suomalaiselle viittomakielelle, että suomen kielelle. Ammattitulkkien läsnäolo mahdollisti molemminpuolisen tiedon välittämisen: ensinnäkin asiantuntijan luento tulkattiin yleisön äidinkielelle, mikä varmistti tiedonsaannin toteutumisen kielellisten oikeuksien näkökulmasta. Toisekseen yleisö saattoi kysyä ja kommentoida luennon aikana omalla äidinkielellään, mihin luennoitsija saattoi vastata yhtä lailla omalla äidinkielellään. Lisäkysymysten esittämisen ja omien kokemusten esille tuomisen mahdollisuus myös luennon aikana oli oleellista, koska silloin ajatuksia sai heti tuotua julki eikä ollut riskiä, että ne olisivat unohtuneet. Näin olisi saattanut tapahtua mikäli yleisö olisi joutunut odottamaan puheenvuoroaan luennon loppuun asti. Ammattitulkkien laadukas tulkkkaus toteutti läsnäolijoiden kielellisiä oikeuksia.

Haastattelutilanteessa kehittäjä toimi ryhmän vetäjänä. Ryhmän vetäjä ohjaa keskustelua ja varmistaa, että kiinnostuksen kohteena olevat aihepiirit käydään läpi ryhmässä (Ojasalo ym. 2014, 112). Kehittäjän rooli illan aikana oli kokonaisuuden hallinnointi, aloituksen ja lopetuksen viittominen itse sekä ryhmäkeskustelun vetäminen. Toimintatutkimuksen spiraalimalliin (Ojasalo ym. 2014, 60) kuuluva havainnointi tapahtui sekä luennon aikana, että ryhmähaastattelutilanteessa. Samalla tehtiin havainnointia tilaisuuden kulusta ja keskusteluista. Yhdistysiltaan osallistui kaksikymmentäkolme viittomakielistä henkilöä.

Haastattelu kirjoitettiin muistiin tulkkien tulkkeesta. Aineistoon ei kirjattu paikalla olleiden nimiä, sillä se ei työn luonteen vuoksi ollut tarpeellista. Muistiintallennettu aineisto hävitettiin tulosten analysoinnin jälkeen.

5.1.4 Haastattelun kysymykset ja tulokset

Haastattelun lähtökohtana oli keskustella luennon hyödyistä ja selvittää millaisia toiveita ja tarpeita viittomakielisillä on, kun he kohtaavat terveydenhuollon ammattilaisen. Lisäksi haluttiin selvittää, oliko heillä tietoa HUS:n potilasohjevideoista ja olivatko Mellin tuottamat videot saavuttaneet kohderyhmäänsä.

Haastattelukysymykset olivat seuraavat:

- 1) Millaista tietoa haastatelluilla oli etukäteen endoskopiayksikön toiminnasta?
- 2) Olivatko he tietoisia HUS:n potilasohjevideoiden olemassaolosta?
- 3) Millaista tiedotusta asiakkaat toivoisivat terveydenhuollosta?

Teemahaastattelu toi esiin, ettei HUS:n potilasohjevideoiden olemassaolosta ollut juurikaan tietoa. Tuotettu materiaali ei täten ollut saavuttanut riittävästi kohderyhmäänsä eikä haastatelluilla ollut tästäkään syystä tietoa HUS:n endoskopiayksikön toiminnasta. Mellin esitteli luennon aikana osan videoista. Palautteen perusteella videot koettiin hyväksi ja toimiviksi ja tämän suuntaista tiedotusta toivottiin lisää. Haastatteluaineistosta selviää, että viittomakielelle tuotetulle materiaalille olisi enemmän tarvetta. Viittomakielisen, saavutettavan materiaalin puute tai se, ettei sitä löydy helposti voi johtaa siihen, että tiedonsaanti jää heikolle tasolle. Sekä videomuotoinen, että fyysisesti paikalla tuotettu tiedottaminen koettiin hyödylliseksi ja sitä toivottiin jatkossa lisää. Keskustelu oli kiivasta ja siinä tuotiin ilmi, että viittomakielisten oikeutta saada järjestetty tulkkkaus tai ottaa tulkki mukaan terveydenhuollon tilanteisiin ei aina tiedosteta eikä sitä välttämättä tiedostamisestakaan huolimatta kunnioiteta.

5.1.5 Artikkelin gastroenterologiahoitajien ammattilehteen

Ryhmähaastattelun pohjalta kirjoitettiin artikkeli "Asiakkaana viittomakielinen" GE-hoitaja -nimiseen gastroenterologiahoitajien ammattilehteen (Eskelinen 2017). Lehden painosmäärä on 500 kappaletta (GE-hoitaja 2/2017, 3).

Artikkeli nosti esiin viittomakielisten oikeuden tulkin käyttöön sekä viittomakielisten kanssa toimimisen erityispiirteitä, esimerkiksi katseen käytön tärkeyden. Artikkelin oli luonteeltaan tiedottava. Artikkelissa esitettiin tilanne, jossa vastaanotolle saapuu viittomakielinen asiakas tulkin kanssa. Kuinka terveydenhuollon edustaja kohtaa asiakkaan ja tulkin, mitä erityispiirteitä tilanteeseen liittyy ja mitä kielellisiä oikeuksia viittomakielisellä asiakkaalla on. Kielellisiin oikeuksiin kuuluu oikeus tulkin käyttöön. Tätä oikeutta määrittää laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010 1§). Lailla pyritään takaamaan vammaisen henkilön mahdollisuus toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Artikkelissa tuotiin ilmi myös viittomakielisten toive saada yhä enemmän viittomakielistä materiaalia.

Artikkelin tavoitteena oli välittää hoitajille lisää tietoa viittomakielisistä, heidän kanssaan toimimisesta ja heidän kulttuurisista piirteistään, minkä kautta he pystyvät palvelemaan paremmin viittomakielisiä asiakkaitaan. Samaisessa lehdessä lehden päätoimittaja Eija Mellin otti kantaa viittomakieliseen vuorovaikutukseen (GE-hoitaja 2/2017, 4, 23-24), joten lehti muodosti kattavan paketin viittomakielisten kohtaamisesta.

5.1.6 Artikkelin tulkkaus opiskelijatulkkauksena

Artikkelin ilmestyttyä päätettiin opinnäytetyön toisen kirjoittajan kanssa kielellisen tasa-arvaisuuden saavuttamiseksi viittoa artikkelin sisältö itse opiskelijatulkkauksena Vantaan kuurojen yhdistyksen yhdistysillalla kesäkuussa 2017. Viittomakielelle tulkkaus toteutettiin siten, että vuorotellen toinen meistä luki tekstiä ääneen ja toinen tulkkasi sitä viittomakielelle. Tämän jälkeen lehdet vielä kiersivät yleisön joukossa, jotta yleisö saattoi tutustua artikkeliin myös painetussa muodossa. Osa valokuvasi artikkelin.

5.1.7 Eija Mellinin ja Tuula Ekströmin haastattelu

Kehittämistehtävän lopussa toteutettiin sairaanhoitaja Eija Mellinin ja Vantaan kuurojen yhdistyksen puheenjohtajan Tuula Ekströmin haastattelut. Kumpikin haastateltiin erikseen eikä haastatteluille ollut valmista kysymysrunkoa. Haastattelun lähtökohtana oli avoin keskustelu toimintamallin kehittämiseksi ja toteutetun kehittämisprosessin arvioimiseksi.

Ekström toi esiin mm. viittomakielisen materiaalin tärkeyden informaation saamisen kannalta. Mellinin kanssa pohdimme, että potilasohjevideoita voivat hyödyntää myös esimerkiksi viittomakielen tulkit, jotka voivat tarkistaa videoista terveydenhuoltoalan terminologiaa. Mellin toi esiin myös sen tosiseikan, ettei pelkkä viittomakielisen materiaalin tuottaminen riitä, vaan terveydenhuollon ammattilaisten on osattava tarjota sitä asiakkaille, jotta asiakkaat löytävät materiaalin ja hyötyvät sen olemassaolosta. Sekä Mellinin, että Ekströmin kanssa käydyissä keskusteluissa tuli selkeästi esiin materiaalin olemassaolosta tiedottamisen oleellisuus. Piiloon jäävä materiaali ei palvele ketään. Materiaaliin on päästävä käsiksi, jotta siitä voi hyötyä. Hyvä materiaali menee hukkaan, jos se tiedotuksen puutteellisuuden vuoksi jää käyttämättä.

Mellin nosti esiin myös sen, että vaikka potilaalle lähtevässä kutsukirjeessä olisi maininta, että asiakas on viittomakielinen, niin kutsukirjeeseen ei tällä hetkellä ole mahdollista saada mukaan linkkiä tai tietoa siitä, että potilaan asiakaskäyntiin liittyvää viittomakielistä materiaalia olisi saatavilla [www-lähteestä](#). HUS:n potilasohjevideoiden todettiin tutkimuksen perusteella saavuttaneen kohderyhmäänsä heikonlaisesti. Tämä johti tarpeeseen pohtia, kuinka tieto saavuttaisi kohderyhmän paremmin.

5.2 Yhteenveto ja kehitetyn mallin monistaminen

Tiedotusympäristö muodostui kolmiosaisesti. Ensimmäisenä terveydenhuollon ammattilainen piti tulkatun asiantuntijaluennon, jota seurasi ryhmähaastattelu. Tämän jälkeen työ eteni artikkelin laatimisella lehteen. Lopuksi julkaistu artikkeli tulkattiin opiskelijatulkkauksena viittomakielelle. Koko kehittämissuunnitelman toteuduttua palaute- ja kehittämiskeskustelut sairaanhoitaja Eija Mellinin ja Vantaan kuurojen yhdistyksen -Vanda Döva ry:n puheenjohtajan Tuula Ekströmin kanssa antoivat arvokasta lisätietoa, siitä miten he näkivät kehitetyn toimintamallin ja miten tiedottamista voitaisiin tulevaisuudessa kehittää.

Luentotilaisuudessa yhteiskunnallista osallisuutta lisäsi viittomakielen tulkkien tilaaminen paikalle. He varmistivat, että viittomakieliset saivat tietoa omalla äidinkielellään ja että, tilaisuus oli alusta loppuun saakka kielellisesti tasa-arvoinen kaikille osapuolille. Terveydenhuollon ammattilaisen paikallaolo mahdollisti viittomakielisille suoran vaikutusmahdollisuuden kielivähemmistöltä asiantuntijalle.

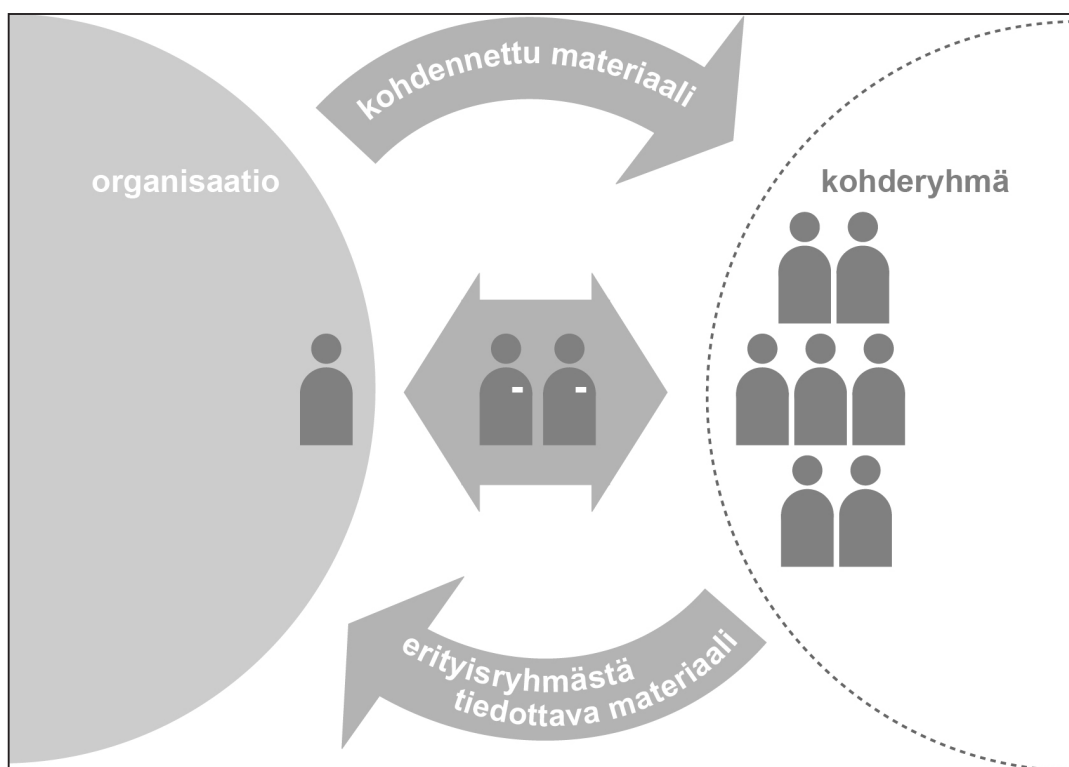
Artikkeli lisäsi yhteiskunnallista osallisuutta toimimalla tiedotusmateriaalina gastroenterologia hoitajille. Artikkelissa käsiteltiin viittomakieltä kielenä ja kulttuurina ja nostettiin esiin viittomakielisen oikeus saada tulkki paikalle. Kielilain (2003/423) 18 §:ssä määrätään viranomaistilanteissa viranomaiset järjestämään maksuton tulkkaus tilanteissa, joissa henkilö käyttää laissa määriteltyä oikeuttaan käyttää omaa kieltään, joka poikkeaa viranomaisen kielestä. Artikkelin pohjautui ryhmässä tapahtuneelle teemahaastattelulle, jolla saatiin arvokasta tietoa juuri niistä asioista, joita haastateltavat toivoivat kirjoituksessa nostettavan esiin. Näin kehittäjä sai varmuutta toimia nimenomaan tutkimuskohdelähtöisesti, ei ainoastaan kehittäjälähtöisesti. Toimintatutkimuksen hyödyllisyyttä tarkasteltaessa kysytään kenen näkökulmasta kehittämistehtävän tulokset ovat toimivia ja hyödyllisiä (Heikkinen & Syrjälä 2008, 157). Edellä esitetyn kysymyksen kautta kehittäjä haki toimintalinjoja luodakseen moninaisen tiedotusympäristön.

Artikkeli tulkattiin opiskelijatulkkauksena yhdistysillassa. Tulkkauksen avulla varmistettiin artikkelin kielellinen saavutettavuus myös viittomakielisille. Täysi kielellinen pääsy artikkelin sisältöön on olennaista luodessa kielelliseen tasa-arvoon tähtäävää toimintaa. Artikkelin tulkkauksen kautta oli myös mahdollisuus saada palautetta artikkelin sisällöstä.

Jotta eri tahojen välille syntyy vuorovaikutusta on tiedon liikuttava osapuolten välillä. Yksisuuntainen tiedottaminen ei tuo osapuolia lähemmäs toisiaan vaan tieto jää "vain" tiedoksi. Kun sen sijaan tietoa välitetään osapuolten välillä tieto konkretisoituu ja avaa väyliä vuorovaikutukseen ja kenties jopa yhdessä tekemiseen. Vuorovaikutus mahdollistaa ja luo puitteita osallisuudelle. Yhdistysillassa asiantuntijan ja yhteisön välille muodostui tulkkauksen avulla suora vuorovaikutustilanne. Tämän lisäksi vuorovaikutusta luotiin tiedottamalla HUS:in endoskopiayksikön toiminnasta - ja videoista sekä julkaisemalla lehtiartikkeli.

Kehittämistehtävän tavoitteena oli tuottaa vuorovaikutteisen tiedottamisen malli, jota voitaisiin soveltaa myös muualla käytettäväksi. Malli on luotu toteutuneen kehittämiskokeilun pohjalta luovasti ideoiden ja eri osia yhdistäen. Mallin päätarkoituksena on osoittaa tiedon liikkuminen vastavuoroisesti, jolloin tietoa ei ainoastaan luoda ja sen jälkeen tyydytä tilanteeseen sellaisenaan, vaan pyritään nimenomaan vuorovaikutukseen tiedotettavan kohteen kanssa. Tiedon liike nähdään oleellisena.

Malli ei kulje lineaarisesti tiettyjen vaiheiden kautta vaan kyseessä on aina kulloiseenkin tilanteeseen sovellettavat tiedonkulun osatekijät. Kantavana lähtökohtana mallissa

Kaavio 3. Tiedonkulun vuorovaikutteisuus. Kaavio: Sari Kivimäki.

on (kaavio 3) nimenomaan liikkeessä oleva monensuuntainen tiedonsaanti. Esimerkkitilanteessa asiantuntija luennoi oman alansa aiheesta viittomakielisille. Asiantuntijaluennon kautta viittomakielisten tiedonsaanti lisääntyy ja vuorovaikutus molempiin suuntiin avautuu. Tiedotustilanne rakentuu yhteistyössä kohdeyleisön, asiantuntijan ja viittomakielen tulkkien kanssa. Tulkit mahdollistavat tiedotustilaisuudessa tiedonkulun esteettömästi asiantuntijalta yleisölle ja yleisöltä asiantuntijalle. Tämän jälkeen luennoidun alan ammattilehdessä tai heidän omassa vastaavassa tiedotuskanavassaan julkaistaan kirjoitus viittomakielisistä kieli- ja kulttuuriyhteisönä sekä heidän oikeudestaan tulkin käyttöön. Näin tieto viittomakielisistä kieli- ja kulttuurivähemmistönä lisääntyy. Tässä opinäytteessä kehittämistyöntekijä ja viittomakielen tulkiopiskelija toimi itse kirjoittajana, sillä hänellä oli tuntemusta kummastakin vuorovaikutuksen osapuolesta.

Vuorovaikutteiseen tiedottamiseen prosessi jatkuisi siten, että asiantuntijataho tuottaisi viittomakielistä materiaalia toiminnastaan, jolloin myös viittomakielisille mahdollistuisi yhä paremmin palvelun käytön mahdollisuus. Mikäli materiaali tuotettaisiin esimerkiksi www-pohjaisena, se olisi helposti saavutettavassa ja jaettavassa muodossa. Mahdollisesti jo olemassa olevasta viittomakielisestä materiaalista voisi tiedottaa esimerkiksi olemalla suoraan yhteydessä kuurojen yhdistyksiin tai Kuurojen Liittoon.

6 PIIRRETTYJEN VIITTOMAKUVIEN KEHITTÄMISTEHTÄVÄ (Sari Kivimäki)

6.1 Viittomakommunikaatio-opetus

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä keskitytään tarkastelemaan piirrettyä viittomakuvaa opetuksen, oppimisen ja opitun mieleenpalauttamisen välineenä. Seuraavassa selvennetään ensin lyhyesti viittomakommunikaatio-opetusta ja viittomakuvan roolia opetuksessa. Tämän jälkeen kartoitetaan kyselyiden avulla sekä viittomakielisiltä että viittomakommunikaatiota opettavilta tulkeilta, minkälaiset olisivat selkeän piirretyn viittomakuvan lähtökohdat. Tämän pohjalta toteutetaan ensimmäinen luonnosversio, jota asiantuntijoina käytetyt tulkit kommentoivat. Lopuksi toteutetaan kommenttien perusteella korjattu viittomakuvien sarja, johon pyydetään kommentteja äidinkieleltään viittomakielisiltä.

Viittomakommunikaatio-opetus on usein osa puhevammaisen henkilön kommunikoinnin kuntoutusta, ja kuuluu siten hänen lääkinnällisen kuntoutuksensa suunnitelmaan. Kommunikaation kuntoutuksen suunnittelu- ja seurantavastuu on julkisella terveydenhuollolla, joka myös huolehtii kuntoutuksen kustannuksista. Tietyissä tilanteissa kuntoutuksen kustannuksista saattaa vastata myös Kansaneläkelaitos tai vakuutuslaitos, riippuen kuntoutujan iästä ja puhevamman aiheuttajasta. (Papunet 2016.)

Puheterapeutit ohjaavat sekä kuntoutujaa että hänen lähiomaisiaan kommunikaation kehittämisessä ja kommunikaatiota tukevien keinojen käyttämisessä (Papunet 2016; Papunet 2017c). Tämän lisäksi puheterapeutti, lääkäri, kuntoutusohjaaja tai erityislastentarhaopettaja voi suositella lähiomaisille kommunikaatio-opetusta ja -ohjausta, esimerkiksi viittomakommunikaatio-opetusta (Haaksilahti 2011, 9; 2012c, 220; Tikoteekki 2017b). Hakemukseen liitetään asiantuntijalausunto, ja se toimitetaan kunnan sosiaalitoimelle. Myönnettyissä tuntimäärissä on kuntakohtaisia eroja (Haaksilahti 2011, 9; tulkit B, E, G). Tukiviittomakursseja järjestetään myös kunnan maksaman lääkinnällisen kuntoutuksen ulkopuolella, esimerkiksi aikuis-, kansalais- ja työväenopistoissa (Tulkki K, Tikoteekki 2017b).

Haastateltujen tulkkien kokemuksen mukaan viittomakommunikaatio-opetuksen päätöksen saanut asiakas on useimmiten päiväkotikäinen lapsi. Nuorimmat ovat olleet iältään alta yhden vuoden (tulkit A, B, I). Nuoria tai aikuisia opetus päätöksen saaneita on tulkkiensa asiakkaissa erittäin vähän (tulkit B, C, E, F, K). Tulkit F, H, E ja G ovat opettaneet aikuisia, ja opetuksen aiheena on silloin ollut viitotun puheen opetus.

6.1.1 Viittomakommunikaation oppimisesta

Viittomakommunikaation omaksumista ja siihen kasvamista tukee se, että oppijan päivittäiset kommunikointikumppanit viittovat hänen kanssaan. Lapsen kohdalla tämä tarkoittaa hänen perhettään, päiväkodin työntekijöitä, puheterapeutteja, mahdollisia muita terapeutteja, muita lapsia ja lähi-ihmisiä - hänen kieliympäristöään. (Papunet 2017b.) Kieliympäristöön kuuluvia vanhempia ja lähiyhteisöä opettavat sekä puheterapeutit että tukiviittomaopettajat, joista jälkimmäiset toteuttavat opetuksensa perhe- tai ryhmäperheopetuksissa (tulkkihaastattelut). Kieliympäristöön kuuluvilla päiväkodin, oppilaitoksen, asuinyksikön tai vastaavan työntekijöillä saattaa olla mahdollisuus osallistua joko perheen opetukseen tai osallistua erillisille, mahdollisesti työnantajan kustantamille kursseille (Haaksilahti 2012c, 220; tulkit A, E, F, G).

Viittomat opitaan samalla tavalla kuin muutkin kommunikaatio- ja vuorovaikutuskeinot, mallioppimisen kautta (Papunet 2017b). Tukiviittomaopetuksessa keskeistä on mallittaa sekä viittomista että sen liittämistä puhutun kielen rinnalle. Viittomien opettaja näyttää mallia, ohjaa viittomista, rytmittää uuden oppimista ja opitun kertaamista, selvittää katsekontaktin merkitystä ja jakaa tietoa sekä viittomakommunikaatiosta että viittomakielestä. (Tulonen & Salonen 2011, 4; Haaksilahti 2012c, 220; Tulkit F, H, I.) Vanhempien tulisi pyrkiä olemaan viittomien tuntemuksessa ja niiden käyttötaidoissa lastaan edellä pystyäkseen toimimaan lapselleen luontevana mallina. (Launonen 2012, 37, tulkit C, I.)

Viittomakommunikaation opettajat etsivät kullekin opetusperheelle sopivia oppimisen tapoja. Kaikki haastatellut yksitoista tulkkia käyttivät opetuksissaan piirrettyjä kuvia, aihe- ja tapahtumakuvia, pelejä, leikkejä, ja lähes kaikki myös kirjoja (kymmenen tulkkia yhdestätoista). Kaikilla oli käytössään videomuotoinen materiaali, joko tiedon lähteenä (9/11), mutta osalla videoiden kuvaaminen oli myös työskentelymetodi opetustilanteissa (7/11). Osa tulkeista (6/11) videoivat opetustilanteissa perheitä, ja kaksi tulkeista viittoivat perheen tarvitsemia viittomia videolle, ja jakoivat videon sitten perheen käyttöön. Pelejä tai opetusmateriaalia, johon liittyi jokin pelillinen elementti, tehtiin usein itse (9/11). Valokuvia käytettiin opetuksessa vähemmän (6/11). Kolme haastattelusta tulkista piirsi opetustilanteissa (tulkit B, I, G) ja kaksi laittoi asiakkaan piirtämään (E, K). Kaksi tulkeista ei opetustilanteissa juurikaan käyttänyt tablettisovelluksia, muun muassa siksi, että perheet toivovat ruutuajan vähentämistä (tulkit B, I). Tulkeille J ja K laulut ja lorut olivat tärkeitä opetuskeinoja. Kolmen tulkin (A, E, H) asiakkailla ei ollut ollut kommunikointikansiota, eikä sellaista silloin ole käytetty tukiviittomaopetuksessa.

Kolme tulkkia on käyttänyt opetuksessa asiakkaan kansiota (C, J, K) ja neljällä tulkilla on opetuksissa mukana joko itse koottu kansio tai jonkun valmistajan kansio (B, F, G, I). Lisäksi opetuksen sijoituessa perheiden koteihin mukaan tulivat myös lelut ja muu arjen esineistö. Tulkki I:n sanoin: *“Kommunikaatiohan on luovaa ja vuoroteltua, ei se ole järjestelmällistä ja suunniteltua. Sellaista sen opetuksenkin pitää olla.”*

Viittomaopetuksen lisäksi opettajat tutustuttivat perheet verkosta löytyviin viittomakuvapankkeihin, sanakirjoihin ja tukiviittottuun materiaaliin. He selittivät perheille viittomakuvissa käytettyjen nuolitusten logiikkaa (tulkit A, F, K) ja suosittelivat käyttämään uusien viittomien opettelussa mieluummin videomuotoista materiaalia piirrettyjen tai valokuvattujen viittomakuvien sijaan (tulkit F, K, J). Sosiaalisen median alustat tai viestisovellukset eivät olleet tulkeilla käytössä tukiviittomaopetuksessa, mutta tulkki G kertoi välittävänsä perheille tietoa hyödyllisistä Facebook-keskusteluryhmistä.

Yleisenä pyrkimyksenä viittoma-opetuksessa on lähtökohtaisesti tuottaa viittomat selkeästi yhdenmukaisen ja oikein tuotetun mallin mukaan, jotta ympäristö pystyisi tulkitsemaan ne oikein (Huuhtanen 2012, 30; Haaksilahti 2012a, 147; tulkit C, F, K). Motoriikaltaan rajoittuneiden henkilöiden viittomisessa ja heidän käyttämässään viittomissa hyväksytään yksinkertaistuksia ja omia sovelluksia. (Huuhtanen 2012, 29; tulkki D.) Tärkeintä on antaa malli oikein (tulkit F, H, K), mutta sen jälkeen viittoma useinmiten toteutetaan asianosaisten motoristen kykyjen mukaan (tulkit K, I). Oman lukunsa muodostavat vielä ruotsinkieliset perheet, joiden kanssa käytetään suomalaisen viittomakielen viittomien rinnalla suomenruotsalaisia ja ruotsalaisia viittomia (tulkit B, C).

6.2 Erilaisia opetusmateriaaleja

6.2.1 Viittomavideo opetuksessa

Viittomakielen ja viittomien muistiin merkitsemisessä ja opiskelussa elävä kuva on väline, jonka avulla kaikki viittomaan kuuluvat osa-alueet voidaan helposti dokumentoida, mukaan lukien non-manuaaliset ominaispiirteet ja huulio (Savolainen 2000, 189). Jos viittomia tarkastellaan viittomakielen oppimisen kontekstissa, niin näiden kaikkien kielipiillisten osien tuleekin olla mukana viittoman tallenteessa.

Suomalaisia avoimia verkkopohjaisia viittomavideopankkeja ovat esimerkiksi Suomalaisen viittomakielten sanakirja Suvi, Signwiki Suomi-Finland, Viittomakielisestä kir-

jastosta löytyvä Lasten viittomasanakirja ja Sivupersona Oy:n ylläpitämä tukiviittomapankki Viittomapedia. Tuorein verkkomateriaalipankki on huhtikuussa 2018 avattu Suomen Signbank, joka on Jyväskylän yliopiston viittomakielten keskuksen Suomen viittomakielten korpusprojektin hanke (Signbank 2018). Suomenruotsalaisen viittomakielen aineistoa on julkaistu sekä Suvissa että SignWiki Suomi-Finlandissa, sekä tul- laan julkaisemaan Suomen Signbankissa. Lisäksi Yle Areenasta löytyy Pikku Kakko- sen tukiviitottua materiaalia ja Papunetistä muuta tukiviitottua materiaalia, jotka antavat mallia tukiviittomisesta sekä toimivat viittomien opettelussa. DVD-muotoinen viittoma- sanakirja viittomavideoineen on Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisema Sanoista käsin - viittomakielen perusviittomisto (Marku & Rissanen 2013).

Myös tukiviittomia opettavat tulkit pitivät opetusmateriaaleista toimivimpana videomuotoista liikkuvaa kuvaa (tulkit A, E, J), samalla korostaen, että viittomisen tulisi olla videolla rauhallista ja selkeää (tulkit A). Tulkit A:n mielestä viittomat tulisi mielellään viitto- useammasta kuin yhdestä kuvakulmasta, jotta liike, paikka, käsimuoto ja käden orientaatio hahmottuisivat katsojalle - mikä onkin toteutettu Suomen Signbankin sisältämissä uu- simmissa viittomavideoissa. Tulkit F oli osallistunut viittomavideoiden toteuttamiseen, ja totesi, että viittomista ei voi hidastaa loputtomiin. Liian hitaasti viitottuna viittomasta tulee luonnoton, eikä se enää vastaa totuutta. Tämän takia olisi tärkeää, että viittomavideoita sisältävät portaalit mahdollistaisivat videoiden hidastamisen (tulkit G).

Oppimateriaalikäytössä viittomavideoihin liittyy haasteita, jotka pääsääntöisesti liittyi- vät videopankkien selainpohjaisuuteen, pitkiin hakupolkuihin, hitaasti latautuviin vi- deoklippeihin (tulkit D, G, F, J) sekä verkon katvealueisiin ja hitaisiin yhteyksiin (tulkit D, E). Videoportaaliiin meneminen selaimen kautta, oikean viittoman etsiminen, videon latautumisen odottaminen ja sitten lyhyen, nopean videon katsominen koetaan ras- kaaksi (tulkit F, J), ja arjen tilanteissa toimimattomaksi (tulkit D, J ja G). Lisäksi vide- oiden käyttäminen opiskelussa vaatii tietyn tasoista laitteistoa, jota osalla perheistä ei ole (tulkit E, K). Osa asiakkaista ja perheistä eivät myöskään ole omimmillaan teknis- ten laitteiden kanssa (Tulkit K).

Kaikki haastatellut tulkit käyttivät opetustyössään Suomalaisten viittomakielten verk- kosanakirja Suvia. Se toimii paitsi oman osaamisen tukena, mutta myös merkittävänä viittomaopiskelun lähdemateriaalina (tulkit C, G, J, D). Suvi on kuitenkin lähtökohtai- sesti suunnattu suomalaisten viittomakielten tutkimukseen ja opiskeluun, ja sellaise- naan ei täysin sovellu tukiviittomia opiskelevien perheiden tarpeisiin. Suvin viittomisto on alunperin koottu Suomalaisen viittomakielen perussanakirjan kiinteistä viittomista

koostuvan aineiston pohjalta (Malm 1998, 29), ja tukiviittomaopetuksissa tarvittavia arkielämän viittomia jää puuttumaan (tulkki J). Suvin videomateriaalia pidettiin liian nopeasti viitottuna³ (tulkit E, G, J) ja esimerkkilauseita liian vaikeatasoisina ja viittomakielisinä tukiviittomaopetuksen kannalta (tulkki J). Tulkki G:n sanoin: *“Siinä on tehty iso työ, suuri sanavarasto, siitä voisi hyötyä moni muukin kun se olisi helpommin lähestyttävä”*. Tulkki J toi esille, että opetuskäyttöön tarkoitetuissa viittomavideoissa viittovan henkilön käsialan pitäisi olla hyvin neutraali. Jos viittoja on äidinkieleltään viittomakielinen, hänen tulisi tiedostaa, että hänen tulee viittoja “opetustyyllillä” ja selkeästi.

Video ei valitettavasti toimi opetusvälineenä kaikille viittomien opiskelijoille. Osalle videoiden sisältämän viittomainformaation hahmottaminen on vaikeaa (tulkit A, F). Lisäksi videoita ei voida ainakaan vielä helposti ja vähin kustannuksin sijoittaa muistilappumaisesti arkielämän tiloihin, samalla tavalla kuten piirrettyjä viittomakuvia (tulkki G).

6.2.2 Viittomakuva opetuksessa

Viittomakuvassa viittoma on esitetty joko valokuvattuna tai piirrettynä. Viittoma kolmiulotteisena tapahtumana perustuu liikkeeseen ja tilankäyttöön, ja siksi niiden esittäminen kaksiulotteisena kuvana on haastavaa (Huuhtanen 2012, 29; tulkit C, E, G). Viittomakuvien haasteet tunnistetaan, mutta niiden käytön helppous ja monipuolisuus perustelevat niiden käyttöä (tulkki J). Viittomakuvien rooli onkin toimia opetustilanteessa läpikäytyjen viittomien muistamisen ja mieleenpalauttamisen keinona (Huuhtanen 2012, 29; Ritade tecken 2016, 6; tulkit E, G, I, K).

Samalla tavalla kuin verkkopohjaisiin viittomavideopankkeihin, myös viittomakuvia sisältäviin kuvapankkeihin ja verkkosivuihin tutustutaan osana perheiden saamaa tukiviittomaopetusta. Jo mainittu Viittomakielten sanakirja Suvi (Suvi 2018a) sisältää viittomista myös valokuvaversiot, yhtä lailla kun SignWikin viittomatietueet on varustettu kulloisestakin videoista otetulla pysäytyskuvalla. Kooltaan mittavin viittomakuvapankki on Kehitysvammaliiton Papunet-verkkopalvelun ylläpitämä Kuvapankki, joka sisältää viittomakuvia sekä valokuva- että piirretyssä muodossa. Papunet ja muut Suomessa käytössä olevat piirrettyjen viittomakuvien aineistot on esitelty kohdassa 2.4.5 Olemassa olevaa viittomakuvamateriaalia.

⁴ Suvin videoiden tietyillä selaimilla toimiva hidastusmahdollisuus (Suvi 2018b) ei ollut haastatelluilla tulkeilla yleisesti tiedossa.

Haastatteluissa tulkit korostivat viittomaopetuksessa viittomisen mallittamista ja kontaktiopetuksen tärkeyttä. Tulkki F kuvasi viittomakuviin liittyvää opetustilannetta: *“Ensin [viittoma]tieto, liike, orientaatio, paikka, kaikki kuntoon ja sitten treenataan, että miten kuva voi toimia muistin tukena. [...] opetan niistä [kuvista], miltä viittoma näyttää [...] piirroskuvana. En lähtisi opettamaan viittomia niiden pohjalta, se johtaa helposti harhaan.”* Jos viittomia opetteleva omaksuu viittomia suoraan viittomakuvista, hänellä tulisi olla mahdollisuus tarkistaa kuvista tekemänsä tulkinnat (Tulkki I). Haastateltavien joukossa oli myös tulkkeja, jotka ovat luopuneet piirrettyjen viittomakuvien käyttämisestä kuviin liittyvien tulkintaepävarmuuksien takia (tulkit C, F).

Suuri osa haastatelluista tulkeista antaa perheelle kertausmateriaaliksi opetustuokiassa läpikäydyistä viittomista koosteen, joka on koottu Kuvatyökalun avulla Papunetin viittomakuva-aineistosta (Tulkit A, B, E, G, I, J, K). Listat ovat joko tulkkien itsensä kokoamia tai niitä on vuosien saatossa koottu työyhteisössä valmiiksi kokonaisuuksiksi. Piirrettyjä mustavalkoisia viittomakuvia suositaan, sillä ne vievät tulostuksessa tulostinmusteita vähemmän kuin värilliset tai valokuvat (Tulkki K). Paperille tulostettuja listoja myös katsotaan helpommin kuin videoita (Tulkit J, K).

Viittomakuvien kertauslistoja voi sijoittaa paikkoihin, joista ne näkee helposti, jääkaappin oveen tai WC:n seinään, kuten kuvasa 2 (Tulonen & Salonen 2011, 4; tulkki E). Joskus kertausmateriaali saattaa olla tehtävämuodossa, niin että perheen tulee viittomakuvista tunnistaa, mistä viittomasta on kysymys. Viittomakuvan parina voi myös olla selittävä kuvapari, jolloin lista toimii sanakirjana lähiyhteisön lukutaidottomille jäsenille. (Tulkki G) Aihepiireittäin järjestäminen on koettu hyväksi (tulkki J), sillä siten harjoituu viittomistossa myös sanojen yläkäsitteet, samalla tavalla kuin kommunikaatiokansioissa (tulkki I).

Kuva 2: Kipinäkeskus Oy:n wc, seinillä viittomakuvia. Kuva: Mirka Lahti/ Kipinäkeskus Oy. Kuvaan on käyttöluupa.

Tulkkien haastatteluissa nousi yksi tila tuki-viittomien opiskelussa ylitse muiden, nimittäin wc-tilat kotona ja työpaikoilla (tulkit G, J, K). WC-tila todettiin paikaksi, jossa pienten lasten vanhemmat voivat istua rauhassa (tulkki J) tai jossa viittomaa voi kaikessa rauhassa kokeilla, harjoitella ja kerrata (tulkit D, K). Työyhteisöissä, päiväkodeissa tai hoitolaitoksissa saatetaan viikoittain opiskella viittomia, ja osana opiskelua työntekijöiden WC-tilan seinässä olevaa muovitaskuun laitetaan opeteltavaa tai ratkottavaa (tulkki D, G).

Viittomakuvia käytetään myös muistuttamaan viittomien käytöstä (Tulonen & Salonen 2011, 4). Kodeissa, päiväkodeissa ja hoitoyksiköissä niitä käytetään eri huonetilojen seiiniin, säilytyspaikkoihin ja tavaroihin kiinnitettynä muistilappuina, sisältäen aina kulloiseenkin toimintaan tai esineeseen liittyvän viittoman (Tulkit G, J, K). Viittomakuva muistuttaa viittomasta omassa esiintymispaikassaan (Tulkki K), ja myös työyhteisöjen sijaisilla on mahdollisuus niiden nopeaan omaksumiseen (tulkit B, D).

6.3 Selkeä viittomakuva

Haastateltuja tulkkeja pyydettiin määrittelemään, millainen heidän mielestään olisi selkeä piirretty viittomakuva. Tulkki J toi esille, että kuvissa viittovan hahmon tulisi olla ilmava ja selkeäraajainen. Hahmon tulisi edustaa perustyyliä, eikä sukupuolella olisi väliä (tulkki I). Vaatetuksessa ei saisi olla liikaa kuvioita tai värejä (tulkki I). Hahmon välittämän viittomatiedon tulisi olla esitetty mahdollisimman tarkasti: viittoman paikka, käsimuoto ja orientaatio tulisi kuvata niin tarkkaan kuin piirtämällä pystyy, ja lopuksi kuvaan lisättäisiin liike nuolilla (tulkki J). Viittovan hahmon käsien pitäisi olla selkeät (tulkki F) ja niitä tulisi korostaa (tulkit G, K). Tulkki G pohti myös, että voisiko kaikissa kuvissa olla edestäpäin kuvatun hahmon lisäksi myös sivulta kuvattu hahmo, jotta viittoman liike välittyisi paremmin.

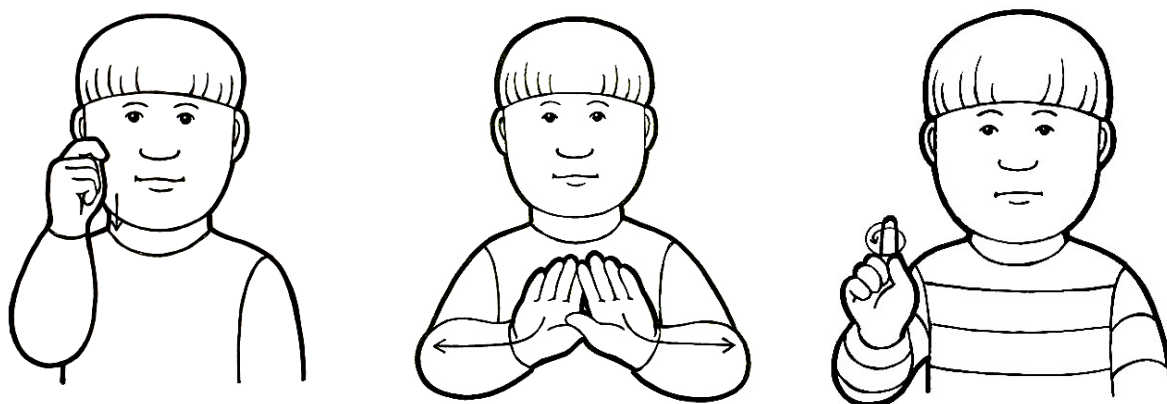
Puhevammaisilla asiakkailta voi olla kielellisten erityisvaikeuksien lisäksi muita liitännäisvaikeuksia. Näitä ovat jo mainittujen motoristen vaikeuksien lisäksi muun muassa havaintotoimintojen ja visuaalisen hahmottamisen vaikeus sekä tarkkaavaisuuden ja muistin ongelmat. Lisäksi vaikeuksia voi olla huomion kiinnittämisessä ja keskittymisessä. (Ojanen 2011, 11; tulkit I, D.) Nämä lisäävät materiaalin selkeyden vaatimusta (tulkki I) ja sitä, että piirretyissä kuvissa esitetään vain oleellinen (tulkki D).

Kysymykseen “Kenelle viittomakuvat tulisi suunnata?” ei tulkeilta tullut yksiselitteistä vastausta. Enemmistö kuitenkin nimesi kuvien varsinaisiksi vastaanottajiksi aikuiset. Tulkki E totesi osan lapsista olevan kiinnostuneita viittomakuvista, mutta arveli heidän olevan sitä joka tapauksessa, vaikka kuva visuaalisesti olisikin aikuisille suunnattu. Tulkki F totesi lasten ymmärtävän aikuisille suunnattuja kuvia, sillä *“he osaavat paremmin keskittyä olennaiseen ja pysyä kontekstissa.”* Tulkki I mainitsi käyttäjäryhmiksi myös asuntolaan muuttavat kehitysvammaiset nuoret: he ja heidän lähi-ihmisensä ovat aikuisia ja hyötyisivät aikuisille suunnatusta kuvamateriaalista enemmän.

Kaksi tulkeista suuntaisi viittomakuvat ”kaikille” ja kaksi lapsille, sillä jos lapset ymmärtäisivät kuvia, niin se onnistuisi aikuisiltakin. ”Kun ollaan uuden äärellä, mitä simppe-
limpi, sen parempi”, muotoili tulkki A. Tulkki J:n mukaan hahmon ei tarvitsisi olla liian aikuismainen tai viranomaismainen, se voisi olla yksinkertainen, helposti lähestyttävä ja toteutettu lapsille suunnatusti. Lapsille suuntaaminen ja leikkisyys toimivat opetuksessa, sillä ne antavat aikuisellekin luvan olla uudessa kommunikointimenetelmässä aloittelijan tasolla. Viittova hahmo ei saisi kuitenkaan olla lapsi (tulkki J).

Papunetin viittomakuvissa on pyritty graafiseen selkeyteen (tulkit E, F), mutta kuvamateriaalin suhteen etenkin ”raitapaitaiseen” hahmoon esitettiin muutostoivomuksia (kuvat 3-5). Hahmon kädet ovat pienet suhteessa kokonaisuuteen ja kasvoihin (tulkki J), ja jäävät tulosteissa liian pieniksi (Tulkki K, G). Sormet on piirretty paksuina ja liian lyhyinä (tulkit J, K) ja niistä on vaikea hahmottaa kulloistakin käsimuotoa (tulkki E) tai käden asentoa (tulkki G). Lapsihahmon lyhyet käsivarret saattavat aiheuttaa myös väärinymmärrystä viittomien paikassa (tulkki F).

Hahmon raidallinen paita saa osakseen kritiikkiä, sillä se tuo kuvaan ylimääräisiä viivoja, joihin käsien liikkeitä kuvaavat nuolet hukkuvat (tulkit A, G). Papunet-aineiston vanhimmat, Kalevi Puistolinnan piirtämät viittomakuvat on varustettu punaisiin nuolin, jotka näkyvät ruudulta katsottaessa tai väritulosteissa paremmin (tulkki G). ”Raitapaita”-hahmon viittomanuolitukseen toivotaan lisää kokoa, selkeyttä ja mahdollisesti myös väriä (tulkki G). Vaikka viittoman liike ei olisikaan iso, niin sitä esittävän kuvan nuolien tulisi olla isot ja selkeät (tulkki A). Myös toistojen määrä olisi hyvä tuoda paremmin kuvissa esiin (tulkki F).

Kuvat 3-5: Esimerkkejä Papunetin viittomakuvista, joita toivottaisiin korjattavan: Vas: Viittoma ARKI, FARKUT - käsimuoto on erikoinen, lisäksi nuoli katoaa muihin viivoihin. Kesk: RAUHALLISESTI - käden orientaatio on liian pysty, ja kuva tuntuu viittaavan PYHÄ-viittomaan. Oik: MISSÄ? - nuolituksen tulisi olla suurempi ja näkyvämpi, ja paidan raidat sekoitavat kuvaa. Piirrookset: Elina Vanninen, Papunet.

6.3.1 Kyselyt viittomakuvan selkeästä esitystavasta

Selkeän viittomakuvan ominaispiirteiden määrittelyn tueksi toteutettiin graafiseen materiaaliin perustuva kysely. Parivertailutekniikalla toteutetut kyselyt tehtiin kahdelle ryhmälle. Ensimmäinen kyselyyn vastanneiden ryhmä oli viittomakielisten ryhmä, joille kysely suunnattiin viittomakielisinä natiiveina. Toinen ryhmä oli kehittämistehtävässä haastatellut tulkit.

Ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin viittomakielisille suunnattu kysely yhteistyössä Vantaan kuurojen yhdistyksen kanssa heidän yhdistysillassaan 4.10.2017. Kyselyä ennen pidettiin lyhyt viittomakielinen luento viittomakuvista käsitteenä sekä selostettiin kyselyn vastaustapa. Tämän jälkeen kyselyn osallistajat (n=16) vastasivat kyselyyn. Kyselyn tulos esiteltiin myöhemmin 15.11.2017 yhdistysillassa, ja samalla kerrottiin, mistä lähteistä kyselyn kuvat oli kerätty.

Toisessa vaiheessa sama kysely suunnattiin tulkeille. Heidän kohdallaan kysely toteutettiin haastattelujen yhteydessä tammikuussa 2018. Kasvokkain tavattaessa tulkit täyttivät kyselykaavakkeet heti haastattelun jälkeen, ja etänä haastatellut tulkit saivat kaavakkeet postitse täytettäväkseen. Tulkit saivat yhteenvedon kyselyn tuloksesta, samoin kuin kuvien lähdetiedot sähköpostitse helmikuussa 2018.

6.3.2 Kyselykaavakkeet

Selkeän ja toimivan viittomakuvan ominaispiirteitä kartoittavaa kyselyä varten viittomakuvan ajateltiin koostuvan kolmesta eri osa-alueesta, 1) kasvoista, 2) käsistä ja 3) vartalosta. Kustakin osa-alueesta tehtiin oma kyselykaavakkeensa, jota varten etsittiin seitsemän (n=7) erilaista viittomakuvaa. Kasvoihin keskittyvään kaavakkeeseen valittiin seitsemän eri tapaa kuvata päätä ja kasvoja, käsiä tarkastelevassa kaavakkeessa oli erilaisia viittovien käsien piirto- tai kuvaustapoja ja vartalokaavakkeessa taas esimerkkejä yksityiskohtaisista vaatteiden kuvauksista aina täysin vaatteettomaan esimerkkiin. Suurin osa kuvista oli viivapiirroksia, ja mukaan oli valittu myös kaksi valokuvaa. Kuvat oli kerätty kansainvälisistä viittomakieltä käsittelevistä tutkimusjulkaisuista ja viittomasanakirjoista, sekä painetuista että verkkopohjaisista. Mukana oli myös yksi tekijän piirtämä viittomakuva. Kyselyssä olleet kuvat, valintaperusteet ja lähteet on koottu sivun 59 taulukkoon. Kuvien lähteitä ei paljastettu osallistujille etukäteen.

Kaavakkeissa kustakin kuvasta tehtiin kuvapari kaikkien kuuden muun kuvan kanssa. Näin kuvapareja tuli yhteen kaavakkeeseen 21 kappaletta. Esimerkkinä kyselykaavakkeista on liitteessä kaksi tulkeille suunnatun kyselyn kasvoja käsittelevä osuus. Kyselytilanteessa vastaajat tarkastelivat alkuperäisiä, mainituista lähteistä löytyviä viit-

**Piirrettävien viittomakuvien kehittämiestyö
Parivertailukaavakkeet, viittomakuvien valintaperusteet ja lähteet.**

**1/3 KASVOT:
Viittomakuva**

Lähde ja perustelut

Kuva: Acredolo, Linda & Goodwyn, Susan. 1992. Baby Signs: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk. s. 130. USA: Contemporary Books. Viittomakuva BUTTERFLY (perhonen). Kuvan käyttöluupa saatu, L. Acredolo & S. Goodwyn/ Baby Signs. Perustelu: Lapsenommainen hahmo.

Kuva: Kalevi Puustolinn/ Papunet 2017a. Viittomakuva MENNÄ, LÄHTEÄ. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki>. Perustelu: Yksinkertaistettu piirroshahmo (lapsi), graafisia esitysratkaisuja (esim. silmät).

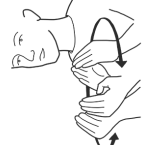
Kuva: Kivimäki, Sari 2017. Viittomakuvaluonnos JÄRKÄVÄ. Perustelu: Pelkistetty piirroshahmo, realistinen esitys, huikeeton hahmo.

Kuva: Henry Svahn/ Ritade tecken 2018. Viittomakuva "LEKÄ" (leikkiä). <https://www.ritadetecken.se/ebba>. Kuvan käyttöluupa saatu, Ritade tecken. Perustelu: Realistinen ja yksityiskohtainen piirroshahmo (huikeet, kulmakarvat).

Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Martinsen, Harald, Nordeng, Halvor & von Tetzchner, Stephen 1990. Tegnspråk – Social betydning, utvikling og pedagogisk bruk s. 16. Oslo: Universitetsforlaget. Piirtäjä: Kristin Torp. Perustelu: Realistinen, yksityiskohtainen piirroshahmo.

Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Schermer, Trude. 2004. Lexical Variation in Sign Language of the Netherlands. Viittoma: WEREID (maailma). Teoksessa: Van Herreweghe, Mieke & Vermeerbergen, Myniam (toim.). 2004. To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities. 91-110. Washington: Gallaudet University Press. Perustelu: Yksinkertaistettu piirroshahmo, epätavallinen rajuus (päälaki puuttuu).

Kuva: Suvi 2018a. Suomalisten viittomakielten verkkosanakirja, viittoma VÄHENTÄÄ, ALENTAA. <http://suvi.viittomat.net/wordsearch.php> Perustelu: Mustavalkovalokuva (rasteroitu).

**3/3 VARTALO
Viittomakuva**

Lähde ja perustelut

Kuva: Papunet 2017a. Kuvapankki, viittoma "RAKEN-TAA". Valokuva: Päivi Honkonen, luottelukset: Sari Kivimäki. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki/> Perustelu: Värivalokuva, viittojalla musta paita.

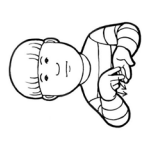
Kuva: Kivimäki, Sari 2017. Viittomakuvaluonnos: JÄRKÄVÄ. Perustelu: Vartalo on kuvattu vain ääriviivoin, ei vaate-tusta ollenkaan.

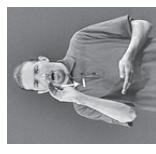
Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Lucas, Ceil & Bayley, Robert & Valli, Clayton 2003. What's Your Sign for Pizza? An Introduction to variation in American Sign Language. Esimerkki yksikäsitteisestä viittomasta, s. 95. Washington D.C.: Gallaudet University Press. Perustelu: Eloisa esitystekniikka.

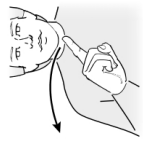
Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Lucas, Ceil & Bayley, Robert & Valli, Clayton 2003. What's Your Sign for Pizza? An Introduction to variation in American Sign Language. Viittoma: ALWAYS (aina), s. 15. Washington D.C.: Gallaudet University Press. Perustelu: Runsaasti vaateyksityiskohtia.

Kuva: Elina Vanninen/ Papunet 2017a. Viittoma KAA-TUA. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki/>. Perustelu: Viittojalla lapsen mittasuhteet, kasvojen ja käsien välinen kokosuhde.

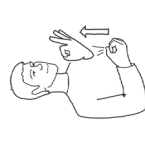
Kuva: Suvi 2018a. Suomalisten viittomakielten verkkosanakirja, hakusana VÄHENTÄÄ, ALENTAA. <http://suvi.viittomat.net/wordsearch.php> Perustelu: Mustavalkovalokuva (rasteroitu), lyhythai-nen puusero.

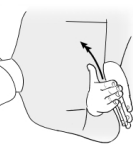
Kuva: Henry Svahn/ Ritade tecken 2018. Viittomakuva SEDAN (sitten). <https://www.ritadetecken.se/ebba>. Kuvan käyttöluupa saatu, Ritade tecken. Perustelu: Rasteroinnilla korostettu vaateus, pitkähihi-nen paita.

**2/3 KÄDET
Viittomakuva**

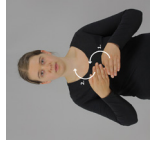
Lähde ja perustelut

Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Johnston, Trevor & Schembri, Adam 2007. Australian Sign Language. An introduction to sign lan-guage linguistics. Viittoma: "NOT-HAVE" (ei-ole) (s. 231) United Kingdom: Cambridge University Press. Perustelu: Käden liikkeen esitystapa.

Kuva: Henry Svahn/ Ritade tecken 2018. Viittomakuva KATT (kissa). <https://www.ritadetecken.se/ebba>. Kuvan käyttöluupa saatu, Ritade tecken. Perustelu: Käsien ja sormien tarkka esittäminen kynsiä ja ihopoimuja myöten.

Kuva: Päivi Honkonen/ Papunet 2017a. Viittoma RA-KENTAA. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki/> Perustelu: Värivalokuva.

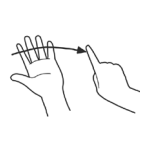
Kuva: Suvi 2018a. Suomalaisen viittomakielten verkkosanakirja, viittoma VÄHENTÄÄ, ALENTAA. <http://suvi.viittomat.net/wordsearch.php>. Perustelu: Mustavalkovalokuva (rasteroitu).

Kuva: Elina Vanninen/Papunet 2017a. Viittoma KAA-TUA. <http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki/> Perustelu: Viittojalla lapsen mittasuhteet, kasvojen ja käsien välinen kokosuhde.

Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Battison, Robbin. 2011. Analyzing Signs. Teoksessa: Valli, Clayton; Lucas, Ceil; Mulrooney, Kristin J. & Villanueva, Miako. 2011. Linguistics of American Sign Language – An Introduction. (205-224) Viittoma RESTRAIN FEELINGS (hillitä tunteita) s. 209. USA: Gallaudet University Press. Perustelu: Viittoman alku- ja loppukäsimuoto piirretty, pää rajattu kuvasta pois.

Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty seuraavaan perusteella: Fant, Louie J., Jr. 1969. Say it With Hands. Viittoma.: WHAT? (mitä?), s. 12. Washington D.C.: Gallaudet College. Piirtäjä: Miller, Elizabeth G. Perustelu: Yksinkertaistettu, graafinen käsien esitys, rajuus vain käsiin.

Taulukko 1: Kyselyissä vertailtujen viittomakuvien valintaperusteet ja lähteet.

tomakuvia. Tässä opinnäytteessä on julkaistu ne alkuperäisviittomakuvat, joihin saatiin käyttöluva. Muista on tekijän toimesta piirretty vastaava kuva, ja alkuperäinen, kyselyssä mukana ollut kuva on löydettävissä lähdetiedon perusteella.

Kyselyyn osallistujat vastasivat kaikkiin kolmeen kaavakkeeseen. Heidän tehtävänä oli verrata jokaisen kuvaparin kuvia toisiinsa, ja merkitä niistä rastilla se, jossa heidän mielestään kasvot/ kädet/ vartalo oli esitetty selkeämmin. Joskus valinta kahden kuvan välillä oli vaikeaa, ja silloin oli lupa joko valita molemmat tai jättää kyseiseen kohtaan vastaamatta. Kyselyn jälkeen kaavakkeet kerättiin analysoitavaksi.

6.3.3 Kyselyn tulos

Parivertailu on menetelmä, jolla vertailtavien esimerkkien, tässä viittomakuvien, joukko voidaan laittaa paremmuusjärjestykseen. Kyselykaavakkeissa vastaajat tulivat verranneeksi kutakin kuvaa kaikkiin muihin kuviin, ja merkinneeksi kustakin parista heidän mielestään selkeemmän ja toimivamman. Vastaukset koottiin ja niitä käsiteltiin matriisitaulukoiden avulla, joista esimerkkeinä on kuvissa 9 ja 10 viittomakielisille tehdyn kyselyn käsiä koskevan osan matriisit.

Aluksi vastaukset koottiin frekvenssimatriisiin - kuinka monta vastaajaa oli pitänyt selkeämpänä vertailuparin vaihtoehtoa A, kuinka monta taas vaihtoehtoa B? Tämän jälkeen "tykkäykset" muutettiin prosenttiosuuksiksi (prosenttiosuusmatriisi). Koska kutakin kuvaa oli verrattu kuuteen muuhun kuvaan, saatiin kullekin kuvalle kuusi toimivuudesta tai toimimattomuudesta kertovaa prosenttiosuutta. Näistä prosenttiosuuksista laskettiin keskiarvo, joka löytyy esimerkkimatriisin alimmalta riviltä ($\text{summa}/n-1$). Tämä lopullinen arvo kertoo kuvien sijoituksesta niiden keskinäisessä paremmuusjärjestyksessä. Lopputulokset on koottu pylväsdiagrammeiksi sivuille 62 ja 63. Diagrammit esittävät siis vastaajaryhmien mielipiteen kyselykaavakkeiden viittomakuvien paremmuusjärjestyksestä.

Jos kaikki vastaajat olisivat pitäneet tiettyä kuvaa parempana kaikissa kuudessa kuvaparissa, kuva olisi saanut arvon 1 kuvion diagrammin y-akselilla. Vastaavasti jos kukaan vastaajista ei olisi pitänyt tiettyä kuvaa yhdessäkään parivertailussa vaihtoehtokuvaa parempana, kuvan sama arvo olisi ollut nolla. Näin toteutettuna parivertailu haarukoi kunkin kuvan paremmuutta suhteessa mukana olleisiin kuuteen muuhun ja antaa yksinkertaista paremmuusjärjestystä tarkemman käsityksen kuvien suhteellisesta suosiosta vertailussa.

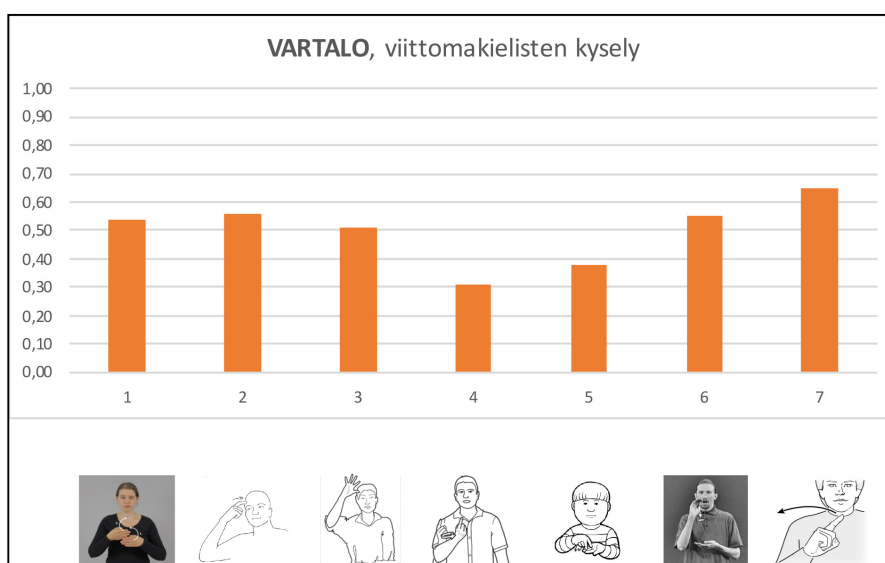
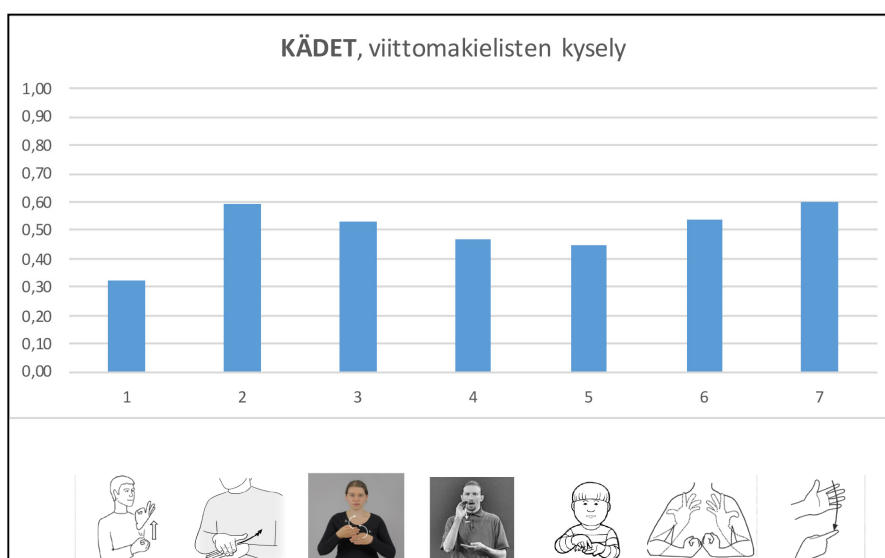
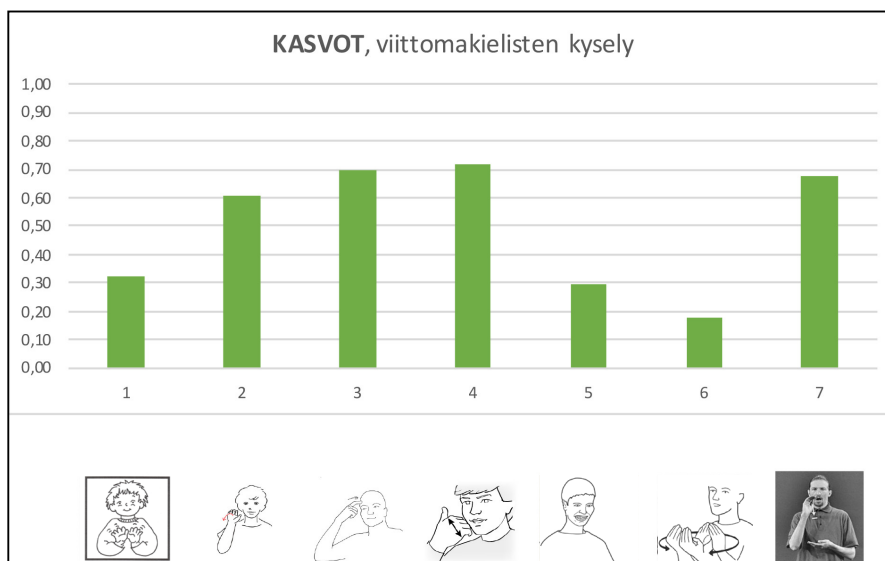
Osa vastaajista koki vaikeaksi vastata kaikkiin kuvapareihin, ja jätti vastaamatta näissä kohdissa. Näiden kuvaparien kohdalla kuvien välinen prosenttiosuus laskettiin räätälöidysti, eli jakamalla "tykkäysten" määrä kuvaparin saamalla vastausten määrällä.

PIIRRETTY VIITTOMAKUVA							
Kysely 4.10.2017 Vantaan kuurojenyhdistyksellä							
Frekvenssi- eli jakaumamatriisi							
KÄDET							
		10	8	8	9	9	10
	3		4	4	4	6	8
	5	6		3	5	8	7
	5	8	9		5	7	6
	5	7	7	8		7	7
	4	6	4	7	6		8
	4	5	7	6	5	4	

Taulukot 2 ja 3: Viittomakielisten kyselyn käsiä koskevan osan frekvenssi- ja prosenttimatriisit. Tarkastellaan kuvaparin ja välistä suosituimmuutta. Valitaan ylävaakariviltä ja seurataan sen pystysaraketta aiaspäin, kunnes tullaan kuvan kohdalle. Luku on 7, mikä tarkoittaa, että seitsemän vastaajaa on pitänyt kyseistä valokuvaa kyseistä piirrosta parempana tapana esittää kädet viittomakuvassa. Jos kuvien välinen tarkastelu tehdään toisin päin, valitaan ylävaakariviltä piirros ja laskeudutaan sarakkeessa valokuvan kohdalle, on vastaava luku 5 - viisi vastaajaa on pitänyt kyseistä piirrosta kyseistä valokuvaa parempana. Alla olevassa prosenttiosuusmatriisissa vastaavat luvut ovat prosenttiosuuksina, 0,58 (58%) ja 0,42 (42%).

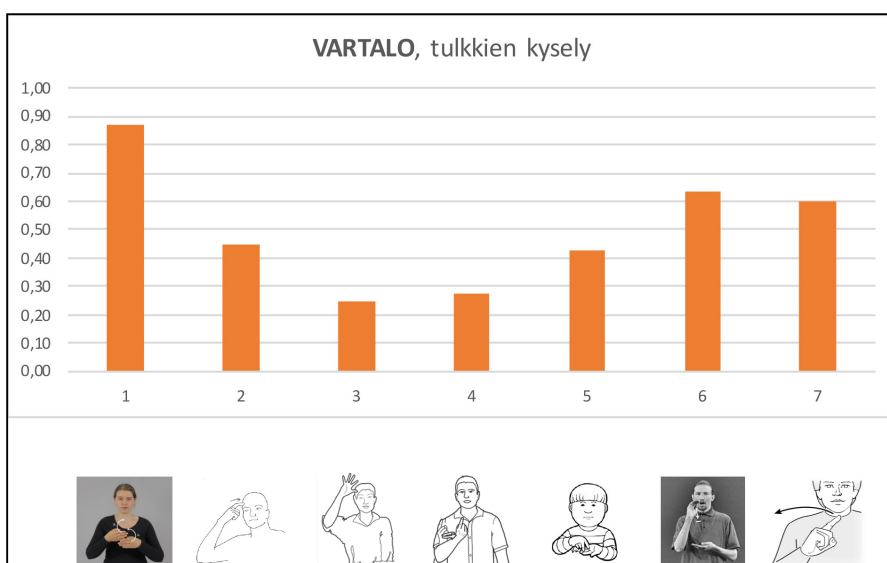
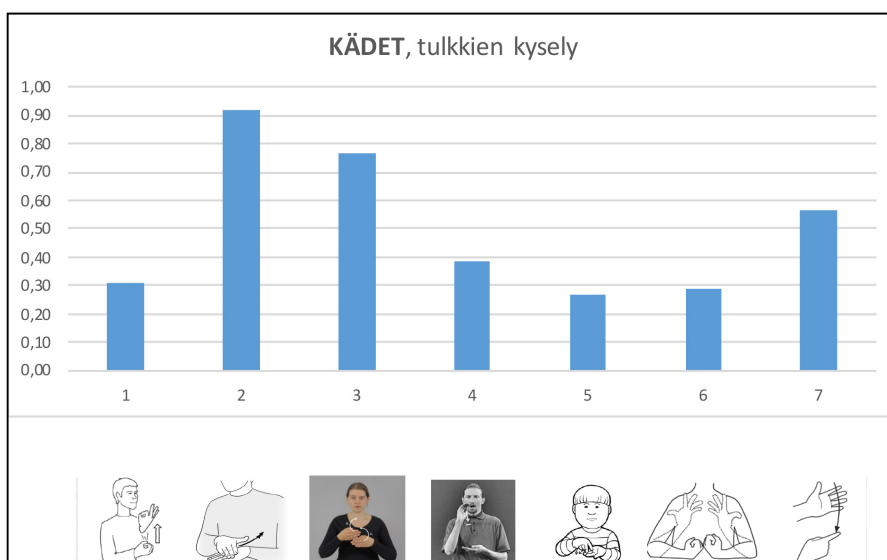
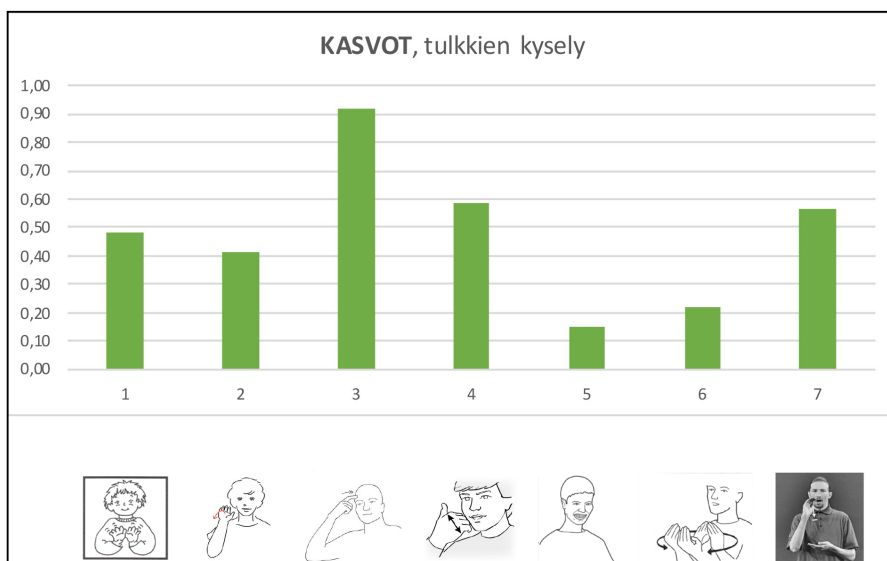
PIIRRETTY VIITTOMAKUVA							
Kysely 4.10.2017 Vantaan kuurojenyhdistyksellä							
Prosenttiosuusmatriisi							
KÄDET							
		0,77	0,62	0,62	0,64	0,69	0,71
	0,23		0,40	0,33	0,36	0,50	0,62
	0,38	0,60		0,25	0,42	0,67	0,50
	0,38	0,67	0,75		0,38	0,50	0,50
	0,36	0,64	0,58	0,62		0,54	0,58
	0,31	0,50	0,33	0,50	0,46		0,67
	0,29	0,38	0,50	0,50	0,42	0,33	
summa	1,95	3,56	3,18	2,82	2,68	3,23	3,58
summa/n-1	0,33	0,59	0,53	0,47	0,45	0,54	0,60

Kysely 4.10.2017 Vantaan kuurojen yhdistyksellä, tulos

Kaaviot 4-6: Viittomakielisille suunnatun viittomakuvakyselyn tulos, vertailtujen kuvien toimivuus suhteessa toisiinsa kun tarkastellaan kasvojen, käsien tai vartalon esittämistä.

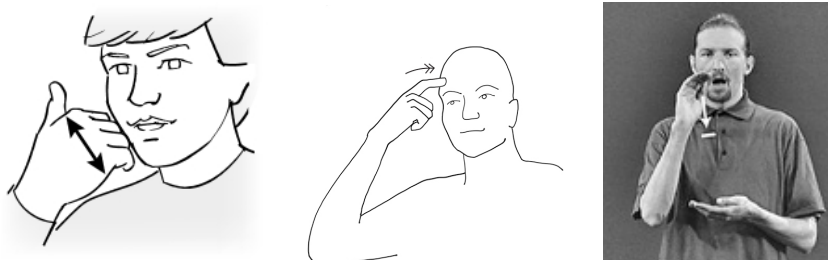
Kysely 01/2018 viittomakommunikaatio-opetusta antaville tulkeille, tulos

Kaaviot 7-9: Tulkeille suunnatun viittomakuvakyselyn tulos, vertailtujen kuvien toimivuus suhteessa toisiin kun tarkastellaan kasvojen, käsien tai vartalon esittämistä.

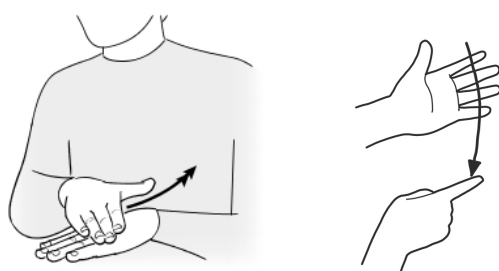
6.3.4 Lähtökohta luonnossarjan piirtämiselle

Seuraavassa tarkastellaan kyselyn tulosta kunkin viittomakuvan osa-alueen, kasvojen, käsien ja vartalon kohdalla erikseen. Kasvojen kohdalla kolmen parhaimmiston joukkoon nousivat Ritade teckenin graafikon Henry Svahnin (kuva 6) ja Sari Kivimäen (kuva 7) piirroshahmot sekä Suvi-verkkkosanakirjan mustavalkoinen valokuva (kuva 8). Piirroskuvissa kasvojen esitystekniikka on realistinen ja hyvin yksinkertainen, Kivimäen piirtämä hahmo on jopa hiukseton. Viittomakielisten ryhmässä Ritade teckenin hahmo nousi suosituimmaksi, opettavien tulkkien ryhmässä taas vielä yksinkertaisemmin piirretty hiukseton hahmo oli suosituin.

Kuvat 6-8: Vas. Ritade Tecken -piirroshahmo (2018), viittoma LEIKKIÄ ruotsalaisella viittomakielellä (Henry Svahn/ Ritade Tecken). Kesk. Sari Kivimäen piirtämä hahmo, viittoma JÄRKEVÄ. Oik. Suvi suomalaisten viittomakielten verkkosanakirja (2018a), viittoma VÄHENTÄÄ, ALENTAA.

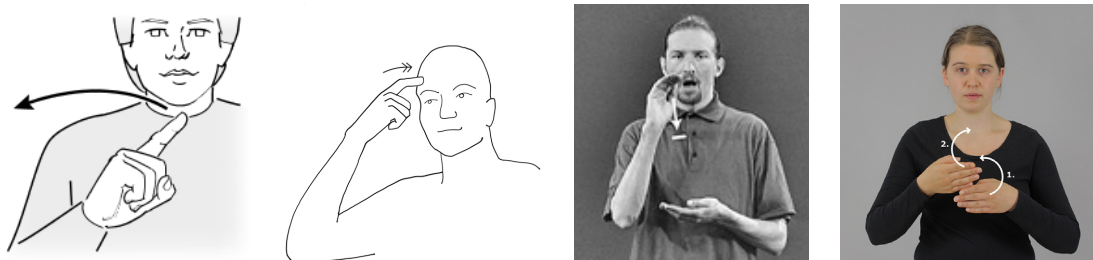
Hahmon käsien esittämisen kohdalla viittomakielisten ryhmässä mielipiteet poikkesivat toisistaan enemmän, kun taas tulkkien ryhmässä tulos oli selkeämpi. Viittomakielisten ryhmässä hyväksi ratkaisuksi koettiin sekä Ritade teckenin selkeät, mittakaavallisesti korostetun suuret kädet (kuva 9) että graafisesti pelkistetty pelkkien käsien esitys (kuva 10), jonka Elisabeth Miller on piirtänyt 1969 julkaistuun amerikkalaisen viittomakielen oppikirjaan (Fant 1969). Tulkkien ryhmässä selkeäksi suosikiksi nousi Ritade teckenin piirrostaapa. Siinä esitetään viittoman paikka ja alkutilanne, ja viittoman liike käy ilmi nuolen avulla. Toiseksi tuli värivalokuva, ja kolmanneksi Millerin piirtämä viittomakuva (Fant 1969). Amerikkalaisessa esimerkissä logiikka on toinen, sillä siinä esitetty tilanne on viittoman loppua-

Kuvat 9-10: Vas. Ritade Tecken -piirroshahmo, viittoma KISSA ruotsalaisella viittomakielellä (Kuva: Henry Svahn/ Ritade Tecken). Oik. amerikkalaisen viittomakielen viittoma MIKÄ? (Kuva: Sari Kivimäki 2018. Piirretty Elizabeth G. Millerin viittomakuvan perusteella (Fant 1969, 12-13).

sento. Piirroksia ei kuitenkaan voi vertailla näin suoraviivaisesti, sillä on kyse kahdesta eri viittomasta, ja amerikkalaisessa piirroksessa tehty loppuasennon esittämisen valinta on perusteltavissa myös esitysteknisesti parempana ratkaisuna.

Vartalon kohdalla viittomakielisten ryhmässä parhaaksi esitystavaksi nousi Ritade teckenin ratkaisu (kuva 11), ja jaetun toisen sijan jakoivat Sari Kivimäen piirroshahmo (kuva 12) sekä Suvi-verkkosanakirjan mustavalkoinen valokuva (kuva 13). Tulkkien ryhmässä taas parhaiten pärjäsivät mukana olleet valokuvat (kuvat 13,14), Ritade teckenin hahmon tullessa kolmanneksi ja Kivimäen piirtämän hahmon neljänneksi. Suosituiksi nousivat hahmot, joiden vaatteet oli esitetty mahdollisimman yksinkertaisesti ja vähin yksityiskohdin.

Kuvat 11-14: Vas. Ritade Tecken -piirroshahmo (2018), viittoma SEDAN ruotsalaisella viittomakielellä (Henry Svahn/ Ritade Tecken). Kesk. Sari Kivimäen piirtämä hahmo, viittoma JÄRKEVÄ ja Suomalaisten viittomakielten verkkosanakirja Suvista (2018a) viittoma VÄHENTÄÄ, ALENTAA. Oik. viittoma RAKENTAA (Papunet 2017a) (kuva: Päivi Honkonen, nuolitukset Sari Kivimäki/ Papunet).

Tämän pohjalta viittomakuvasarjan hahmon kasvojen toteutuksen lähtökohdaksi tuli Kivimäen luonnoksen kasvojen piirustustapa lisättynä hiuksilla. Käsien toteutustavaksi valittiin Ritade teckenin selkeä malli, jossa käsiin on piirretty jonkin verran myös yksityiskohtia, kuten esimerkiksi kynnet. Vartalon kohdalla malliksi olisi noussut Ritaden teckenin hahmo, jonka paita on toteutettu kaula-aukon ja hihansuiden viivoilla ja rasteroinnilla. Paidan rasterointi kuitenkin lisää tulostettaessa tulostusvärien menekkiä, joten hahmoa lähdettiin toteuttamaan Sari Kivimäen luonnoksen perusteella ja katsomaan, millaisia reaktioita hahmon vaatteettomuus synnyttää.

6.3.5 Viittomakuvien sanasto

Sanasto viittomakuvasarjaa varten poimittiin Kelan puhevammaisten asiakkaiden asiakastietolomakkeesta TU 11. Lomakkeen avainsanat käytiin läpi, ja ne, joille ei Papunetin kuvapankissa ollut viittomakuvaa, valittiin piirrettäviksi. Kokonaisuuteen valikoitui 25 sanaa, yhteensä n. 30 viittomaa. Sanasto on listattu liitteessä 3.

6.4 Piirustustyö

6.4.1 Viittomakuvan piirtämisen metodi

Piirtäminen on valokuvaamiseen verrattuna hidasta, mutta kuvantuottamisen tekniikana sisältää piirrosteknisiä mahdollisuuksia, joilla voidaan korostaa haluttuja piirteitä ja siten parantaa halutun tiedon välittymistä. Viittomakuvien kohdalla tämä tarkoittaa esimerkiksi käsien koon, asennon ja/tai tilankäytön korostamista, tai viittoman alku- ja lopputilanteen piirtämistä samaan kuvaan. Hyvin tehty viittomakuva on valokuvaan verrattuna hidas tehdä, mutta se antaa informaation sisältönsä katsojalle paremmin kuin valokuva.

Graafikko Henry Svahn (2018) kertoo, että Ritade tecken -kuvapankin kuvien hahmo on lähtökohtaisesti pyritty toteuttamaan sukupuolettomana ja taustalle jäävänä, jotta se ei turhaa vedä katsojan mielenkiintoa. Kuvien käsien kokoa on korostettu tietoisesti, sillä käsimuodon ja liikkeen välittyminen on tärkeää. Henry Svahn piirtää kuvat käsin, luonnostellen lyijykynällä ja piirtäen tussilla, jonka jälkeen hän skannaa kuvat ja lisää piirustuksiin harmaasävyt Adobe Illustrator -vektorigrafiikkaohjelmassa. Kuvista on muodostunut myös tekijälle oma pohjakuvapankki, josta hän tilaisuuden tullen voi käyttää jo aikaisemmin piirrettyä osana uutta kuvaa.

Uusien viittomakuvien pohjamateriaalina Henry Svahnilla on sekä viittovalta asiantuntijalta tullut piirrosluonnos että Tukholman yliopiston kielitieteen laitoksen ylläpitämän ruotsalaisen viittomakielen verkkosanakirjan viittomavideot. Kolmesta neljään asiantuntijaa tarkastaa ja kommentoi piirretyt kuvat, ja kuvat korjataan kommenttien mukaisesti ennen julkaisua. (Svahn 2018.)

Kehittämistehtävän aikana viittomakuvien piirtämisen metodi kehittyi seuraavan kaltaiseksi:

- 1) Päätös siitä, mistä kuvakulmasta viittoma on selkeistä piirtää. Käytetytjä kuvakulmia olivat oikean olan yli, etuoikealta, suoraan edestä.
- 2) Viittojaa videokuvattiin, ei viittomassa, vaan hienosäätämässä sitä asentoa, joka viittomasta piirretään. Pyrkimyksenä oli löytää mahdollisimman selkeä käsien asento piirroskuvaa varten.

- 3) Tehdystä videosta otettiin tarvittavat pysäytyskuvat piirustustyön aluskuviksi.
- 4) Aluskuvaa hyödyntäen viittomakuva piirrettiin iPadilla Adobe Draw -ohjelmalla. Viittojan vartalo sekä molemmat kädet piirrettiin kaikki omille kerroksilleen. Viivapaksuuksina käytettiin: hahmon äärioviiva 15, käsien äärioviiva on 13, sormien ohuempi viiva on 9 ja kaikkein ohuin 5. Kuva-alaksi valittiin neliönmuotoinen 2100x2100 pisteen kuva-ala.
- 5) Valmis viittomakuva siirrettiin Adoben Illustrator -ohjelmaan, jossa kuva rajattiin uudelleen ja siihen lisättiin omalle kerrokselleen nuolitus. Nuolet toteutettiin harmaina niiden erottuvuuden lisäämiseksi, nuolten sävy RGB 153 x 153 x 153.
- 7) Lopulta kuva rajattiin ja skaalattiin Adobe Photoshopissa. Samoin tarvittavat yhdistelmä kuvat toteutettiin Photoshopissa. Viittomakuvapankkiin menevien versioiden kooksi säädettiin 700x700 pxl 300 dpi resoluutiolla, tallennusmuotona png.

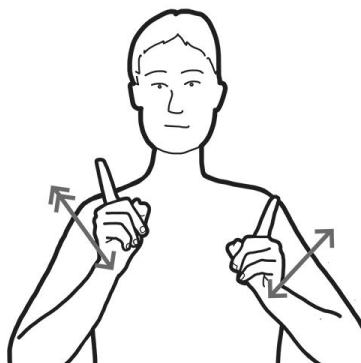
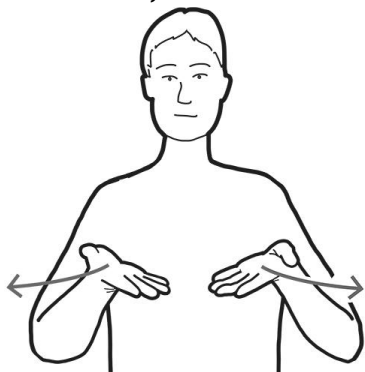
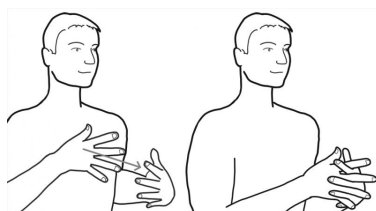
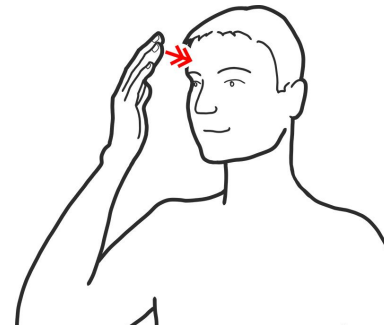
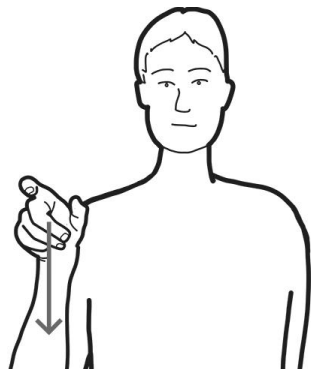
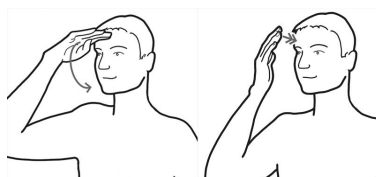
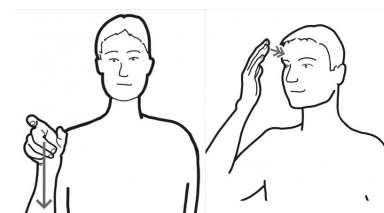
6.4.2 Nuolitukset

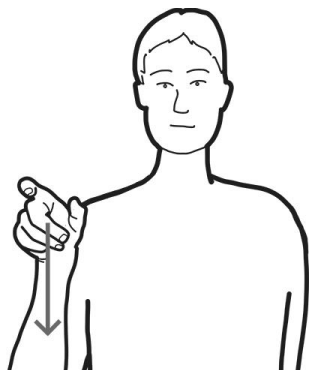
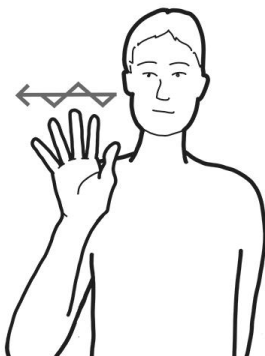
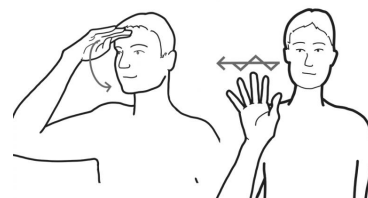
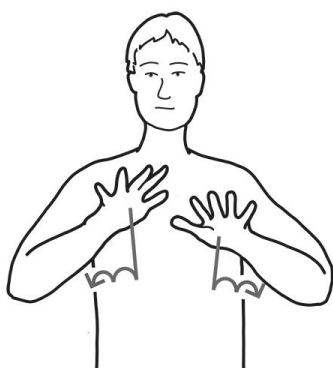
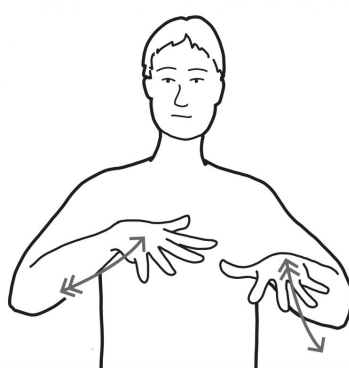
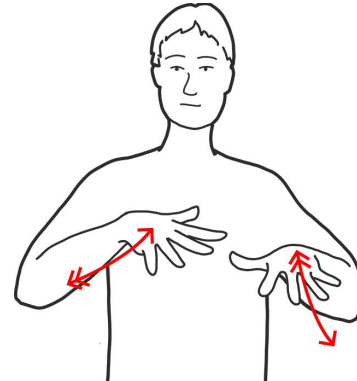
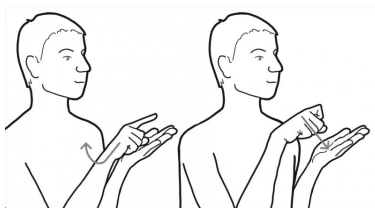
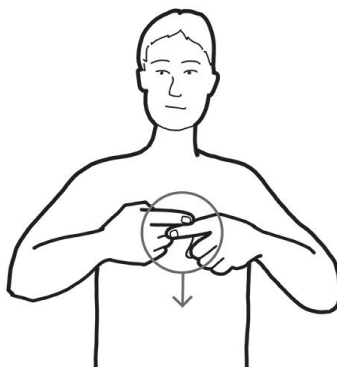
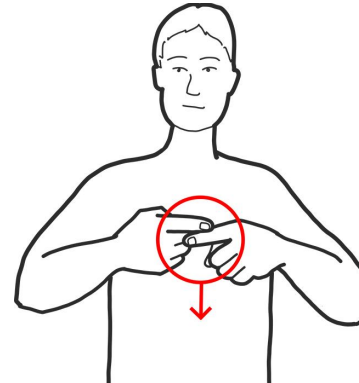
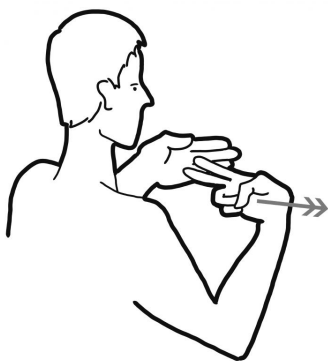
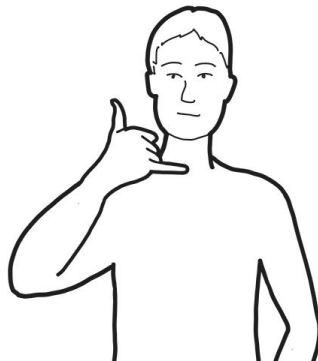
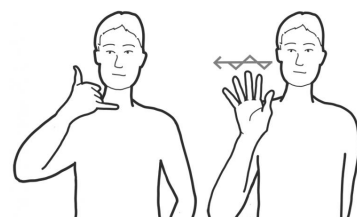
Nuolien viivapaksuudeksi valikoitui 18 p.

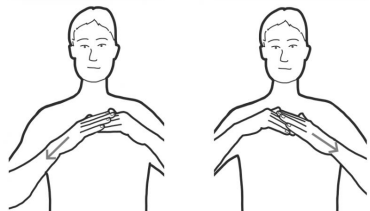
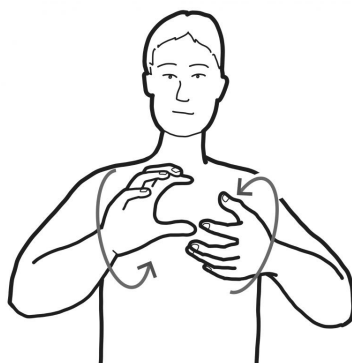
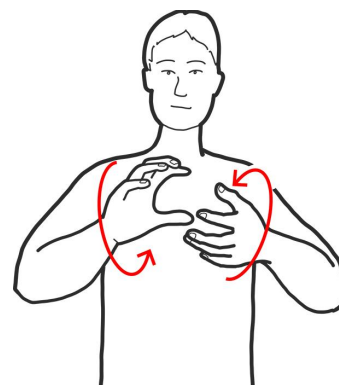
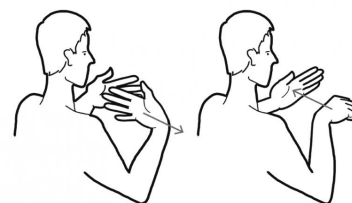
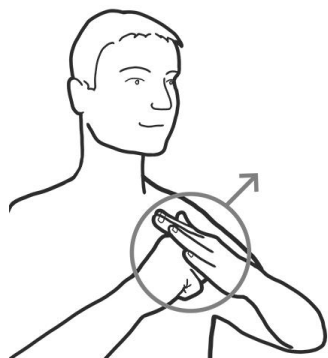
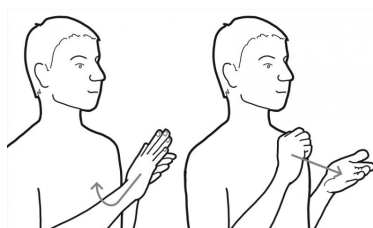
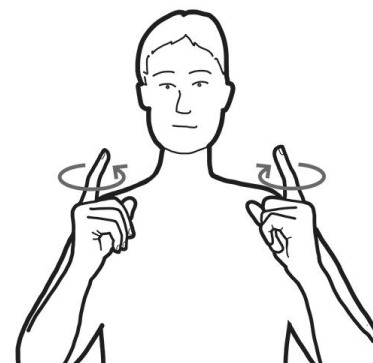
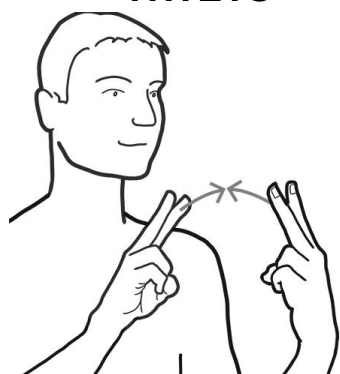
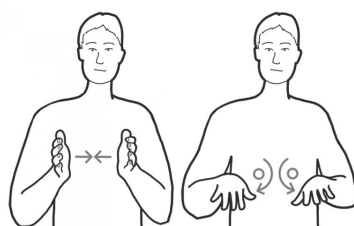
Nuolet toteutettiin Papunetin (2017f) nuolitusohjeistuksen mukaisesti. Vektorigrafiikkaohjelmalla (Adobe Illustrator) piirretty nuoli eroaa terävyydellään ja tarkkuudellaan käsin piirretystä viittovasta hahmosta, mikä omalta osaltaan tuo nuolta ja sen sisältämää liiketietoa paremmin esiin. Käsien väliin tai muihin ahtaisiin paikkoihin sijoittuviin nuoliin saatiin lisää pituutta aloittamalla nuoli jo aktiivikäden kämmenen tai kämmenselän keskeltä. Lisäksi tilanteissa, joissa nuolten loppupään lähellä on muita viivoja, esimerkiksi käden äärioviivoja, on jälkimmäisiä viivoja peitetty, jotta nuoli erottuu mahdollisimman hyvin (esimerkkinä kuva 18 sivulla 77).

Neljästä viittomakuvasta tehtiin myös punaisilla nuolilla varustetut versiot (värisävy RGB 255 x 0 x 0).

6.5 Ensimmäinen luonnossarja

ALLERGIA**ELE****EI, EPÄ-****SELVÄ****IHMINEN****TIETÄÄ****TIETÄÄ****HENKIÖ****HENKILÖTIEDOT****HENKILÖTIEDOT2**

HENKIÖ**NUMERO****HENKILÖTUNNUS****HIDAS****HÄIRITÄ****HÄIRITÄ****KIRJE****KUNTA****KUNTA****OSOITE****PUHELIN****PUHELINNUMERO**

PÄIVITYS-PÄIVITTÄÄ**SOVELLUS****SOVELLUS****TEKSTI****VIESTI****TEKSTIVIESTI****TUKI, TUKEA****VIITTOMA****TILANNE****YHTEYS****TAPA****YHTEYSHENKIÖ**

6.5.1 Tulkkien ja ohjaajien kommentit

Haastatelluista tulkeista yhdeksän kommentoi ensimmäistä viittomasarjaa, lisäksi kommentteja tuli vielä opinnäytetöiden ohjaajilta.

Kuvien kokonaisratkaisua pidettiin selkeänä ja toimivana. Hahmo tuntui onnistuneelta. Se ilmettä kommentoitiin sopivan neutraaliksi ja käsiä pidettiin selkeästi esitettyinä. Kuvakulmia pidettiin toimivina, erityisesti olan yli kuvattuja viittomia (TEKSTI, VIESTI, OSOITE) kehuttiin. Yhdistelmäkuviissa mahdollinen kuvakulman vaihdos ei haitannut.

Nuolitusten kommentointi koski lähinnä niiden sisältämän liikeinformaation korjaamista. Nuolien alkupään sijoittamista kämmeniin pidettiin toimivana ratkaisuna. Punaisia nuolia kannatti vastaajista kaksi, suurin osa ei ottanut kantaa. Yksi piti mahdollisena, että punainen voi olla osalle käyttäjistä häiritsevä.

Kukaan ei ottanut kantaa viittojan vaatteettomuuteen. Yksi vastaajista mietti, että tuntui *“uskaliaalta kommentoida viittomia, kun en ole natiivi”*.

Kuvia korjattiin seuraavasti:

ALLERGIA	Liikkeen nopeutta kuvaava kaksivartinen nuoli ihmetytti, sen merkitystä ei tiedetty tai toisaalta mietittiin, että onko liike niin nopea?
EI, EPÄ-ELE	Kädet alkutilanteessa lähemmäs toisiaan. Orientaatio?
HIDAS	Nuolien muutos. Käsiin lisää informaatiota, jotta asento käy selväksi. Käsien alkuasentoa toivottiin matalammalle, mutta se pidettiin paikallaan, jotta viittomatieto on mahdollisimman lähellä hahmon kasvoja. Kädet enemmän vierekkäin.
HENKILÖTUNNUS	Lisätään HENKILÖ + TUNNUS -yhdistelmä.
HÄIRITÄ	Nuolien kääntö
IHMINEN	Miten orientaation säilyminen saataisiin kuvaan?
KUNTA	Käsien orientaation muutos
NUMERO	Käden orientaation muutos
OSOITE	Nuolituksesta toisto pois
PUHELIN	Käsi lähemmäs poskea.
PÄIVITTÄÄ	Piirretään myös toinen versio
SELVÄ	Oikean käden paikka alemmas

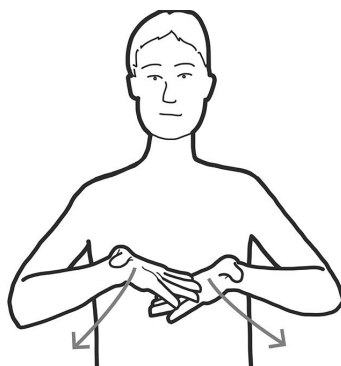
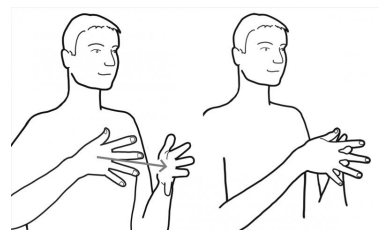
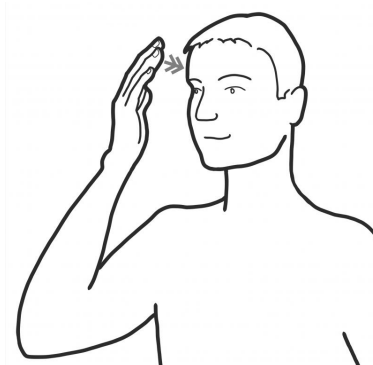
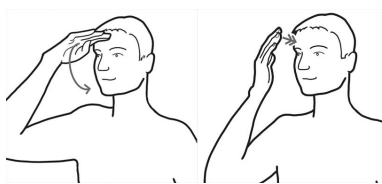
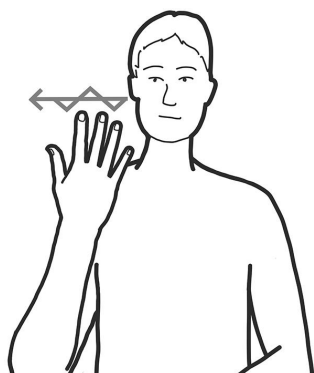
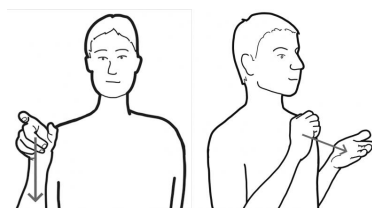
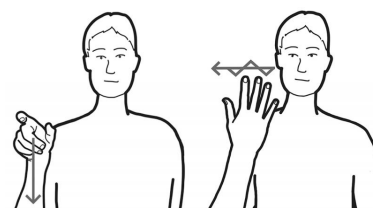
TAPA	Alkuasennon muutos. Käsimuodon muutos, sormet yhteen.
TILANNE	Käsien orientaation muutos
TUNNUS	Lisätään TUNNUS, MERKKI -viittoma, sillä sitä käytetään viitottaessa HENKILÖTUNNUS
VIITTOMA	Kaksi kommentoijista tekee alkuun pyörähtävän liikkeen.
YHTEYS	Käsimuoto lähemmä U-käsimuotoa

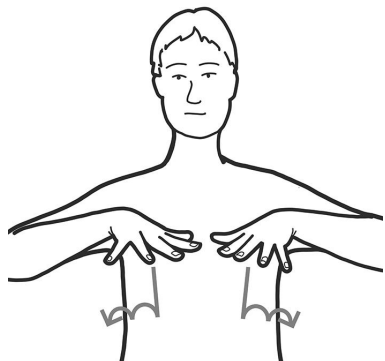
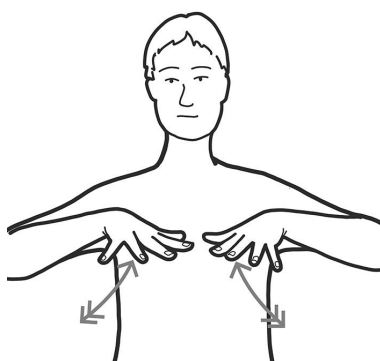
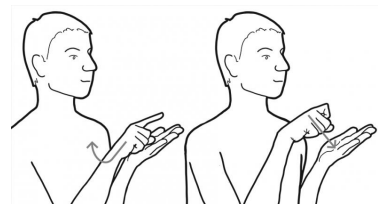
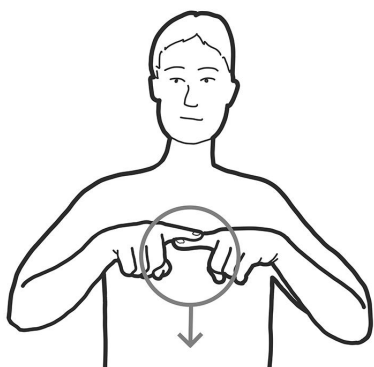
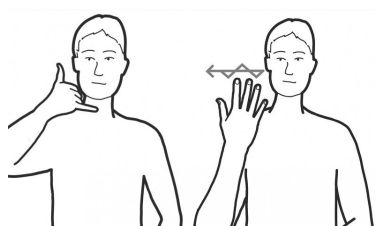
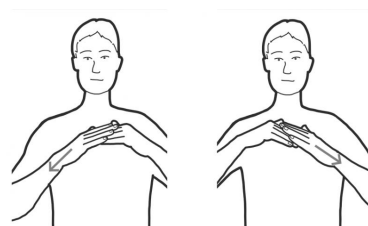
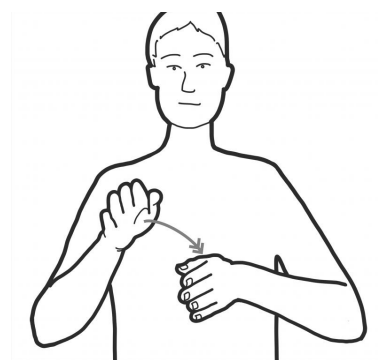
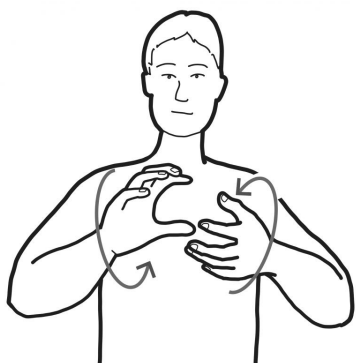
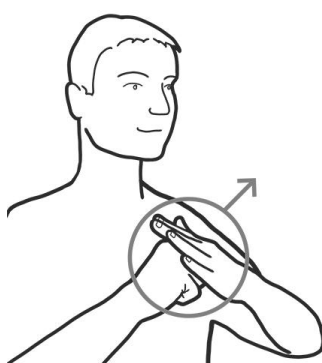
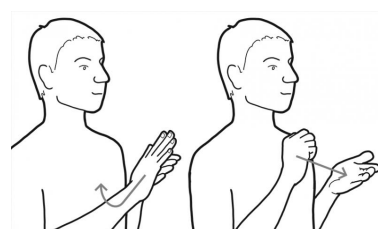
Viittomakieleen kytkeytyvät kommentit:

EI, EPÄ-	Pään liike mukaan?
EPÄSELVÄ	Viittomakielessä viitotaan SELVÄ-EI.

6.6 Toinen luonnossarja

Korjatut ja uudet viittomakuvat on merkitty **oranssilla**.

ALLERGIA**EI, EPÄ-****SELVÄ, TARKKA****ELE****IHMINEN, KANSA****TIETÄÄ****HENKILÖTIEDOT****HENKIÖ****TUNNUS, MERKKI****NUMERO****HENKILÖTUNNUS 2****HENKILÖTUNNUS**

HIDAS**HÄIRITÄ****KIRJE****KUNTA****OSOITE****PUHELIN****PUHELINNUMERO****PÄIVITYS, PÄIVITTÄÄ****PÄIVITYS, PÄIVITTÄÄ 2****SOVELLUS****TUKI, TUKEA****VIITTOMA**

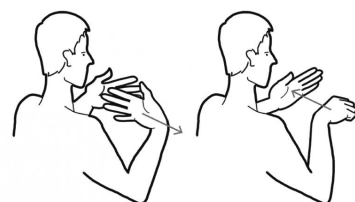
TEKSTI

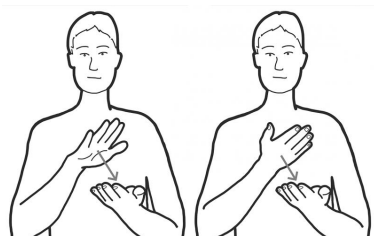
VIESTI

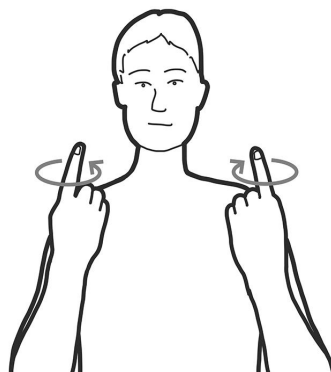
TEKSTIVIESTI

TULKKI, TULKATA

TILANNE

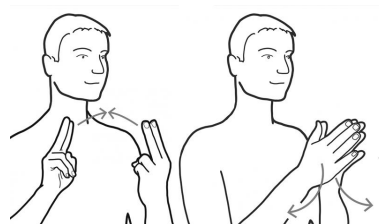
YHTEYS, KONTAKTI

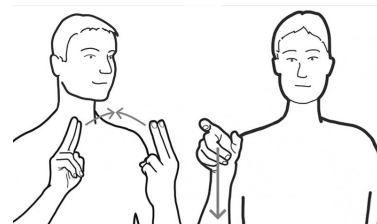
TAPA, KEINO

YHTEYDENOTTOTAPA

YHTEYSHENKIÖ

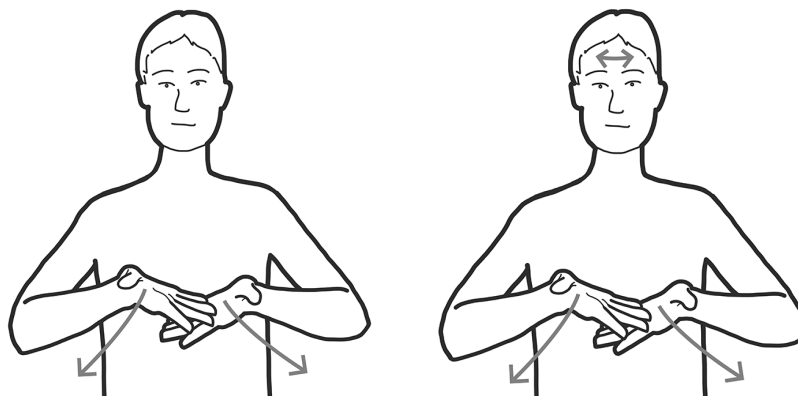

6.6.1 Kommentit toisesta luonnossarjasta

Toista luonnossarjaa kommentoi kaksi äidinkieleltään viittomakielistä henkilöä, joista toinen kommentoi kuvia tekijöille kasvotusten ja toinen videon välityksellä. Kuvia pidettiin yleisesti hyvin toteutettuina ja helposti hahmotettavina, ja käsimuoto- ja orientaatiotieto välittyi selkeästi. Yhdistelmäkuvat tuntuivat pieniltä ja heikommilta kuin kuvat, joissa on vain yksi hahmo.

Seuraavassa luetelluissa viittomakuvissa oli kommentoitavaa tai korjattavaa. Näistä kommenteista kahden kuvan muutokset on tehty on tämän opinnäytetyön sisällä, muiden korjaukset tehdään ennen kuin piirrokset luovutetaan Papunetin kuvapankkiin.

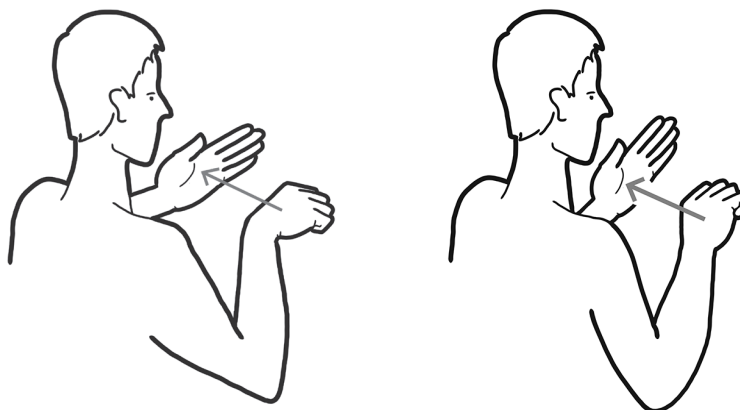
- ELE, HÄIRITÄ: Vaarana on se, että kädet liikkuvat samanaikaisesti samaan suuntaan. Kuva tulisi muuttaa niin, että käsien samanaikainen liikkuminen eri suuntiin tulee selväksi.
- EI: Ei-viestiin kuuluu vahvasti puhutussakin kommunikaatiossa pään liike - tuntuu oudolta, että hahmo ei pudista päätään (kuvat 15,16).

Kuvat 15, 16: EI, EPÄ-. Oikealla korjattu kuva. Piirrokset Sari Kivimäki.

- HIDAS ja HÄIRITÄ: Viittojan asento on luonnoton, olka- ja kyynärvarsien ei kuulu olla olkapäiden korkeudella.
- PUHELINNUMERO: Puhelinnumeron NUMERO-viittoman orientaatio voi olla sekä eteenpäin että taaksepäin, kumpaakin käytetään.
- PÄIVITTÄÄ: Passiivikäden orientaation tulisi olla alaspäin.
- SELVÄ: Myös puhutussa kielessä viestintä-sanaan kuuluu eleenä pään nyökkäys.
- SOVELLUS: SOVELLUS-viittomana käytetään myös OHJELMA-viittomaa (Suvi 259).

- TEKSTI: TEKSTI-viittomassa on kaksoisliike.
- TULKKI: Käsien liike on nyt liian suuri, kuva esittää enemmän LETTU-viittomaa.
- VIESTI: Muuten hyvä, mutta aktiivikäden ranteen pitää olla suora, ei koukussa (kuvat 29 ja 30).

Kuvat 17-18: VIESTI. Oikealla korjattu kuva. Piirroksat Sari Kivimäki.

Hahmon vaatteettomuus ei häirinnyt viittomakielisiä kommentoijia. Toinen toi esille sen, että kun esitystekniikka on niin yksinkertainen ja pelkistetty, niin vaatteettomuutta ei huomaa. Olisi eri asia, jos piirros olisi realistisempi - silloin vaatteettomuus kiinnittäisi huomiota.

6.6.2 Yleistä pohdintaa piirrosratkaisuista

Alkuajatuksissa oli tuoda kuvissa käsien viittomatieto mahdollisimman lähelle kasvoja, jotta kuva voitaisiin rajata hyvin tiukasti ja olennainen viittomatieto tulisi esitettyä kuvissa mahdollisimman suurena. Tässä työssä esitetyissä kahdessa ensimmäisessä luonnos-sarjassa hahmoa ei kuitenkaan ole vielä rajattu niin tiukkaan kuin se olisi mahdollista. Luonnossarjaa tarkasteltaessa huomaa, että hahmon pysyminen kuvissa suurin piirtein saman kokoisena rauhoittaa kokonaisuutta. Tiukkaan rajaukseen pyrkiminen toi mukanaan vääriä asentoja ja aktiivikäden orientaatiota, johon viittomakieliset kommentoijat kiinnittivät huomiota. Kuvan rajaamisessa ja perspektiivin vääristämisessä on hyvä olla maltillinen.

Hahmon ilmeet eivät saa olla ristiriidassa viittoman merkityksen kanssa. Viittomakuvat on suunnattu viittomakommunikaation opiskelun tukimateriaaliksi, jolloin kuvien

painotus on käsissä: käsimuodossa, orientaatioissa, paikassa ja liikkeessä. Huulioon tai non-manuaaliseen viestintään ei kiinnitetä huomiota. Piirroksissa pyrittiin neutraaliin ilmeeseen, mutta olisivatko hahmon suupielet voineet kaartua hieman enemmän ylöspäin? Toisaalta sitten negatiivisia tai surullisia asioita tarkoittavien viittomakuvien hahmo ei voi olla hymyillä aurinkoisesti. On myös hyvä pohtia, missä määrin sellaisten eleiden, jotka kuuluvat myös puhuttuun kieleen, tulisi olla mukana viittomakuvissa.

Hahmon hiustyylin ja vaatetuksen ratkaiseminen ajattomalla tavalla on merkityksellistä, sillä niiden kautta välittyy kuvan syntyajankohta. Valokuvat ovat tästä hyvä esimerkki. Luonnossarjan hahmoa mietittäessä on ajateltu niiden tulevan osaksi Papunetin olemassa olevaa viittomakuvakokonaisuutta, ja läheisenä esikuvana ovat toimineet viittomakielentulkki Malla Hihnalalan piirtämät viittomakuvat.

Tämän kehittämistehtävän aikana kaikki kuvia kommentoineet olivat joko tulkkeja, työnsä kautta tekemisissä viittomakuvien kanssa tai äidinkieleltään viittomakielisiä, ja todennäköisesti keskittyivät viittomakuvissa heille olennaisimpaan, eli viittomatietoon. Hahmon paidattomuuteen ei kiinnitetty huomiota. Paidan piirtäminen hahmolle olisi helppoa, sillä yksinkertaisimmillaan paita syntyisi piirtämällä kaula-aukkoa ja hihansuita kuvaavat kaariviivat kaulalle ja ranteisiin. Viittomakuvissa hahmon viittovat kädet on kuitenkin pyritty tuomaan lähelle kasvoja, ja kaulan alueella oleva kaula-aukon viiva saattaisi häiritä kuvan viittomatietoa. Samalla tavalla ranteisiin piirrettyjen hihansuiden viivat voisivat käsien ja ranteiden kiertoliikettä kuvaavia nuolia.

Henkilö, joka aloittaa viittomien opiskelua todennäköisesti katsoo viittomakuvia toisin silmin ja viittoville käsille taustaa antava hahmo saattaa joutua tarkemman tarkastelun alle. Viittomakuvia tulisikin seuraavaksi testata erilaisilla käyttäjäryhmillä, esimerkiksi perhe- tai ryhmäperheopetukseen osallistuvilla perheillä ja varhaiskasvatuksen ja vammaispalvelujen henkilökunnalla. Näiden käyttäjäryhmien sisällä tulisi vielä huolehtia siitä, että testaajat edustaisivat erilaisia kulttuuriryhmiä.

Molemmilla kommenttikierroksilla piirretyistä kuvista saatiin arvokasta palautetta ja tarkkoja huomioita, jotka ohjasivat työskentelyä eteenpäin. Kommenttien saaminen tulkkien lisäksi äidinkielisiltä oli tärkeää ja heidän huomionsa viittovan hahmon asennoista osoittautuivat tarkimmiksi. Vaikka viittomakuvat on lähtökohtaisesti piirretty puhetta tukevaa kommunikaatiomenetelmää varten, kuvaavat ne silti viittomakielestä lainattuja viittomia, ja tarkkuuteen ja tiedon oikeellisuuteen pyrkiminen hyödyttää kaikkia käyttäjäryhmiä.

6.7 Tukiviittomaopetuksen materiaaleista ja viittomakuvien käyttöideoista

Olemassa olevista materiaaleista Papunetin lisäksi nousi esille Ylen Pikku Kakkosessa toteutetut tukiviitotut materiaalit ja muu kommunikaatiomateriaali. Viittomakielisen kirjaston muistipelin ja teemapelin ideaa ja teknistä toteutusta keuhuttiin, mutta niiden kielellistä toteutusta pidettiin liian viittomakielisenä, jotta ne soveltuisivat kuulevasta kieliympäristöstä tulevalle aloittelijalle (tulkit J, K). Tulkki J mietti, että jos pelien viittomavideot olisi viitottu rauhallisemmin ja selkeämmin, ja jos pelien vaihtoehtoja olisi hieman rajattu, niin ne toimisivat laajemmalle kohderyhmälle. Lisäksi toivottiin tukiviitottuja videoita, joissa on yksinkertaisia esimerkkilauseita (tulkit A, H).

Tukiviittomien opetusta varten suunniteltu kuvakirja oli useamman tulkin toiveissa. Sen toivottiin koostuvan tapahtuma- ja viittomakuvista. Kuvituksen lähtökohtana olisi arjen perussanasto, joka usein muodostaa runkoa perustason tukiviittomaopetukselle. Kirjan kuvituksen haluttaisiin olevan selkeä eikä liian runsas, ja kaiken siinä esiintyvän tulisi olla viitottavissa (tulkit F, J). Kirjoitettua tekstiä ei kirjan sivuilla välttämättä tarvitsisi ollenkaan: tapahtumakuvat toimisivat kimmokkeena käydä tukiviitottua keskustelua lapsen ja perheen kanssa, ja tekstittömyyden kautta ei-viitottavissa-olevat, suomenkieleen liittyvät ominaisuudet eivät sitoisi viittomista (tulkki J). Kirjan kuvituksen tulisi myös olla paikallista arkikulttuuria kuvaava (tulkki F).

Haastateltujen tulkkien miettiessä välinettä, joka tukisi vanhempien ja lähi-ihmisten viittomien opiskelua ja muistiinpalautusta, niin toiveissa nousi esiin yksinkertainen ja nopea mobiilisovellus, josta olisi helppo hakea ja tarkistaa viittomamateriaalia (tulkit A, E, F, J). Useampi haastatelluista tulkeista toi esille vanhemmassa iOS-ympäristössä toimivan vanhan Viito-sovelluksen, jota pidettiin nopeana ja toimintamallia yksinkertaisena (tulkki D). Sovelluksen toivottiin sisältävän yksittäisiä viittomavideoita (tulkit A, J), ja videoiden hidastusmahdollisuuden (tulkki G). Aineisto pitäisi aakkosjärjestyksen lisäksi voida järjestää myös teemoittain (tulkki K). Sovellukseen voisi liittää myös jonkun muistutustoiminnon viittomien harjoittelua tukemaan (tulkki E).

Viittomakuvia käytetään jo nyt monella tavalla, esimerkiksi itse tehdyissä peleissä ja kertausmateriaaleissa, laulun sanojen rinnalla ja viittomakuvien rakennetuissa tarinoissa. Niitä voisi käyttää enemmänkin oppimista tukevista materiaaleista. Tulkki C innostui ideoimaan aikuisille suunnattua tehtäväkirjaa, joka sisältäisi yksinkertaisia tehtäviä ja niiden toteuttamista tukevia laadukkaita tukiviittomakuvia perheiden omatoimiseen tukiviittomien kertaamiseen. Tulkki I laittaisi tukiviittomakuvat mukaan kommunikaatiokansioon ja tulkit B ja E toteuttaisivat myös toimintatauluja viittomakuvilla.

Tukiviittomien opetusmateriaalia ja -ideoita jaetaan tulkkien työyhteisöissä pääsääntöisesti yritysten sisällä. Haastatteluissa tuli esille myös se, että avoin materiaalin jakopaikka olisi virkistävä ajatus, sillä “ei haittaisi, vaikka materiaalia olisi valmiina - ja olisi hauska nähdä myös muiden versioita” (tulkki K). Avoimesti jaettu materiaali hyödyttäisi myös perheitä, sillä esimerkiksi viitotuista lausetasoisista videoista he näkisivät myös muiden viittojen käsialoja (tulkit A, H).

7. KEHITTÄMISTEHTÄVIEN POHDINTAA

7.1 Vuorovaikutteinen tiedottaminen

Johanna Eskelisen vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävässä tuodaan esille kielivähemmistölle tuotetun ohjemateriaalin jalkauttamisen prosessi. Kehittämistehtävässä selvitettiin, 1) saavuttaako julkisen toimijan tuottama ohjemateriaali kohderyhmän, ja 2) miten toteutuu vuorovaikutteinen saavutettavuus julkiselta toimijalta kielivähemmistölle ja kielivähemmistöltä julkiselle toimijalle? Tämän lisäksi pohdittiin, 3) miten ohjemateriaalin saavutettavuutta voidaan tukea?

Yhteiskunnallisen saavutettavuuden ja kielellisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on olennaisen tärkeää, että tiedottaminen toteutuu vuorovaikutteisena. Kuulevan valtaväestön on saatava tietoa viittomakielisistä ja viittomakielisten on saatava tietoa yhteiskunnasta omalla äidinkielellään, viittomakielellä. On myös oleellista, että sekä kuurot, että kuulevat saavat tietoa toisistaan, jolloin kohtaaminen on luontevampaa. Vuorovaikutteisen tiedottamisen tavoitteena on onnistuneen viestinnän avulla, tiedottamisen keinoin, lisätä kahden kieli- ja kulttuuriryhmän kohtaamisen sujuvuutta, tukea esteetöntä kohtaamista. Tässä kehittämistehtävässä esitettävä vuorovaikutteisen tiedottamisen prosessi tähtää luomaan arvoa myös HUS:n organisaatio viestinnälle haastatteleamalla viittomakielisiä ja tuomalle esiin heidän ajatuksensa sekä uuden viittomakielisen materiaalin tarpeelle, että jo olemassa olevasta materiaalista tiedottamiselle. Vuorovaikutteista tiedottamista on mahdollista toteuttaa hakemalla riittävän monta väylää tiedon jakamiseen. Luennot, artikkelit, videot, ne kaikki toimivat tiedottamisen väylinä. Tapahtuupa asiantuntijan tai viranomaisen kohtaaminen viittomakielisen kanssa sitten yhdistyksen kerhoillassa tai sairaalan vastaanotolla on ensiarvoista, että kielellinen saavutettavuus huomioidaan. Tämä mahdollistuu tulkin välityksellä. Onkin erittäin oleellista huomioida myös ihmisten välisissä kohtaamisissa tapahtuva tiedon ja kulttuuritiedon jakaminen. Jokainen kohtaaminen on vuorovaikutteinen. Tie-

to ja vuorovaikutteisuus luovat kestävä pohjan kohtaamisille. Kuurojen ja kuulevien tulisikin tutustua toistensa kulttuurisiin tapoihin ja tätä kautta lisätä tuntemusta toisistaan. Molemmipuolisen kunnioituksen lisääminen vaatii työtä kaikilta. (Kallio & Kuivala 2008, 84.)

Vuorovaikutteisen tiedottamisen mallia tulee kehittää yhä toimivammaksi, sillä tiedon lisääntyessä sekä ihmisten välinen kommunikaatio, että konkreettinen toiminta on sujuvampaa. Viestinnän monikanavaisuus ja moninaisuus lisäävät tiedonsaantia (Kuuoliitto ry, 2018b). Erilaiset digitaaliset ratkaisut toimivat myös kommunikaation esteitä poistavina ja madaltavina keinoina ja kanavina. Esimerkiksi HUS:n potilasohjevideot on tallennettu HUS:n YouTube-kanavalle. Digitaalisen kanavan olemassaolo mahdollistaa videoihin pääsyn suhteellisen vaivattomasti, kunhan niiden olemassaolosta tiedotetaan.

Asiantuntija luento yhdistyksellä antoi viittomakielisille ja terveydenhuollon edustajalle mahdollisuuden vuorovaikutteiseen kohtamiseen ja suoraan tiedon saantiin. Luennon jälkeiselle ryhmähaastattelulle ja keskustelulle oli varattu aikaa tunti. Aika oli riittävä mutta intensiivisestä keskustelusta huomasi, että enemmänkin aikaa olisi mennyt ja että tällaiselle kohtamiselle on olemassa kysyntä ja tarve. Viittomakielen tulkkien läsnäolo varmisti sekä luennon, että ryhmähaastattelun aikana kielellisen yhdenvertaisuuden toteutumisen. Tilanne oli tasa-arvoinen sekä kuuleville puheella kommunikoiduille, että kuuroille viittomakielisille.

Gastroenterologiahoitajien lehdessä julkaistu artikkeli toimi tiedotuskanavana viittomakielisiltä terveydenhuollon suuntaan. Artikkelin ilmestyttyä olisi ollut hyödyllistä järjestää tutkimus siitä, millaisia ajatuksia sitä lukevilla terveydenhuollon ammattilaisilla nousi mieleen. Aika ei kuitenkaan tämän opinnäytteen puitteissa riittänyt tutkimuksen tekemiseen.

Artikkeli tulkattiin viittomakielelle opiskelijatulkkauksena Vantaan kuurojen yhdistyksellä. Sekä koko opinnäytteen, että tämän kehittämistehtävän osallisuuteen ja kielellisiin oikeuksiin tähtäävä toimintatapa antoivat asiakkaille mahdollisuuden osallistua kehittämistehtävän prosessiin sen jokaisessa vaiheessa. Tulkausta harjoiteltiin etukäteen ja siihen valmistauduttiin huolellisesti. Palaute yhdistysväeltä oli hyvää, josta voitaneen päätellä, että artikkelin sisältöön ja/tai kirjoitetun tekstin tulkkaamiseen viittomakielelle oltiin tyytyväisiä.

Yhteiskunnallisen saavutettavuuden ja kielellisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta on olennaisen tärkeää, että tiedottaminen toteutuu vuorovaikutteisena. Kuvalevian valtaväestön on saatava tietoa viittomakielisistä ja viittomakielisten on saatava tietoa yhteiskunnasta. Tiedon on oltava saavutettavissa vastaanottajan omalla äidinkielellä. Vuorovaikutteisen tiedottamisen tavoitteena on onnistuneen viestinnän avulla, tiedottamisen keinoin, lisätä kahden kieli- ja kulttuuriryhmän kohtaamisen sujuvuutta ja näin tukea esteetöntä kohtaamista. Tässä kehittämistehtävässä kehitetyn vuorovaikutteisen tiedottamisen mallin tavoitteena oli pyrkiä luomaan palveluarvoa myös HUS:n organisaatio viestinnälle välittämällä viittomakielisten toive uuden materiaalin tarpeesta sekä olemassa olevasta materiaalista tiedottamisesta.

Viestinnän sisältö ja sen ymmärrettävyys ovat avainasemassa, jotta yksilö voi integroitua yhteiskuntaan täysipainoisesti. Vuorovaikutteisen tiedottamisen ryhmähaastattelussa tuli selkeästi ilmi, että tiedonsaanti omalla äidinkielellä on edelleen liian vähäistä eikä olemassa olevasta materiaalista ole välttämättä tietoa.

Vuorovaikutteisuus toi kehitettyyn malliin edestakaista ja monensuuntaista, jatkuvaa liikettä. Tausta-ajatuksena olivat Ojasalon ym (2014, 60) esittämän spiraalimallin jatkuvat toiminnot, jotka alkavat jostakin, kehittyvät ja muuntuvat matkan aikana. Jatkuvan liikkeen kautta voidaan löytää yhä uusia sivuspiraaleja toiminnan ja tahojen välisen kommunikaation lisäämiseksi.

7.2 Piirretyt viittomakuvat

Sari Kivimäen toteuttamassa piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä lähdettiin selvittämään 1) miksi ja milloin opetuksessa käytetään piirrettyjä viittomakuvia, ja 2) ketkä kuuluvat niiden käyttäjäryhmään? Parivertailututkimuksen ja haastattelujen kautta pyrittiin selvittämään 3) millainen olisi selkeä piirretty viittomakuva, joka toimisi mahdollisimman monelle käyttäjäryhmälle? Tämän selvityksen pohjalta toteutettiin viittomakuvien piirrossarja, jota alistettiin kahdelle kommenttikierrokselle: ensimmäinen luonnossarja opettavien tulkkien kommentoitavaksi ja korjattu sarja viittomakielisten kommentoitavaksi.

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä toteutettujen tulkkihaastattelujen kautta muodostui monipuolinen kuva tukiviittomaopetuksista ja viittomakuvien roolista niissä, yhtä lailla kuin kuvien käyttäjäryhmistä ja niiden käyttötilanteista. Viittomakommunikaation opetustilanteissa viittomakuvat ovat mukana yhtenä monista materiaaleista.

Niiden tärkein tehtävä on toimia muistin ja kertaamisen tukena. Kontaktiopetusten välillä opiskelijoilla on mahdollisuus kerrata viittomia opettajan tekemistä kuvakoosteista, jotka sisältävät käsiteltyjen aihepiirien viittomia. Seuraavalla tapaamiskerralla opettaja tarkistaa opitun, ja korjaa mahdollisia virheitä. Samalla opiskelijat voivat kysyä viittomista, joita he ovat itsenäisesti opiskelleet pelkästään viittomakuvan perusteella. Jos viittomakuvat ovat mukana opetuksessa, niiden käyttöön opitaan opetusjakson aikana.

Opetuksen myötä opiskelijoille selviää tuetun kommunikaation ja tukiviittomisen idea, ja pohja viittomavarastolle tulee luotua. Kysyttäessä opettavilta tulkeilta sitä viittomien määrää, jonka perhe voi oppia yhdellä perheopetuskerralla, he esittivät varovaisen arvion noin 15-20 viittomasta opetuskertaa kohden (tulkit J, K). Määrää on vaikea arvioida, se riippuu paitsi opetuksen vaiheesta ja opetettavasta aihealueesta, mutta myös perheen tarpeista, kyvyistä ja asenteista. Opetuskerralla käydään läpi suurempi määrä viittomia, mutta esitetyssä luvussa pyrittiin haarukoimaan sitä määrää viittomia, mikä perheelle voi jäädä aktiiviseen käyttöön. Jos esitetään, että yhdellä perheopetuskerralla opittujen uusien viittomien määrä voisi olla pienellä vaihtelulla 15-20 kappaletta, se tarkoittaisi kymmenen kerran opetuskokonaisuuden aikana noin 180-220 viittoman kokonaisuutta. Opetusjakson tai kurssin jälkeen opiskelijat jatkavat tarvitsemiensa viittomien opiskelua oppimistaan lähteistä, tukeutuen myös viittomakuviin. Esimerkiksi Papunetin sisältämistä 2000 viittomakuvasta leijonanosa jääkin materiaaliksi itseopiskeluun - niistä todennäköisesti myös opiskellaan viittomia, vaikka kuvia ei ole varsinaisesti tarkoitettu siihen.

Piirrettyjen viittomakuvien kehitystyössä aihetta on lähestytty tulkkien haastattelujen kautta, mikä on suunnannut työn kohderyhmätarkastelua vahvasti lääkinnällisen kuntoutuksen asiakkaisiin ja heidän lähiyhteisönsä, pääsääntöisesti pienten lasten lähipiiriin ja varhaiskasvatuksen työntekijöihin. Teini-ikäisten ja nuorten aikuisten tukiviittomakäyttäjien lähiyhteisöjen koulutukset ovat hyvin harvinaisia - vaikka heidän elämänvaiheisiinsa kuuluu suuria muutoksia liittyen esimerkiksi opiskeluun tai työtoimintaan ja asumiseen. Uudet lähi-ihmiset saavat opastusta näiden ihmisten kommunikaatioon vain työnantajien järjestämänä, ja kaikki työnantajat eivät valitettavasti tätä tee. Jos koulutusta ei ole saatavilla, niin apua viittomiin haetaan paitsi kollegoilta (tulkit F, G, J) mutta myös esimerkiksi Papunetin Kuvapankista - jolloin jälleen viittomakuvia saatetaan käyttää niiden opiskeluun.

Muotoilun tutkimuksen toimintamalli sopi piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävään hyvin. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön kokoluokassa prosessi tosin pääsee vasta

alkuun. Leinonen (2013, 74) on kuvannut luonnosten ja prototyyppien roolia välineeksi, joiden kautta voidaan oivaltaa uusia toimintamahdollisuuksia ja avata näkymiä uudenslaisiin todellisuuksiin. Kehittämistehtävän kaksi luonnossarjaa ja niiden kommenttikierrokset tuottivat monipuolisen kokemuksen lähdemateriaalien kriittisestä tarkastelusta, viittomien erilaisista toteutusmuodoista ja piirrosten avautumisesta eri vastaanottajille. Tässä kehittämistehtävässä piirroksia kommentoivat vain opetustyötä tekevät tulkit ja viittomakieleltään äidinkielliset sekä kommunikaatioalalla toimivat materiaalityöntekijät. Laajempi tutkimusympäristö olisi mahdollistanut sen, että tehdyt prototyypit olisi testattu oikeissa opetustilanteissa ryhmä- ja perheopetuksissa, ja sieltä saadun palautteen avulla niitä olisi kehitetty edelleen. Haastatteluissa tulkit F huomauttivat tästä: *“Näistä pitäisi ehdottomasti kysyä asiakkaiden mielipidettä [...] pitäisi kysyä suoraan käyttäjiltä”*.

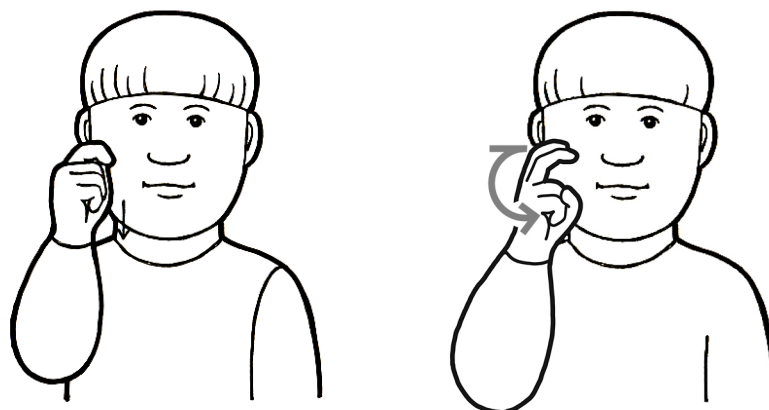
Kieli kehittyy ja muuntuu, sanastot ja viittomistot mukaanlukien. Kehittämistehtävän kautta käy ilmi, että viittomakuvilla on suuri käyttäjäkunta. Kentällä on liikkeellä “viittomakielen viittomia” ja “tukiviittomia”, mikä luonnollisesti hämmentää kommunikaatio-opetuksen asiakkaita. Haastatelluista tulkeista viittomakielen tulkin koulutuksen omaavat suhtautuvat tiukimmin siihen, että opetetut viittomat ovat viittomakielestä lainattuja viittomia. Puhevammaisten tulkkien tilanne viittomiston suhteen on tietyllä tavalla verrattavissa viittomakuvien puheen käyttäjiin. Viittomataidon oppimisen ja omaksumisen jälkeen viittomien käyttäminen liittyy opetus- ja tulkkaustilanteisiin. Tukiviittomien taito ei saa viittomakielen tulkkien tapaan tukea elävästä kieliympäristöstä, sillä viittomakommunikaation käytölle rakentuvia käyttöympäristöjä on harvassa. Kuten Sirpa Laurén on todennut (2006, 216), tällöin viittomien opiskelussa ja mieleenpalauttamisessa korostuvat erilaiset julkaistut materiaalit. Tilannetta helpottaisi, jos keskeisissä lähdemateriaaleissa viittomat olisi esitetty yhtenevästi, ja mahdolliset vakiintuneet tukiviittomat olisi esimerkiksi merkinnällä erotettu viittomakielen viittomista. Jos julkaisussa viittomamateriaalissa on mukana virheellinen tai alun perin liian rajatuissa ympäristöissä käytetty viittoma, se lähtee leviämään, koska “maallikkokäyttäjillä” ei ole kompetenssia huomata virheellistä viittomaa.

Hyvä esimerkki painetun materiaalin pitkäikäisyydestä on 1980-90 -lukujentaitteessa julkaistu Nalleviittomat, selkoviittomien sarja, jonka puheterapeutti Tuula Pulli kehitti puhumattomien kehitysvammaisten, kielihäiriöisten, CP-vammaisten ja monivammaisten kuurojen lasten kanssa toimiessaan (Pulli 1989, 4; Pulli 1990, 11)⁴. Aineisto sisälsi aineistoa selittävän monisteen, piirretyt viittomakuvat ja videonauhan, jolla viittomat olivat viittomakuvina. Viittomista osa oli helpotettuja, ne oli piirretty viitteellisesti ja esitetty

⁴ Nalleviittomat-paketti ei ollut enää myynnissä 2000-luvun alussa (Huuhtanen 2001, 28).

vaihtelevista katselukulmista - mikä selitetään ja perustellaan monisteessa. Nyt, liki 30 vuotta myöhemmin, 1990-luvun VHS- tai Beta-nauhan sisältämään viittomatietoon pääseminen on haasteellista, sillä sopivia katselulaitteistoja ei enää ole. Teoreettisesti onkin mahdollista, että aineistokokonaisuudesta on esim. hoitolaitosten tai kerhojen hyllyissä jäljellä enää viittomakuvat, ja huonoimmassa tapauksessa joku viittomia tarvitseva alkaa opetella niitä pelkkien viitteellisten, katselukulmaltaan vaihtelevien kuvien perusteella.

Nalleviittomat ovat hyvä esimerkki myös viittomaopettajien taitojen päivitystarpeesta, sillä ne elävät kentällä edelleen ilmeisesti alalla pitkään toimineiden puheterapeuttien opettamina (tulkit C, F). Ristiriitatilanteet, joissa opettavat tulkit joutuvat korjaamaan toisen asiantuntijan opettamaa viittomaa, koetaan harmillisina ja häiritsevinä (tulkki C). Tukiviittomat ovat lainattu osa jatkuvasti kehittyvää viittomakieltä, joten saatavilla olevaa tukiviittomamateriaalia tulisi säännöllisesti tarkistaa ja korjata (tulkki F), ja viittomia opettavien tulisi säännöllisesti päivittää tietämystään (tulkit B, C). Papunetin sisältämä julkinen ja laaja viittomakuvapankki on alalle arvokas ja ahkerassa käytössä, mutta materiaalin tarkistus- ja korjauskierros tekisi siitä vielä arvokkaamman ja käytetympään. Kuvassa 20 esitetään päivitetty versio kuvan 19 ARKI, FARKUT -viittomasta.

Kuvat 19, 20: Ehdotus viittomakuvan korjaamiseksi. Vas. viittomakuva ARKI-FARKUT (piirros Elina Vanninen/ Papunet). Oik. päivitetty versio, jossa käsimuoto on korjattu, kättä on aavistuksen suurennettu, nuolittusta on korjattu ja vahvistettu, passiivikäden olkaviivaa on muutettu ja hahmon hiusten viivoja vähennetty. Kuvankäsittely: Sari Kivimäki.

Viittomien oppimista tukevaa oppimateriaalia tarvitaan laajalle käyttäjäryhmälle. Tässä kehittämistehtävässä on keskitytty viittomien opiskeluun kommunikaation tukimenetelmänä, mutta aiheen tarkastelu on helposti laajennettavissa myös viittomakielen opiskeluun. Professori Ritva Takkisen mukaan viittomakieltä toisena kielenä opiskelevien määrä tulee kasvamaan tulevaisuudessa sisäkorvaistutetta käyttävien lasten myötä.

He ovat äidinkieleltään useinmiten suomenkielisiä, mutta hyötyvät myös hyvästä viittomakielen taidosta - sillä "puhuttu suomi ei kaikissa olosuhteissa saavuta huonokuuloisia tasa-arvoisesti kuulevien lailla". (Takkinen 2012, 303.) Martikainen ja Rainò (2014, 28) ovat sisäkorvaistutetta käyttävien lasten tulkkauspalvelujen käyttöä tarkastelleessaan selvityksessään tehneet huomion, että koulu- ja opiskelutulkkauksessa ollaan siirtymässä vahvemmin viitotun puheen, tukiviittomien ja muiden puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien käyttöön. Tukiviittomat, viitottu puhe ja viittomakieli - sekä kommunikointimenetelmien että kielen opiskelijat hyötyvät selkeistä ja yksiselitteisistä viittomakuvista.

7.3 Yhteisesti kehittämistehtävistä

Kummallekin kehittämistehtävälle oli luonteenomaista kokeellinen ja osallistava toiminta, jossa kehitettäviin palveluihin liittyvillä toimijoilla oli merkittävä rooli. Molempien kehittämistehtävien yhtenä toteutuspaikkana toimi Vantaan kuurojen yhdistys. Vuorovaikutteisen viestinnän kehittämistehtävässä toimintaa kehitettiin sekä organisaation edustajan että asiakasryhmän edustajien kanssa, kun taasen piirrettyjen viittomakuvien työssä toimivan opetusmateriaalin suuntaviivoja haettiin sekä oppimateriaaleja käytäviltä opettajilta että äidinkieleltään viittomakielisiltä, joille itselleen viittoma käsitteenä on tuttu. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön osina toteutusten kokoa piti rajoittaa. Kehittämistehtävien saama vastaanotto niihin osallistuneiden joukossa kertoi kuitenkin, että niille oli tilausta ja että niiden ideoiden pohjalta kannattaisi jatkaa. Vuorovaikutteisen viestinnän työtä olisi luontevaa jatkaa laajentamalla mukana olijoiden osuutta viestinnän suunnittelussa, viittomakuvien kehittämisessä luonteva jatkosuunta olisi osallistaa opetusta saavat perheet sekä varhaiskasvatuksen ja vammaispalveluiden työntekijät kuvien kommentointiin ja niiden käyttökohteiden suunnitteluun. Asiakkaita osallistamalla palveluita voidaan kehittää nimenomaan käyttäjäryhmien tarpeisiin heidän omista tarpeistaan lähtien, ja asiakkaita tässä luetaan kaikki, jotka hyötyvät palveluiden kehittämisestä.

Yhteistä kummallekin kehittämistehtävälle oli palvelumuotoilua lähestyvä toimintatapa. Palvelumuotoilu (eng. *service design*) voidaan määritellä palvelukokonaisuuden rakentumisena tai tuotteen muotoiluna asiakasta osallistaen (Ojasalo ym. 2014, 71-72). Palvelumuotoilussa kokonaisuutta pyritään kehittämään kaikilla tasoilla, niin toimintaympäristössä kuin asiakaskontakteissa. Keskeistä palvelumuotoilussa on asiakkaiden, loppukäyttäjien ja muiden osapuolten tunteminen, ymmärtäminen ja osallistaminen, jotta palvelu kehittyi halutunlaiseksi alusta alkaen (Ojasalo ym. 2014, 71-72,

Stickdorn & Schneider 2011, 38-39). Osa palvelumuotoilua on erilaisten menetelmien hyödyntäminen, esimerkiksi haastattelujen ja havainnoinin (Ojasalo ym. 2014, 76).

Osallistamalla asiakkaat palvelun kehittämisen prosessiin saadaan laajempi näkökulma (Stickdorn & Schneider 2011, 89; Wilson, Zeithaml, Bitner & Gremler 2016, 7), syntyy syvää ymmärrystä siitä, millainen palvelu ja millaiset tuotteet asiakkaita parhaiten palvelevat (Stickdorn & Schneider 2011, 46-47, Virtanen 2014, 46), sekä nostetaan tuotettavan palvelun laatua (Wilson ym., 2016, 268). Palvelumuotoiluun liittyvä palvelukeskeinen liiketoimintalogiikka (eng. *service-dominant logic*) lähtee ajatuksesta, että palvelua luodaan yhdessä asiakkaan kanssa, jolloin asiakas luo viime kädessä palvelun arvon (Wilson, Zeithaml, Bitner, Gremler 2016, 7).

Molemmissa kehittämistehtävissä haastatteluilla ja asiakkaiden tarpeiden ymmärtämisellä oli olennainen rooli kehittämistehtävän eteenpäin viemisessä. Kehittämistehtävissä asiakkaiden määritelmä oli laaja. Sekä HUS:n edustaja että kuurojen yhdistyksen jäsenillan osanottajat olivat prosessin kannalta asiakkaita, yhtä lailla kuin haastatellut tulkitkin viittomakuvien käyttäjinä. Yhdessä kehittämisen tulos luo moninaista arvonnousua. Suoria hyötyjä ovat potilasohjeiden leviäminen ja niiden vaikutus epäonnistuneiden potilaskäyntien vähenemisenä, mitä arvostavat sekä organisaatio että potilaat. Merkityksellistä on myös ammattilaisille annettu mahdollisuus toiveiden esittämiseen käyttämänsä työkalun (tässä viittomakuvan) ominaisuuksien suhteen ja oman kokemuspohjaisen tiedon välittämiseen osana prosessia. Ihmisten kohtaamisella ja vuorovaikutteisella tiedonvälityksellä, kuulluksi tulemisella ja arvostuksen kokemisella on suuri merkitys. Kehittämisen tulos lisäsi palvelun arvoa sekä asiakkaille, että palvelua tuottaville organisaatioille.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Historiassa on lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka erityisryhmät eivät ole voineet päättää omista asioistaan, vaan päätökset ovat olleet muiden käsissä - esimerkiksi kuulevat ovat päättäneet viittomakielisten asioista (Selin-Grönlund 2012, 298). YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksessa (artikla 4.) todetaan vammaisten henkilöiden oikeus osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin erityisryhmille suunnattuihin yhteiskunnallisiin palveluihin liittyviä tiedotus- ja kehittämistilanteita. Työssä pohdittiin, minkälaisilla toimintamalleilla ja työskentelyme-

todeilla voidaan päästä lopputulokseen, joka palvelee laajasti käyttäjäryhmiä ja lisää heidän yhteiskunnallista osallisuutta?

Kehittämistehtävissä aiheita lähestyttiin toimintatutkimuksen, muotoilututkimuksen ja haastatteluiden kautta. Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävässä kehitettiin moninaista tiedottamisen mallia, joka tuottaa osallisuutta toimiessaan vuorovaikutusta lisäävänä verkostona. Kehittämistehtävän toimintaympäristö oli julkinen ja toiminnan suunta alkuun julkiselta yksityiselle. Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävässä luotiin yhä toimivampaa ja tarkoituksenmukaisempaa viittomakuvamateriaalia kohdennetuille käyttäjäryhmille. Viittomakuvien käyttöympäristö on yksityinen, mutta mahdollistaessaan yksilön kommunikaation kehittymisen niiden vaikutus ulottuu parhaimmillaan julkiseen toimintaympäristöön asti.

Kehittämistehtävissä metodien valinta oli toki oleellista, mutta opinäytteen merkittävimmäksi anniksi ja lähestymistavaksi nousi nimenomaan asiakkaiden osallistaminen kehittämistehtävien koko prosessiin. Asiakkaiden yhteiskunnallista osallisuutta tuetaan kehittämällä asiakaslähtöisiä palveluja, jotka luodaan kohtaamalla ihmiset heidän todellisissa ympäristöissään heidän todellisine tarpeineen. Muuttamalla lähtöasennetta, kysymällä asiakkailta mitä he tarvitsevat, päästään toimivampaan lopputulokseen.

Kehittämistehtävissä pyrittiin viestinnän ja kommunikaation saavutettavuuden kehittämiseen ja parantamiseen. Niissä liikuttiin eri mittakaavoissa. Toisessa käsiteltiin organisaation ja kielivähemmistön välistä viestintää, tarkasteltiin sen vuorovaikutteista toteuttamista ja äidinkielen merkitystä tiedon välittämisessä. Toisessa keskityttiin aluksi rajatulta vaikuttavaan oppimateriaaliin, jonka vaikuttavuus paljastui vasta tarkemman ja laajemman käyttäjäryhmien ja käyttötilanteiden pohdinnan kautta. Kummassakin tehtävässä tavoitteena oli pyrkiä lisäämään yhteiskunnallista osallisuutta, joko mahdollistamalla kulttuurierot huomioiva tulkattu viestintä tai kehittämällä oppimateriaaleja kommunikaatiossa tarvitun keinon oppimisen ja käyttöönoton helpottamiseksi.

Kehittämistehtävien anniksi nousi myös toiminnallisiin osuuksiin liittyvä ihmisten kohtaaminen eri tasoilla. Viestintään liittyvässä kehittämistehtävässä tämä oli hyvin selkeää vuorovaikutuksen ja tiedonvälityksen mahdollistamista. Viittomakuvien kehittämistehtävässä vuorovaikutus oli erilaista. Siinä varsinaisena reaktiopintana toimi itse kuva. Pitkälle kehitettynä viittomakuva toimii niin hyvin, että väline itsessään unohtuu, ja huomio kiinnittyy vain olennaisimpaan, tietoon itseensä. Huolella valmisteltu oppimateriaali viestii itsenä kautta siitä vuorovaikutuksellisesta ja moni-

puolisesta keskustelusta ja yhteistyöstä, joka on sisältynyt sen suunnittelu- ja toteutusvaiheeseen. Se viestii asenteesta, jolla työtä on tehty sekä kuvattavan sisällön arvostuksesta. Vaikka piirrettyjä viittomakuvia ei lähtökohtaisesti ole tehty ja tehdä viittomakielen opiskeluun, ne saattavat toimia kuulevalle käyttäjäjoukolleen jopa osana viittomakielen julkista kuvaa.

Hyvät oppimateriaalit auttavat puhetta tukevien kommunikaatiokeinojen ja myös viittomakielen oppimista, ja osaltaan rakentavat siltoja eri ryhmien välille. Ne ovat konkreettisia, vaikkakin välillisiä keinoja poistaa esteitä ja muureja ihmisten väliltä. Suurempia keinoja ovat tiedotuksen ja koulutuksen lisääminen vaihtoehtoisista kommunikointitavoista. Hyvä analogia löytyy ensiapukursseista: käymme ensiapukursseilla, jotta osaisimme hätätilanteessa ohittaa omat pelkomme ja toimia oikein. Miksi emme sitten kävisi kommunikaatiokursseilla, jotta osaisimme eri tavoin kommunikoivan ihmisen kohdatessamme ohittaa omat pelkomme ja toisen poikkeavan kommunikaatiotavan ja keskittyä ihmiseen sen takana? Luomalla kohtaamiselle edellytyksiä, voimme vähentää molemminpuolisia ennakkoluuloja.

Ympäristöä muuttamalla voidaan parantaa saavutettavuutta. Toimivat ratkaisut eivät rakennu vain yksittäisiä asioita muokkaamalla, vaan tarkastelemalla niitä laaja-alaisesti ja linkittämällä asioita toisiinsa. Saavutettavuus ja palvelun laatu vaativat yhteistyötä, jossa tulisi kuulla kaikkien osapuolten edustajia. Muuttamalla yhteiskuntaa ja sen asenteita voidaan saada aikaan ratkaisuja, jotka lisäävät erityisryhmien osallisuutta ja täysvaltaista hyväksyntää. Kuten professori Simo Vehmas on todennut (2005, 211), koko yhteiskunta hyötyy, kun sen jäsenistä pidetään huolta heidän suorituskyvyistään ja ominaisuuksiensa vaihteluista huolimatta.

Tämän opinnäytetyön aikaansaama viestinnällinen vuoropuhelu jatkuu työn valmistumisen jälkeenkin. Kansan sivistysrahastolta saamamme apurahan turvin opinnäytetyön keskeisistä sisällöistä tuotetaan viittomakielinen lyhennelmä, jonka videotallenne julkaistaan muun muassa Ideogrammi-työryhmän YouTube-kanavalla. Viittojana toimii kuuro, äidinkieleltään viittomakielinen henkilö.

9. LÄHTEET

- Acredolo, Linda & Goodwyn, Susan. 1992. *Baby Signs. How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk*. USA: Contemporary Books.
- Ahola, Sanna 2018. Esteettömyys ja saavutettavuus ihmisoikeutena. VIA-projekti. Vammaisten ihmisoikeudet asumisessa. Viitattu 18.3.2018. http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=55 .
- Ahtiainen, Mari & Miromaa, Noora & Ojala, Päivi 2017. Opettajien ja oppijoiden kokemuksia tukiviittomaopetuksesta. Perhe- ja ryhmäperheopetustilanteiden vertailua opetuksen näkökulmasta. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759.
- Astrén Marjatta 2017. Palveluohjausta viittomakieliselle vähemmistölle. Kuurojen asiakkaiden kokemuksia viittomakielisestä palveluohjauksesta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Hyvinvointipalvelujen järjestämisen maisteriohjelma. Viitattu 14.4.2018. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101719/GRADU-1499410410.pdf?sequence=1> .
- Aivoliitto ry 2011. Viittis. Viittomia perheille. 4. uudistettu painos. Turku: Aivoliitto ry.
- Alila, Antti & Gröhn, Kari & Keso, Ilari & Volk, Raija 2011. Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73333/URN%3aNBN%3a-fi-fe201504224532.pdf?sequence=1&isAllowed=y> .
- Anttila, Henna ja Kaisla, Heli 2012. Saa esittää toiveita. Tukiviittomien opetus oppijakeskeisestä näkökulmasta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- App Store 2018. Verkkosivu. Viitattu 3.5.2018. <https://itunes.apple.com/fi/app/viito/id560916627?l=fi&mt=8> .
- Battison, Robbin. 2011. *Analyzing Signs*. Teoksessa: Valli, Clayton; Lucas, Ceil; Mulrooneys, Kristin J. & Villanueva, Miako. 2011. *Linguistics of American Sign Language – An Introduction*. 205-224. USA: Gallaudet University Press.
- Bettencourt Lance A., Lusch Robert F, Vargo Stephen L. A 2014. Service Lens on Value Creation: Marketing's Role in Achieving Strategic Advantage. *California Management Review*, vol 57, No 1 Fall, pp 44-66.
- Celia 2018. Saavutettavuus. Verkkosivu. Viitattu 17.3.2018. <https://www.celia.fi/saavutettavuus/> .
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) 2006.
- Esitutkintalaki 22.7.2011/805.
- Eskelinen, Johanna. 2017. Asiakkaana viittomakielinen. (36-37) *GE-lehti* 2/2017.
- Euroopan neuvoston direktiivi yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista 2000/78/EC 27.11.2000.
- Euroopan nuorisoportaalii. Tietoa nuorille eurooppalaisille. europa.eu. Viitattu 25.4.2018. http://europa.eu/youth/fi/article/37/2029_fi
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tuotteiden ja palveluiden esteettömyys vaatimuksista 2015/0278.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102. Julkisen sektorin elinten verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta.
- Euroopan unioni 2018. Ihmisoikeudet. Verkkosivu. Viitattu 4.5.2018. https://europa.eu/european-union/topics/human-rights_fi .
- Eurooppa-neuvosto 2018. Tuotteiden ja palvelujen esteettömyys: neuvoston kanta vahvistettu. *Lehdistötiedote*. Viitattu 8.4.2018. <http://www.european-council.europa.eu/fi/press/press-releases/2017/12/07/accessibility-for-products-and-services-council-agrees-its-position/> .

- Fant, Louie J., Jr. 1969. Say it With Hands. Viittoma. "what?" (mitä), s. 12. Washington D.C.: Gallaudet College.
- Fast, Mia & Kalela, Esa 2006. Viitottu puhe suomalaisessa kuulovammaisuutta ja erityispedagogiikkaa koskevassa kirjallisuudessa. Viitotun puheen tutkimushanke. Kuuloliitto ry.
- Forsman, Ann-Sofie 2017. Henkilökohtainen tiedonanto 29.12.2017.
- GE-hoitaja 2/2017. Suomen gastroenterologiahoitajat ry:n jäsenlehti.
- Google Play 2018. Verkkosivu. Viitattu 3.5.2018. <https://play.google.com/store/apps/details?id=fi.iki.jhelsinki.papunetviittomat&hl=fi> .
- Grönfors, Martti 2015. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 146-161.
- Haaksilahti, Tiina 2011. Miten viittomaopetusta haetaan. Teoksessa: Aivoliitto 2011. Viittis. Viittomia perheille. 4. uudistettu painos. Turku: Aivoliitto, 9.
- Haaksilahti, Tiina 2012a. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Rainò, Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 145-156.
- Haaksilahti, Tiina 2012b. Ohjaaminen on tietoista ja tavoitteellista toimintaa. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Rainò, Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 48-65.
- Haaksilahti, Tiina 2012c. Kommunikaatiota edistäviä menetelmiä ja materiaaleja. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Rainò, Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 199-226.
- Hallintolaki 6.6.2003/434.
- Hallintolainkäyttölaki 26.7.1996/586.
- Handlaget rf 2018a. Handlaget. Verkkosivu. (Viitattu 4.3.2018) <http://www.handlaget.fi/index.php/handlaget> .
- Handlaget rf 2018b. Teckenbanken. Verkkosivu. (Viitattu 4.3.2018) <http://www.handlaget.fi/index.php/teckenbanken> .
- Handlaget rf 2018c. Kontakt. Verkkosivu. (Viitattu 4.3.2018) <http://www.handlaget.fi/index.php/kontakt> .
- Heikkinen Hannu L.T. 2008b. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen Hannu L.T, Rovio Esa & Syrjälä Leena (toim.). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Hansaprint Direct Oy. Helsinki. 16-38
- Heikkinen Hannu L. T. 2015. Ei tutkimusta tutkimuksen vuoksi. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 204-219.
- Heikkinen Hannu L.T. & Huttunen Rauno 2008a. Toimintatutkimus tieteenä. Teoksessa Heikkinen Hannu L.T, Rovio Esa & Syrjälä Leena (toim.). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Hansaprint Direct Oy. Helsinki. 184-202.
- Heikkinen Hannu L.T. & Syrjälä Leena 2008. Tutkimuksen arviointi. Teoksessa Heikkinen Hannu L.T, Rovio Esa & Syrjälä Leena (toim.). Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Hansaprint Direct Oy. Helsinki. 144-160.
- Heliävirta Ida, Uusitalo Milja 2014. KELAA SITÄ! Esteetöntä tiedotusta Kelan palveluista monikanavaisesti. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö, perustutkinto.
- Honkonen, Päivi 2018a. Henkilökohtainen tiedonanto 8.3.2018.
- Honkonen, Päivi 2018b. Henkilökohtainen tiedonanto 27.3.2018.

- HUS 2018. Gastroenterologia. Helsingin - ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2018. Viitattu 1.4.2018. <http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/gastroenterologia/Sivut/default.aspx>
- Huuhtanen, Kristiina (toim.) 1992. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa 1990-luvun taitteessa. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino.
- Huuhtanen, Kristiina (toim.) 2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhatosen vaihteessa. Kehitysvammaliitto. Helsinki: Hakapaino.
- Huuhtanen, Kristina (toim.) 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Oppimateriaalikeskus Opikse. Kouvola: Kehitysvammaliitto.
- Hyvinvointiteknologian koulutusohjelma 2018. Viitattu 31.3.2018. <https://www.opiskelupaikka.fi/Koulutus/Ammattikorkeakoulu/AMK-Tekniikan-ja-liikenteen-ala/Hyvinvointiteknologian-koulutusohjelma> .
- Härmä, Lea & Pelkonen, Minna 1992. Viitotun puheen oppikirja. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto ry.
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948. <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin> .
- Invalidiliitto 2018. Esteettömyys. Verkkosivu. Viitattu 30.4.2018. <https://www.invalidiliitto.fi/tietoa/liikku-misen-tuen-palvelut/esteettomyys> .
- Invalidiliitto 2018b. Esteettömän tapahtuman Helppo liikkua -kriteerit. Viitattu 4.4.2018. <http://helppoliikka.fi/wp-content/uploads/2018/02/HL-kriteerit-Esteet%C3%B6n-tapahtuma.pdf> .
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y .
- Johnston, Trevor & Schembri, Adam 2007. Australian Sign Language. An introduction to sign language linguistics. Viittoma: "Not-have" (ei-ole) (s. 231) United Kingdom: Cambridge University Press.
- Juholin, Elisa 2001. Communicare! Viestintä strategiasta käytäntöön. Helsinki: Infoviestintä.
- Kallio, Mari & Mäkitalo, Moona 2018. Tukiviittomat tutuksi päiväkodin arkeen. Laurea-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Kallio, Mari & Kuivala, Henna 2008. Sukellus kuurojen kulttuuriin – yhteisön kulttuurisia tapoja. Turun yliopisto. Turun opettajankoulutuslaitos; Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän viittomakielinen luokanopettajakoulutus. Kasvatustieteen pro gradu- työ.
- Kehitysvammaliitto 2017. Saavutettavuus. Verkkosivu. Viitattu 3.1.2018. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/saavutettavuus/> .
- Kehitysvammaliitto 2018. Organisaatio. Verkkosivu. Viitattu 27.3.2018. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/organisaatio/> .
- Kela 2017. TU11, Liite, asiakastietolomake, puhevammaisen asiakas. Lomake. Viitattu 6.5.2018. <http://www.kela.fi/documents/10192/3861304/TU11.pdf> .
- Kielilaki 6.6.2003/423.
- Koivisto, Juha & Isola, Anna-Mari & Lyytikäinen, Merja 2018. Osallisuus kuuluu kaikille. Innokylän innovaatiokatsaus. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen työpäpaperi 9/2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Koivisto, Maija 2012. Kuurot maahanmuuttajat. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Raino Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 305-310.
- Koljonen, Jatta 2014. Kommunikaatio-opettajan ja asioimistulkin yhteistyö perheopetustilanteissa. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Kontinen, Jonna 2015. Kerro kuvin ja viittomin. Kuva-tukiviittoma-materiaalinvalmistaminen Päiväkoti Pellavan lapsiryhmässä käytettäväksi. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.

- Koskelo, Sini 2005. Organisaation viestintä ja toimintaympäristön hallinta. Case Vapo Energia. Pro gradu. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Koski, Sohvi & Koskiniemi, Tanja 2011. Yhteistyön avaimet. Toimintamalli tukiviittomaopettajien ja puhe-terapeuttien moniammatilliseen yhteistyöhön. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Kovanen, Merja 2003. Tiedonsaanti osana viittomakielisen elämismaailmaa. Diskurssianalyysipainotteen tutkimus viitotun ja kirjoitetun uutistiedon merkityksestä tamperelaiskuuroille. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma 2003. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 26.
- Kulo, Tea 2018. Kuurokin pelastuu uppoavasta laivasta. Turvallisuustietoa risteilymatkustajille suomalaisella viittomakielellä. Diakonia ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Perustutkinnon opinnäyte.
- Kulttuurikaikille 2018. Viittomakieli ja viittomakieliset. Viitattu 5.4.2018. http://www.kulttuuriakaikille.info/viittomakielella_viittomakieli_ja_viittomakieliset.
- Kuuloavain 2017. Sisäkorvaistute. Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry:n ja LapCI ry:n tietoportaa. Viitattu 21.12.2017. <https://www.kuuloavain.fi/info/kuulon-kuntoutus/sisakorvaistute/>.
- Kuuloliitto ry 2011. Päivähoidossa on kuulovammaisen lapsi. Opas päivähoiton henkilöstölle. Helsinki: Kuuloliitto. (Viitattu 13.4.2018) https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2017/03/paivakodissa_2011_web.pdf.
- Kuuloliitto ry 2018b. Viestinnän monimuotoisuus ja monikanavaisuus toteuttavat esteettömyyttä. Viitattu 30.3.2018. <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/vaikuttaminen/sahkoinen-viestinta/>.
- Kuulovammaisten lasten vanhempien liitto 2006. Iloa silmille ja korville: lastenlauluja laulaen ja viittoen. DVD-aineisto. Helsinki: Prosign.
- Kuurojen Liitto 1965. Viittomakielen sanakirja. Hämeenlinna.
- Kuurojen Liitto 1977. Viittomakielen kuvasanakirja. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Surdus.
- Kuurojen Liitto & Kuurojen palvelusäätiö 2018. Lasten viittomasanakirja. (Viitattu 15.4.2018) <http://aineisto.viittomakielinenkirjasto.fi/lastenviittomasanakirja/index.html>.
- Könkkölä, Kalle 2013. Pitäkö joka paikkaan päästä? Teoksessa Matti Laitinen (toim.) Miksi joka paikkaan pitää päästä. Kansanvalistusseura. Vantaa. Hansaprint Oy, 16-19.
- Laitinen, Matti 2013. Johdanto. Teoksessa Matti Laitinen (toim.) Miksi joka paikkaan pitää päästä. Kansanvalistusseura. Vantaa. Hansaprint Oy.
- Laitinen, Matti T. 2017. Johdatus vammaistutkimukseen -kurssi, luentodiat. Helsingin yliopiston Avoin yliopisto.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531.
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/.
- Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 29.9.2006/841.
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.
- Laki Yleisradio Oy:sta 22.12.1993/1380.
- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta.19.2.2010/133.
- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.
- Lappi, Päivi & Malm, Anja 2001. Suomalainen viittomakieli. Teoksessa: Huuhtanen, Kristiina (toim.) 2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhannen vaihteessa. (32-39) Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Launonen, Kaisa 1998. Eleistä sanoihin, viittomista kieleen. Varhaisviittomisohjelman kehittäminen, kokeilu ja pitkäaikaisvaikutukset Downin syndrooma –lasten varhaiskuntoutuksessa. Logopedian väitöskirja. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 75. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

- Launonen, Kaisa 2012. Viittomien käyttö kielen ja kommunikointitaitojen kehittämisessä. Teoksessa: Huuhtanen, Kristiina (toim.) 2012. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kouvola: Kehitysvammaliitto ry, 32-38.
- Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Teoksessa: Hytönen, Niina & Rissanen, Terhi (toim.). 2006. Käden käänneessä - Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Finn Lectura Oy, 199-225.
- Leinonen, Teemu. 2013. Muotoilututkimus: tutkimusta, kehittämistä ja prototyyppejä. Teoksessa: Pernaa, Johannes (toim.). 2013. Kehittämistutkimus opetuslalla. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lucas, Ceil & Bayley, Robert & Valli, Clayton 2003. What's Your Sign for Pizza? An Introduction to variation in American Sign Language. Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Lukiolaki 21.8.1998/629.
- Malm, Anja (toim.) 1998. Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. Helsinki: Kuurojen Liitto ry; Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Malm, Anja & Östman, Jan-Ola. 2000. Viittomakieliset ja heidän viittomakielensä. Teoksessa: Malm, Anja (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. FinnLectura, 9-34.
- Marku, Satu & Rissanen, Terhi 2013. Sanoista käsin - viittomakielen perusviittomisto. DVD-levy. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Martikainen, Liisa & Rainö, Päivi 2014. Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteutuminen ja tarve tulevaisuudessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 89/2014. Tampere: Kansaneläkelaitoksen tutkimusosasto.
- Martinsen, Harald, Nordeng, Halvor & von Tetzchner, Stephen 1990. Tegnspråk – Social betydning, utvikling og pedagogisk bruk. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mellin, Eija 2016. Tähytysohje viittomin. Potilasohjeita käännettynä suomalaiselle viittomakielelle. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Hyvinvointiteknologian koulutusohjelma YAMK.
- Oikeusministeriö 2017. Kuntavaalit 2017 suomalaisella viittomakielellä. Videot 1-17. Viitattu 14.4.2018. <https://www.youtube.com/watch?v=zXA8OCUhf48&list=PLBOD3s07le2zix7bvEkN0ulR2h2DIXHyv&index=1> .
- Ojanen, Marjut 2011a. Kielellinen erityisvaikeus. Teoksessa: Aivoliitto 2011. Viittis. Viittomia perheille. 4. uudistettu painos. Turku: Aivoliitto, 11.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanomapro Oy.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014a. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanomapro Oy. Viittaa Perry, C & Rao, S (2007). Action research for enterprise research. Teoksessa Hine & Carson (toim.): Innovative Methodologies in Enterprise Research. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Ollila, Seija (toim) 2017. Tulkkaus terveydenhuollossa."Lähtökohtana asiakkaan ymmärrys". Vaasan yliopisto. Vaasan yliopiston raportteja 2. Viitattu 1.4.2018. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-734-7.pdf .
- Papunet 2014. Mikä Papunet on? Verkkosivu. Viitattu 27.3.2018. <http://papunet.net/yksikko/papunet-yksikk%C3%B6> .
- Papunet 2016. Miten kuntoutusta saa? Verkkosivu Tietoa puhevammaisuudesta -kokonaisuuden alla. (Viitattu 14.2.2018) Kehitysvammaliitto ry. <http://papunet.net/tietoa/miten-kuntoutusta-saa> .
- Papunet 2017a. Kuvapankki. Verkkosivu. Viitattu 27.3.2018. <http://papunet.net/svenska/materiaalia/kuvapankki> .
- Papunet 2017b. Tukiviittomat kommunikoinnissa. Verkkosivu Tietoa puhevammaisuudesta -kokonaisuuden alla. (Viitattu 22.1.2018) Kehitysvammaliitto ry. <http://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa> .

- Papunet 2017c. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet. Verkkosivu Tietoa puhevammaisuudesta -kokonaisuuden alla. (Viitattu 14.2.2018) Kehitysvammaliitto ry. <http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet> .
- Papunet 2017d. Kielikylpy viittomien oppimisessa. Verkkosivu Tietoa puhevammaisuudesta -kokonaisuuden alla. (Viitattu 3.3.2018) Kehitysvammaliitto ry. <http://papunet.net/tietoa/kielikylpy-viittomien-oppimisessa>.
- Papunet 2017e. Kuvatyökalu. Verkkosivu. (Viitattu 3.3.2018) <http://papunet.net/materiaalia/kuvaty%C3%B6kalu>
- Papunet 2017f. Viittomakuvien nuolitusten selitykset. Verkkosivu Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen -kokonaisuuden alla. (Viitattu 25.3.2018) Kehitysvammaliitto ry. <http://papunet.net/materiaalia/viittomakuvien-nuolitusten-selitykset> .
- Paunu, Juha 1983. Viito elävästi, viittomakielen alkeistason harjoituksia. Opettajan kirja. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Peltola, Jenni 2009. Viittomakielinen käänös pelastussuunnitelman toimintaohjeista. Diakonia ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Perustutkinnon opinnäyte.
- Perry, C. & Rao, S (2007). Action research for enterprise research. Teoksessa Hine & Carson (toim.): Innovative Methodologies in Enterprise Research. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Pulli, Tuula 1989. Nalleviittomat. Selkoviittomia ja kuvia, osa 1A. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Pulli, Tuula 1990. Nalleviittomat. Kielen omaksuminen ja kommunikoinnin monet keinot, osa 2a. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Pääkkönen, lines 2015. Vatsan ultraäänitutkimuksen asiakasohjeiden kääntäminen suomalaiselle viittomakielelle. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Perustutkinnon opinnäyte.
- Raike, Antti 2018. Käsitteet ja sanasto. Verkkosivu, ESOK-hanke (Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa).(Viitattu 30.4.2018) <http://www.esok.fi/stivisuositus/termit/kasitteet-ja-sanasto#est> .
- Ritade tecken 2016. Ritade tecken - för dem som behöver kommunicera med stöd av tecknen. Verkkoesite. Viitattu 3.5.2018. <https://www.ritadetecken.se/about/service>
- Ritade tecken 2018. Viittomakuvapankki. Viitattu 5.5.2018. <https://www.ritadetecken.se/> .
- Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Salo, Elina 2011. Alkusanat. Teoksessa: Aivoliitto 2011. Viittis. Viittomia perheille. 4. uudistettu painos. Turku: Aivoliitto, 3.
- Savolainen, Leena 2000. Viittomakielten erilaiset muistiinmerkitsemistavat. Teoksessa: Malm, Anja (toim.). 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 189-200.
- Schermer, Trude. 2004. Lexical Variation in Sign Language of the Netherlands. Teoksessa: Van Herreweghe, Mieke & Vermeerbergen, Myriam (toim.). 2004. To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities. (91-110) Washington: Gallaudet University Press.
- Selin-Grönlund, Pirkko 2012. Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Rainò, Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 293-299.
- Signwiki Suomi. Viitattu 15.4.2018. <https://finsl.signwiki.org/index.php/Etusivu> .
- Sitra, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto 2018. Vuorovaikutteinen viestintä ja aktivointi. Viitattu 14.4.2018 <https://www.sitra.fi/hankkeet/vuorovaikutteinen-viestinta-ja-aktivointi/> .
- Sivupersoon Oy 2018. Viittomapediä. Viitattu 15.4.2018. <http://viittomapediä.com/> .

- Sjöblom, Stina 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010-2015 loppuraportti. Sosiaali ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. Sosiaali- ja terveysministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74810/Rap%20ja%20mui_2016-14_verkkoversio%20100316.pdf?sequence=1&isAllowed=y .
- Sojakka, Sanna 2015. Alkuperä tunnettu. Viittomakielinen käännös Maailmankauppojen liiton internetsivuille. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Viittomakielen tulkin koulutusohjelma. Perustutkinnon opinnäyte.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- Specialpedagogiska Skolmyndigheten 2017a. Verkkosivu: Tecken som AKK (Viittomat AAC-keinona). Specialpedagogiska skolmyndigheten. Ruotsi. Viitattu 19.12.2017. <https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/alternativ-och-kompletterande-kommunikation/manuell-och-kroppsnara-akk2/tecken-som-akk/> .
- Specialpedagogiska Skolmyndigheten 2017c. Verkkosivu: Teckenspråk (Viittomakieli). Specialpedagogiska skolmyndigheten. Ruotsi. Viitattu 19.12.2017. <https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/teckensprak/> .
- Språkbussen 2018. Teckenplanscher för fyra vardagliga situationer i förskolan/ skolan (Viittomatauluja neljään arkipäivän tilanteeseen esikoulussa/koulussa). Verkkoesite. Viitattu 10.5.2018. <http://sprakbussen.se/wp-content/uploads/2015/03/Teckenplanscher-produktblad.pdf> .
- Stickdorn, Marc & Schneider Jakob 2011. This is service design thinking. Basics -tools -cases. Amsterdam: BIS Publishers.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.
- Suomen Signbank 2018. Viitattu 3.5.2018. <https://signbank.csc.fi/> .
- Suomen YK-liitto 2018. Sosiaalinen kestävä kehitys. Verkkosivu. Viitattu 1.4.2018. <http://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen>
- Suvi 2018a. Suvi, Suomen viittomakielten verkkosanakirja. Viitattu 15.4.2018. <http://suvi.viittomat.net/index.php> .
- Suvi 2018b. Verkkosivu: Info - Tietoa Suvista ja viittomakielistä. Viitattu 15.4.2018. Helsinki: Kuurojen Liitto. <http://suvi.viittomat.net/info.php> .
- Svahn, Henry 2018. Henkilökohtainen tiedonanto 3.1.2018.
- Takala, Marjatta & Lehtomäki, Elina 2005. Kuulovammainen lapsi ja nuori matkalla aikuisuuteen. Teoksessa: Kieli, kuulo ja oppiminen. Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Helsinki: FinnLectura Oy, 255-262.
- Takkinen, Ritva 2012. Viittomakielen keskus Jyväskylässä - tehtävä ja tutkimus. Teoksessa: Salonsaari, Maria-Elisa & Haaksilahti, Tiina & Laatikainen, Sari & Rainò, Päivi & Aunola, Ulla (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Helsinki: Opetushallitus, 299-304.
- Tecken som stöd 2018a. Tecken som stöd - Toppbloggaren på Womsa. Blogi ja verkkosivusto. Viitattu 3.5.2018. <http://womsa.se/teckensomstod/>
- Tecken som stöd 2018b. Tecken som stöd. Blogi ja verkkosivusto. Viitattu 3.5.2018. <http://www.teckensomstod.se/>
- Tecken som stöd 2018c. Om oss (Meistä). Verkkosivu. Viitattu 3.5.2018. <http://www.teckensomstod.se/om-oss/> .
- TEPA-termipankki. Esteettömyysperiaate .Erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma. Sanastokeskus TSK. Viitattu 31.3.2018. <http://www.tsk.fi/tepa/fi/haku/esteett%C3%B6myysperiaate> .
- TEPA-termipankki. Hyvinvointiteknologia. Erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma. Sanastokeskus TSK. Viitattu 31.3.2018. <http://www.tsk.fi/tepa/fi/haku/hyvinvointiteknologia> .
- Tikoteekki 2017a. Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki. Verkkosivu. Viitattu 27.3.2018. <http://www.papunet.net/tikoteekki/> .

- Tikoteekki 2017b. Viittomat kommunikoinnissa. Opas. Helsinki: Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki.
- Tulonen, Sari & Salonen, Mari 2011. Vinkkejä viittomiseen ja tämän materiaalin käyttöön. Teoksessa: Aivoliitto 2011. Viittis. Viittomia perheille. 4. uudistettu painos. Turku: Aivoliitto, 4.
- Tupi, Eeva 2013. Yleisen hätänumeron saavutettavuus - kuurojen ja huonokuuloisten perus -ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Valtiosääntöoikeus.
- Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768.
- Ulosottoakaari 15.6.2007/705.
- UPIAS 1975. Fundamental principles of disability (Vammaisuuden peruseriaatteet). London: Union of the Physically Impaired Against Segregation. Viitattu 30.4.2018. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/UPIAS-fundamental-principles.pdf>
- Valli, Raine 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Valli, Raine 2015b. Parivertailu aineistonkeruussa. Teoksessa: Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-Kustannus, 133-145.
- Valtiovarainministeriö 2018. Saavutettavuus. Verkkosivu. Viitattu 2.4.2018. <http://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi> .
- Vankeuslaki 23.9.2005/767.
- Vantaan Kuurot ry 2018. Puheenjohtaja Tuula Ekström 31.3.2018. Henkilökohtainen tiedonanto. Vantaan Kuurot toimintakertomus vuodelta 2016. Toimintasuunnitelma vuodelle 2017.
- Vatanen, Tuula & Rantala, Matleena 2006. Viito niin ymmärrän. Esteetön kommunikointi viittojen -projekti. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Viittomakielilaki 10.4.2015/359.
- Viittomakielilakia valmistelevalle työryhmän mietintö 42/2014. Oikeusministeriö. Viitattu 14.4.2018. julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76550
- Viittomakielinen kirjasto. Kuurojen Liitto ry. Viitattu 15.4.2018. <http://www.viittomakielinenkirjasto.fi/> .
- Virtanen, Sami 2014. Design for All -suunnittelun kaleidoskooppi. Ehdotus Design for All perusteisesta osallistavan suunnittelun toimintamallista. YAMK-opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu.
- Von Tetzchner, Stephen & Martinsen, Harald 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Wallvik, Birgitta 2000. Yhdistystoiminnan synty. Teoksessa Malm, Anja (toim) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Finn Lectura, 48-60.
- Wilson Alan, Zeithaml Valerie A., Bitner Mary Jo & Gremler Dwayne D. 2016. Services marketing. Integrating customer focus across the firm. McGraw - Hill Education, UK.
- Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry 2018. Mitä on saavutettavuus? Verkkosivu Kulttuuria kaikille -sivustolla. Viitattu 30.4.2018. http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus .
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 10.12.1948.
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2016/27.
- Ympäristöministeriö 2017 kestävä kehitys? Verkkosivu. Viitattu 1.4.2018. Mitä on. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Ymparisto/Kestava_kehitys/Mita_on_kestava_kehitys .

10. LIITTEET

Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä, liite 1: Teemahaastattelun kysymykset

Johanna Eskelinen & Sari Kivimäki: ”Yhteiskunnallinen osallisuus”, opinnäyte, Humak. Ryhmähaastattelu Vantaan kuurojen yhdistyksellä maaliskuussa 2017.

Teemahaastattelukysymykset:

- 1) Millaista tietoa haastatelluilla oli etukäteen endoskopiayksikön toiminnasta?
- 2) Olivatko he tietoisia HUS:n potilasohjevideoiden olemassaolosta?
- 3) Millaista tiedotusta asiakkaat toivoisivat terveydenhuollosta?

Vuorovaikutteisen tiedottamisen kehittämistehtävä, liite 2: Husin potilasohjevideoiden linkit.

Helsingin- ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. Viittomakieliset potilasohjevideot.

Viitattu 15.4.2018

Bronkoskopia; keuhkoputkien tähyystys

<https://www.youtube.com/watch?v=mZZyA4AR1z8>

Kolonoskopia eli paksusuolen tähyystys

<https://www.youtube.com/watch?v=gmu2sRrSUbl>

Moviprep-tyhjennysohje eli paksusuolentyhjennysohje

https://www.youtube.com/watch?v=NDrfO5_iq84

Gastroskopia eli mahalaukun tähyystys

<https://www.youtube.com/watch?v=8EWfkcoTq4A>

Johanna Eskelinen

opiskelija, Humanistinen ammattikorkeakoulu, Viittomakieli ja tulkkaus
johanna.eskelinen@humak.edu

Asiakkaana viittomakielinen

Oletko työssäsi kohdannut kuuron asiakkaan? Tiedätkö, kuinka viittomakielen tulkin kanssa tehdään yhteistyötä? Toukokuussa 2018 Humanistisen ammattikorkeakoulun viittomakielen tulkikoulutuksesta valmistuva opinnäytetyöni antaa vastauksia kysymyksiisi.

Järjestin Vantaan kuurojen yhdistyksellä opinnäytetyöhöni liittyvän tiedotusillan Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin (HUS) kuuluvan endoskopiayksikön toiminnasta. Yhdistysiltään kutsuin luennon pitäjäksi sairaanhoitajan Meilahden sairaalan endoskopiayksiköstä. Luennon tulkkauksesta vastasi kaksi viittomakielen tulkkiä. Opinnäytetyöni sisältää luennon järjestämisen, sen jälkeisen ryhmähaastattelun sekä artikkelin julkaisemisen tässä gastrohoitajien jäsenlehdessä. Teen artikkelista myös käännökset sekä suomalaiselle viittomakielelle, että viitotulle puheelle. Videokäännösten tekeminen on tärkeää, jotta yhtä lailla kuulevalla kuin viittomakielisellä lukijakunnalla on tasavertainen pääsy artikkelin sisältöön ja kielelliset oikeudet toteutuvat. Opinnäytetyöni tavoitteena on tiedon välitys kahteen suuntaan: viedään sairaanhoidollista tietämystä viittomakielisille kuuroille ja toisaalta kerrotaan ammattilehdessä viittomakielisistä, yhdestä maamme kieli- ja kulttuurivähemmistöstä. Ajatuksena on, että kaikki tiedottaminen lisää henkilöiden välisten kohtaamisten sujuvuutta.

Kuurot, yksi maamme kieli- ja kulttuurivähemmistöistä

Viittomakieltä käyttää Suomessa noin 4000–5000 kuuroa (Kuurojen Liitto). Huonokuuloisia

on paljon enemmän mutta he käyttävät ennen kaikkea puhetta, huulilta lukua ja viitottua puhetta. Viittomakieli on kuurojen luonnollinen kieli, jolla on oma kielioppinsa ja sanajärjestyksensä. Viitottu puhe taas tarkoittaa puhutun kielen sanajärjestyksen mukaista viittomista niin, että samalla käytetään selkeää huuliota eli lausutaan suomen kielen sanat ääneti. Tällaista kommunikaation muotoa viittomakielen tulkit käyttävät kuuroutuneiden asiakkaiden kanssa. Viittomakieli ei ole ainoa kuuroja yhdistävä tekijä vaan he kokevat olevansa kokonainen kulttuuri, jolla on historia, yhteiset kokemukset ja tavat. Kuurojen kulttuurissa visuaalisuus on keskeistä. Katsekontakti on erityisen tärkeä, kun kohtaa kuuron viittomakielisen asiakkaan.

Kuurojen yhdistykset

Vantaan kuurojen yhdistys, jossa luento toteutui, toimii vantaalaisten kuurojen edunvalvojana ja tarjoaa heille viittomakielisen ympäristön. Se järjestää jäsenistölleen kerhoiltoja ja muita virkistystapahtumia. Pääpaino on tiedottamisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Yhdistys pyrkii myös tiedottamaan kuuleville kuuroudesta ja viittomakielestä.

Kerhotoiminta painottuu kuurojen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja tiedonsaantiin omalla äidinkielellä. Yhdistys pyrkii jakamaan tietoa kuurojen elämästä ja kulttuurista. (Vantaan kuurot, Vanda Döva ry.)

Mediakortti 2017

Kuurojen

Liitto

Yhdistykset

Kuurojen yhdistyksiä on maassamme 43. Niiden kattojärjestönä toimii Kuurojen Liitto, joka on kuurojen etu-, asiantuntija- ja palvelujärjestö. Kuurojen liitto valvoo ja edistää kaikenikäisten kuurojen yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista (Kuurojen Liitto).

Viittomakielen tulkki asiakkaan mukana

Mikäli terveydenhuollon ammattilainen ei osaa viittomakieltä, tarvitaan viittomakielen tulkki mahdollistamaan kommunikaation sujuminen. ”Jokaisella kuurolla, huonokuuloisella, kuuroutuneella, kuurosokealla ja puhevammaisella on oikeus tulkkauspalveluun” (Tulkkauspalvelulaki 133/2010). Tulkin läsnäoloa ei pidä huomioida erityisesti. Puhu normaalisti, älä hidasta tulkkauksen takia ja muista katsoa kuuroa, älä tulkkia, sillä hän ei ole asiakkaasi. On hyvä muistaa, että viittomakielen tulkki on ainoastaan kielen- ja kulttuurin välittäjä, joten kaikki toiminta kohdistetaan suoraan asiakkaaseen. Yhtenä esimerkkinä mahdollisesti annettavat paperit, jotka ojennetaan suoraan kuurolle asiakkaalle, ei tulkille. On hyvä tiedostaa, että viittomakielellä voi ilmaista itseään yhtä monipuolisesti ja kattavasti kuin muillakin kielillä.

Tulkkauspalvelu tarjoaa kuurolle ja huonokuuloiselle mahdollisuuden osallistua kuulevien tapahtumiin, opiskella, huolehtia terveydestään ja hoitaa omia asioitaan itsenäisesti. Näiden saavutettavuus on turvattava. Kuurolla on oikeus ottaa tulkki mukaan kaikkiin kommunikaatiota vaativiin tilanteisiin.

Ryhmäkeskustelun antia

Tutkin opinnäytetyössäni, millaista tietoa kuuroilla oli gastroenterologisen luennon aiheesta etukäteen, tarjosiko luento uutta tietoa ja millaista tiedotusta viittomakieliset toivoisivat jatkossa tästä aiheesta. Oli havaittavissa, että tiedotusta tarvitaan omalla äidinkielellä. Viittomakielellä saatava tiedonsaanti on erittäin tärkeää. Yksi esimerkki ovat HUS:n nettisivuilta löytyvät viittomakieliset potilasohjevideot. Luentoja ja videoita toivottiin lisää.

Materiaalia voidaan tuottaa joko kuurojen, äidin kielenään viittomakieltä käyttävien viittomana tai viittomakielelle tulkattuna.

Keskusteluissa nousi esiin myös tuleva sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistus (Sote). Kuurojen Liiton yksi tämän hetken kärkihankkeista on viittomakielisten

On hyvä muistaa, että viittomakielen tulkki on ainoastaan kielen- ja kulttuurin välittäjä, joten kaikki toiminta kohdistetaan suoraan asiakkaaseen.

sosiaali- ja terveyspalvelujen kartoitus ja viittomakielisten huomioiminen uudistusta toteutettaessa (Kuurojen Liitto).

Toivon artikkelini avanneen teille ovea hiukan enemmän raolleen kohti viittomakielisten maailmaa. Ja lopuksi, kaikessa yhteistyössähän on kuitenkin kyse molemminpuolisesta kunnioituksesta ja tarpeiden huomioimisesta. Ihmisenä ihmiselle. ■

Lähteet

1. Helsingin- ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (Hus) potilasohjevideot. Viitattu 10.4.2017. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLCZzrYviq-27PNCJnYFhcnmJEmbgWw126>
2. Kuurojen Liitto. Viitattu 12.4.2017. <http://www.kuurojenliitto.fi/>
3. Tulkkauspalvelulaki 133/2010. Finlex. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta. Viitattu 12.4.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133>
4. Vantaan kuurot. Vanda Döva ry. Toimintakertomus vuodelta 2016. Toimintasuunnitelma vuodelle 2017.

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 1: Tulkkihaastattelun kysymykset

Johanna Eskelinen & Sari Kivimäki: ”Yhteiskunnallinen osallisuus”, opinnäyte, Humak Viittomakuvat tukiviittomien ja viittomakommunikaation opetuksessa ja mieleenpalautuksessa Kehittämistyö, Sari Kivimäki, Humanistinen ammattikorkeakoulu

Kysely tulkeille, versio 7.1.2018

Tämä kysely on osa Johanna Eskelisen ja Sari Kivimäen Humanistiseen ammattikorkeakouluun Viittomakielen ja tulkkauksen ohjelmaan tekemää opinnäytetvötä. Ja sen piirrettyjä viittomakuvia käsittelevää kehittämisosaa. Kehittämistyön tilaajana toimii Kehitysvammaliiton saavutettavuusyksikkö, ja ohjaajina toimivat Virpi Yiannakou/Tikoteekki ja Zita Kóbor-Laitinen/Humak.

Kyselyssä haastatellaan viittomakielen ja puhevammaisten tulkkeja tukiviittomien opetuksessa käytetyistä opetus- ja muistiinpalautusmateriaaleista. Haastattelu tallennetaan äänitiedostona tai videona. Haastatteluaineiston analyysi tulee osaksi Johanna Eskelisen ja Sari Kivimäen opinnäytetvötä, mutta haastateltavien henkilöllisyys ei tule ilmi.

Haastatteluaineisto tulee säilymään Sari Kivimäen hallussa, p. 0400 992950, santtukivimaki@gmail.com.

Paikka ja päiväys: kasvokkain etänä Haastattelija:
 Haastateltavan nimi:
 Koulutus: Oppilaitos:
 Valmistumisvuosi:
 Työntekijä Yrittäjä

Tukiviittomien tai viittomakommunikaation opettajana toimiminen:

Kuinka pitkään olet tehnyt tukiviittomaopetuksia?

Teetkö perheopetuksia? Ryhmäopetuksia?

Jos teet molempia, niin kumpaa enemmän?

Opetatko viittomakommunikaatiota/ viittomakieltä? Missä ja mitä kautta?

Tukiviittomaopetuksen asiakkaat:

Tukiviittomaopetusten asiakkaalla tarkoitan tässä sitä henkilöä, jolle opetuksen maksusitoumus myönnetään. Ovatko asiakkaasi olleet yleensä lapsia, vai onko sinulla ollut myös nuoria tai aikuisia asiakkaina?

Onko asiakaskunnassa tapahtunut muutoksia, tai onko nähtävissä muutoksia?

Ketkä perheenjäsenet yleisimmin osallistuvat tukiviittomaopetukseen?

Ketä muita lähi-ihmisiä osallistuu opetukseen?

(Jos teet viittomakommunikaatio- tai viittomakielen opetuksia: Ovatko asiakkaasi lapsia vaiko aikuisia?)

Graafinen materiaali opetustilanteissa – mitä seuraavista käytät?

- valokuvat
 - piirretyt kuvat, esim. Papunet
 - piirrän itse materiaalin
 - piirrän itse opetustilanteessa
 - piirretyt viittomakuvat
 - viittomavalokuvat
 - viittomavideot
 - aihe- ja tapahtumakuvat
 - pelit lautapelit korttipelit
 - kirjat
 - tablettisovellukset (mitä sovelluksia?)
 - kommunikointikansio
 - kommunikoinnin apuohjelmat
 - some- ja viestisovellukset
- mitä muuta?

Annatko opetustilanteen loppuksi kertausmateriaalia tai kotitehtäviä?

Mitä materiaalia käytät? Missä muodossa?

Mistä hankit graafisen opetusmateriaalisi?

Vaikuttaako saatavilla oleva materiaali opetuksiisi?

Kaipaatko opettamisesi tueksi tai esim. Papunetin kuvapankkiin jotakin tiettyä sanastoa/ viittomistoa?

(Tuki)viittomien oppimisen prosessi:

Miten ja missä a) asiakkaan b) lähi-ihmisten viittomien oppiminen tapahtuu?

Miten sitä voitaisiin tukea? Minkälaista materiaalia tarvittaisiin?

Viittomakuvamateriaali:

Millainen on selkeä viittomakuva?

Kenelle se tulisi suunnata?

Missä kaikkialla viittomakuvia voitaisiin käyttää?

Jotakin muuta vielä?

Loppuksi: tiedätkö viittomia, joista on erilaisia versioita eri käyttötarkoituksiin?

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 2: Viittomakuvakyselyn kaavake (parivertailu). Tulkki-kysely, esimerkkinä kasvoihin keskittynyt 2-sivuinen kaavake.

PIIRRETTY VIITTOMAKUVA - 1/3 KASVOT

Kysely viittomakielen tulkeille puhevammaisten tulkeille

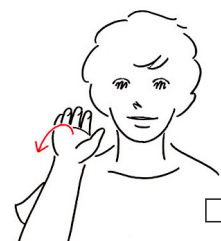
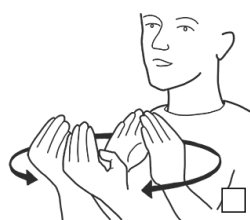
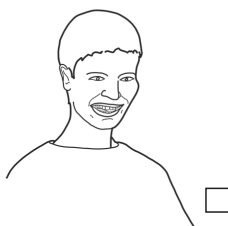
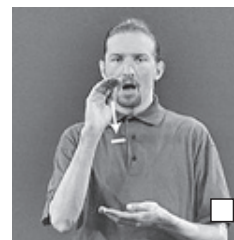
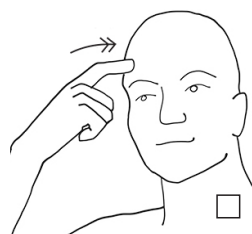
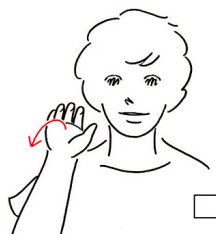
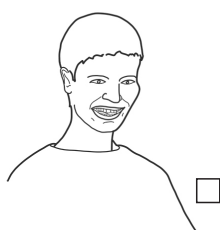
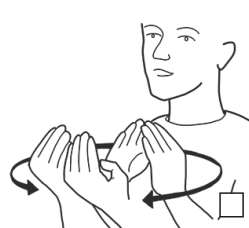
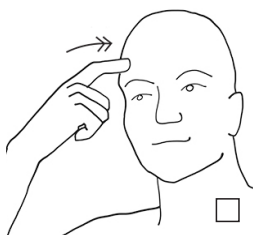
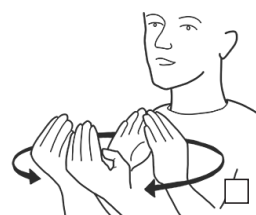
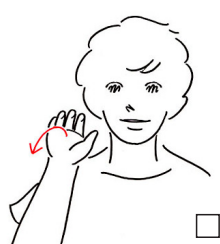
Sari Kivimäki, viittomakielen tulkkiopiskelija, HUMAK, p. _____, _____ @

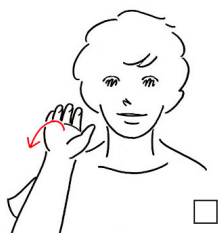
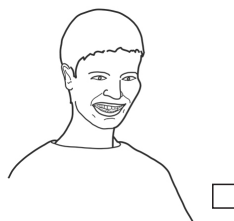
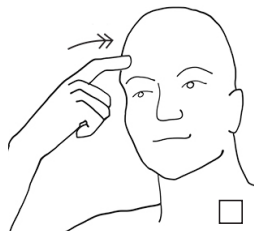
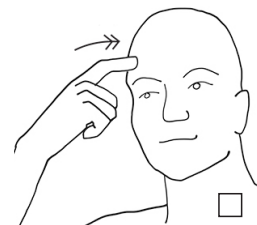
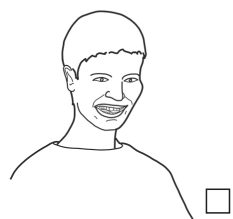
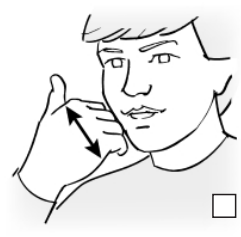
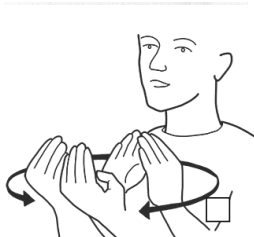
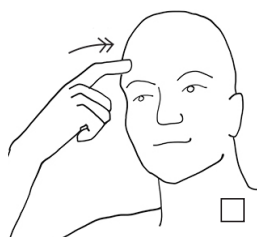
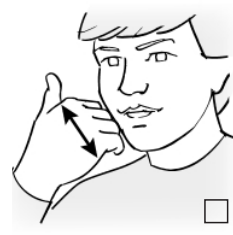
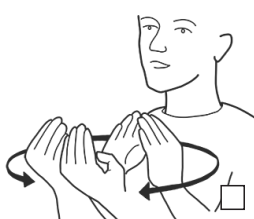
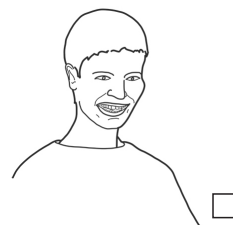
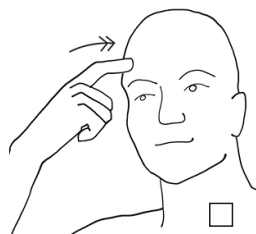
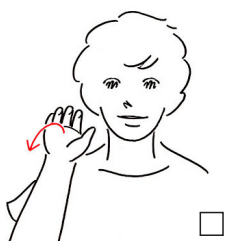
Alla on joukko viittomakuvia esittäviä kuvapareja. Huom! Kuvat eivät esitä samaa viittomaa!

Vertaa jokaista kuvaparia keskenään. Kummassa kuvassa **kasvot** on esitetty **selkeämmin**?

Merkitse **parempi** kuva rastilla!

Jos muutat mieltäsi, niin "väärän" vastauksen voi sutata.

Piirrettyjen viittomakuvien kehittämistehtävä, liite 3: Kela TU 11 -lomakkeesta poimittu sanasto

Koko sanasto perusteluineen löytyy osoitteesta:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1oOYURW7rqHkLGzC6oAolRklaorg7F9nq0VH4q9wYNjA/edit?usp=sharing>

Viittomien ensimmäisen luonnossarjan viittomien lähteenä käytettiin Suvi viittomakielten verkkosanakirjaa (2018a), ellei toisin mainita.

sana/viittoma	yhdistelmäviittoma	viittoman muut merkitykset
ALLERGIA		KUUMA, KÄRPÄNEN, ARKA,
HERKKÄ		
ELE	(Signwiki)	
EPÄSELVÄ	EI + SELVÄ	
HENKILÖTIEDOT	HENKILÖ + TIETO	HENKILÖ = -JA, -JÄ, TIETO = TIETÄÄ
HENKILÖTUNNUS	IHMINEN + NUMERO IHMINEN + TUNNUS	IHMINEN = KANSA TUNNUS = MERKKI
HIDAS		
HÄIRIINTYÄ		HÄIRITÄ, HÄIRITSEE, ÄRSYTTÄÄ
KIRJE		
KUNTA	(Signwiki)	
OSOITE	OSOITE	
PUHELINNUMERO	PUHELIN + NUMERO	
PÄIVITTÄÄ	PÄIVITYS (Signwiki)	PÄIVITYS1 = LASAGNE, PÄIVITTÄÄ
SELKOKIELI	SELKO + KIELI	SELVÄ = TARKKA
SOVELLUS	SOVELLUS	SOPEUTUA
TEKSTIViesti	TEKSTI + VIESTI	TEKSTI = KIELI
TUKIVIITTOMA	TUKI + VIITTOMA	
TULKKILISTA	TULKKI + LISTA	TULKKI = TULKKAUS

TULKKAUSTILANNE	TULKKAUS + TILANNE	TILANNE = TILAISUUS
YHTEYDENOTTOTAPA	YHTEYS + TAPA	TAPA = KEINO, MENETELMÄ, METODI
YHTEYSHENKILÖ	YHTEYS + HENKILÖ	YHTEYS = KONTAKTI
SANALISTA	SANA + LISTA	